

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for landskapsplanlegging

Masteroppgave 2015
30 stp

Jordbrukslandskap i urbaniseringsprosesser: et tomrom eller en ressurs?

Agricultural landscapes in urbanization processes:
an empty space or a resource?

Anne Christine Brattestå &
Marthe Maren Aschim Thomassen

JORDBRUKSLANDSKAP I URBANISERINGSPROSESSER: ET TOMROM ELLER EN RESSURS?

Masteroppgave ved Institutt for landskapsplanlegging
NMBU HØSTEN 2015

Anne Christine Brattestå og Marthe Maren Aschim Thomassen

BIBLIOTEKSSIDE

Tittel: Jordbrukslandskap i urbaniseringsprosesser: et tomrom eller en ressurs?

Forfattere: Anne Christine Brattestå og Marthe Maren Aschim Thomassen

Veiledere: Morten Clemetsen og Kristine Lien Skog

Format: Stående format, 200 mm x 270 mm.

Sidetall: 186

Opplag: 7 eksemplarer

Emneord: jordbrukslandskap, urbanisering, stedsutvikling, bærekraft økosystemtjenester, stedsidentitet, sense of place, rekreasjon, folkehelse, Ås, Søråsjordet.

Keywords: agricultural landscape, urbanization, place development, sustainability, ecosystem services, place identity, sense of place, recreation, public health, Ås, Søråsjordet.

Kilder: Fullstendig referanseliste finnes bakerst i dokumentet. Der kilde ikke er oppgitt ved bilder og figurer, er disse forfatterens egne.

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på vår tid som landskapsarkitekturstudenter ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet i Ås. Vi kan med dette se tilbake på årene i Ås som en innholdsrik periode som trolig har lagt mange føringer for valgene vi tar senere i livet.

Motivasjonen for å skrive denne oppgaven startet med et enkelt spørsmål: "Hvorfor har det blitt så ettertraktet å være med på urban matdyrking i byene?" Dette fikk oss til å lure på om "noe" har gått tapt i utviklingen av landets største byer og tettsteder. Videre inspirerte dette oss til å stille spørsmål ved om folk prøver å ta jordbruket tilbake i byrom og tettsteder. Kunne dette bety at jordbruket var en oversett kvalitet i stedsutviklingen?

Tiden som student har lært oss mye og gitt et større erfaringsgrunnlag, både i faglig og personlig sammenheng. Å være student handler ikke nødvendigvis om å lykkes - det handler om å lære av feilene man gjør mens man fortsatt kan, og å bygge en kunnskaps- og erfaringsplattform for seg selv før man trer ut i det "virkelige" liv. Dette er ikke alltid en like enkel oppgave, der den bekymringsløse studenttilværelsen fort blir satt på prøve idet masteroppgaven står for tur. Det er da det er godt å vite at man har god støtte og veiledning tilgjengelig fra erfarne og dyktige folk. Det er mange vi ønsker å takke gjennom arbeidet med denne masteroppgaven. Først og fremst Morten Clemetsen og Kristine Lien Skog for god faglig veiledning, oppfølging og lærerike samtaler. Vi vil også takke alle som har stilt til intervju, samt familie, kjærester og venner som har støttet oss i prosessen.

NMBU, Ås, 14.12.2015

Anne Christine Brattestå

Marthe Maren Aschim Thomassen

Bilde 0.1. Pløying av forskningsfeltet på Søråsjordet i Ås.

Sammendrag

Ås tettsted i Akershus er pekt ut som én av fremtidens regionbyer som skal ta imot mye av den forventede veksten i Oslo- og Akershus, og står dermed overfor omfattende urbanisering og utbygging. I likhet med flere av de andre regionbyene, ligger Ås tettsted i tilknytning til sentrale jordbruksområder. Nasjonale retningslinjer for kompakt by- og tettstedsutvikling medfører et stort utbyggingspress på sentrumsnære jordbruksområder. Jordbruksområdene kan imidlertid være en betydningsfull del av hverdagslandskapet til befolkningen i de utvalgte vekstområdene. Med Ås i Akershus som case-område, søker oppgavens hovedproblemstilling å besvare hvorvidt sentrumsnære jorder i vekstområder kan være en ressurs i stedsutviklingen. Oppgaven tar utgangspunkt i en økosystemtjenestetilnærming, nærmere bestemt opplevelses- og kunnskapstjenester, som sier noe om hvilke «ikke-materielle» goder mennesker mottar fra naturen. I denne sammenheng står lokalbefolkningen i Ås sin verdsetting av jordbruksområdene sentralt, og hvordan opplevelses- og kunnskapstjenester fra sentrumsnære jordbruksområder vektlegges i Ås kommunes arealplanlegging.

For å besvare problemstillingene er det gjennomført landskapsanalyse, mengdeintervjuer, dybdeintervjuer og dokumentanalyse av relevante plandokumenter. Utvalget til intervjuene består av representanter fra lokalbefolkningen, en kommuneplanlegger og grunneier av et sentrumsnært jorde. Funnene kobles til sentral teori om menneske, helse og steder.

Studien viser at det sentrumsnære jordbrukslandskapet er høyt verdsatt av lokalbefolkningen i Ås, og at det er en kilde til rekreasjon, aktivitet, stedsidentitet og -tilhørighet. Resultatene tyder også på at de sentrumsnære jordbruksområdene kan være en viktigere del av befolkningens hverdagslandskap, enn mindre sentrale jorder. Undersøkelsene viser at kommunen i liten grad vektlegger opplevelses- og kunnskapstjenester fra jordbruksområder i planleggingen. Her vektlegges gjerne mer materielle og målbare kvaliteter.

Opgaven konkluderer med at de sentrumsnære jordbruksområdene kan være en ressurs i stedsutviklingen, og at de i større grad bør erkjennes som kilde til rekreasjon, aktivitet, stedsidentitet og tilhørighet. Bevaring av sentrumsnære jorder er imidlertid i strid med den kompakte utviklingsmodellen, der fokus er på å ivareta en bærekraftig utvikling. Man bør dermed arbeide med å finne kompromissløsninger, som kan integrere jordene som grøntarealer i byer- og tettsteder. Fremtidens regionbyer kan være viktige foregangssteder, for å finne dynamiske og tilpasningsdyktige metoder, som integrerer sentrumsnære jorder som en større del av den urbane planleggingen.

Abstract

The town of Ås in Akershus county, has been selected as one of the future “region cities” to absorb much of the expected growth in the Oslo and Akershus region, and is thus facing extensive urbanization and development. Like several other regional towns, Ås is located close to farming areas. National guidelines for compact urban development entails a great development pressure on farmland close to urban concentrations. Farmlands may, however, also be a significant part of the “everyday landscape” of the population of the selected growth areas. With Ås town in Akershus as case area, this thesis seeks to answer whether and to what extent, farm land in growth areas can be a resource in local development. The thesis is based on an ecosystem service approach, more specifically cultural services, which say something about the intangible assets people receive from nature. In this context, how locals in Ås value the rural areas is essential, together with considering how experience and knowledge assets from agricultural areas close to the urban center, is emphasized in the spatial planning of the Ås municipality.

To answer the research question, landscape analysis, document analysis of relevant plan documents, as well as mass and in depth interviews have been conducted. The interviewees consist of a number of representatives from the local population, a planner from the municipality and the landowner of an agricultural field (Søråsjordet) close to the urban center. The findings are linked to central theories about humans, health and places.

The research shows that the agricultural landscape close to the municipal center is highly valued by the locals in Ås, and that it is regarded as an important source of recreation, activity, place identity and place attachment. The results also indicate that the agricultural areas close to the urban center may be a more important part of people’s “everyday landscape”, than the less central farm land and urban landscape around Ås. The research shows that the municipality only to a small degree emphasizes cultural services from agricultural areas in their planning, but rather is emphasizing more tangible and measurable qualities.

The conclusion of the thesis is that the farmland close to the urban center may be an important resource in local development, and that they to a larger degree should be recognized and protected as a source of recreation, activity, place identity and place attachment. Preservation of agricultural fields close to the urban center, however, conflicts with the compact development model, where focus is on maintaining sustainable development. One should therefore endeavor on finding compromises, which can integrate farm land and fields as green areas in cities and towns. Future region cities may therefore be important models and pioneering places in finding dynamic and adaptive solutions, integrating agricultural fields close to the urban center as a larger and integrate part of the urban planning.

Innhold

Bibliotekside
Forord
Sammendrag/abstract

1. INNLEDNING	14
1.1 Introduksjon til oppgaven	16
1.1.1 Bakgrunn	16
1.1.2 Mål	17
1.2 Problemstilling og oppgaveavgrensninger	18
1.3 Oppgavens oppbygning	20
1.4 Fremgangsmåte	21
1.5 Definisjoner og begrepsavklaringer	22
2. JORDVERN OG URBANISERINGSPROSESSER I NYERE TID	26
2.1 Utbyggingspress på jordbruksarealer gjennom historien	28
2.1.1 Opptrappingsvedtaket fra 1975	28
2.1.2 90-tallet: miljøvennlig tettstedsutvikling	29
2.1.3 I dag: utbyggingspress på jordbruksarealer	30
2.2 Bærekraft i urbaniseringsprosesser	31
2.2.1 Tankegangen bak kompakt by- og tettstedsutvikling	31
2.2.2 Kompakt by = bærekraftig by?	33
2.2.3 Behov for en mer dynamisk planlegging?	35
2.2.4 Urbant landbruk	36
2.2.5 Jordbruksparker	38
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER	40
3.1 Økosystemtjenester	43
3.1.1 Hvorfor økosystemtjenestetilnærmingen?	43
3.1.2 Hva er økosystemtjenester?	43
3.1.3 Økosystemtjenester fra jordbruksarealer	43
3.1.4 Hovedkategorier av økosystemtjenester	45
• Grunnleggende livsprosesser	45
• Regulerende tjenester	45
• Forsynende tjenester	46
• Opplevelses- og kunnskapstjenester	46
3.1.5 Endringer og ødeleggelser	47

3.2 Landskap	50
3.2.1 Rammeverk for forståelse av landskap	50
• Den europeiske landskapskonvensjonen	50
• Cultural Values Model	51
3.2.2 Landskap – slik folk oppfatter det	53
• Menneskers relasjon til landskap	53
• Identitet og tilhørighet i stedsutvikling	56
3.2.3 Natur og folkehelse i et miljøpsykologisk perspektiv	58
• Folkehelsearbeid	58
• Naturforståelse	58
• Naturens innvirkning på menneskers helse	58
4. METODE	62
4.1 Hva er metode?	64
4.2 Undersøkellesområde	64
4.2.1 Hvorfor case-studie?	64
4.2.2 Hvorfor Ås?	64
4.2.3 Hvorfor Søråsjordet?	65
4.2.4 Datainnsamling	65
4.3 Intervju	66
4.3.1 Mengdeundersøkelse	66
4.3.2 Gjennomføring av mengdeundersøkelse	66
• Utvalg og kontakt	66
• Fremgangsmåte	67
• Utforming og rekkefølge på spørsmålene	68
• Testing av undersøkelsesopplegget	68
4.3.3 Dybdeintervju	68
4.3.4 Gjennomføring av dybdeintervju	69
• Utvalg og kontakt	69
• Fremgangsmåte	70
• Utforming og rekkefølge på spørsmålene	71
4.4 Forskningsetikk	72
4.5 Landskapsanalyse	74
4.6 Dokumentstudie	74
4.7 Metodiske refleksjoner	75

5.	RESULTATER FRA CASE-STUDIEN	78
5.1	Introduksjon til Ås tettsted og Søråsjordet	81
5.1.1	Regional kontekst	81
5.1.2	Lokal kontekst	82
5.1.3	Beskrivelse av Søråsjordet	84
5.1.4	Historie og utvikling av Ås som sted	85
	• Befolkning og vekst	86
5.2	Landskapsanalyse	89
5.2.1	Landformer og vann	90
5.2.2	Vegetasjonsdekke	92
5.2.3	Arealbruk og bebyggelse	94
5.2.4	Kulturhistorie og landemerker	96
5.2.5	Romlige forhold: åpne og lukkede sekvenser langs Drøbaksveien	98
5.2.6	Estetiske forhold: Årstidsvariasjoner	102
5.3	Jordbrukslandskapets betydning for lokalbefolkningen i Ås	105
5.3.1	Landskapskarakter og stedsidentitet	106
	• Landskapskarakter og stedsidentitet – resultater fra mengdeintervjuene	106
	• Landskapskarakter og stedsidentitet – resultater fra dybdeintervjuene	108
	• Jordbrukslandskap i kunnskapsformidling – resultater fra mengdeintervjuene	110
	• Jordbrukslandskap i kunnskapsformidling – resultater fra dybdeintervjuene	110
	• Holdninger til nedbygging av Søråsjordet – resultater fra mengdeintervjuene	112
	• Holdninger til nedbygging av Søråsjordet – resultater fra dybdeintervjuene	113
5.3.2	Jordbrukslandskapets verdi for helse og trivsel	116
	• Helse og trivsel – resultater fra mengdeintervjuene	116
	• Helse og trivsel – resultater fra dybdeintervjuene	117
	• Utsikt	118
5.3.3	En planlegger om kommunens vektlegging av jordbrukslandskapets verdi for lokalbefolkningen	120
5.3.4	Grunneiers holdning til kommunens vurdering	122
5.4	Kommunens mål, visjon og konsekvensvurdering av arealinnspillet til Søråsjordet	124
5.4.1	Kommunens mål og visjoner for fremtidig utvikling	124
	• Mål og visjoner	124
	• Tettstedsutvikling på dyrket mark	125
	• Rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspillet til Søråsjordet	126
5.5	Oppsummering av resultater	128
5.5.1	Intervjuene	128
	• Opplevelse av landskapet: landskapskarakter, stedsidentitet og -tilhørighet	128
	• Holdninger til endringer ved nedbygging av Søråsjordet	128
	• Helse og trivsel	129
	• Planleggeren	130
5.5.2	Dokumentstudien	130

6.	JORDBRUKSLANDSKAP SOM RESSURS I STEDSUTVIKLING	132
6.1	Analyse og diskusjon	135
6.1.1	Opplevelses- og kunnskapstjenester fra sentrumsnære jordbruksområder: betydning for lokalbefolkningen i tettstedet Ås	135
	• Jordbrukslandskapets betydning for folkehelsen	135
	• Jordbrukslandskapets betydning for stedsidentitet og -tilhørighet	140
6.1.2	Betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester i kommunens arealplanlegging	144
	• Jordbrukslandskapets betydning for folkehelse i kommunens planlegging	144
	• Jordbrukslandskapets betydning for stedsidentitet og -tilhørighet i kommunens planlegging	145
6.1.3	Jordbruksområder som ressurs i stedsutviklingen	148
	• Tilgjengeliggjøring: jordene som grøntområder i stedsutviklingen	150
	• Jordenes betydning for stedsidentitet og -tilhørighet i stedsutvikling	152
	• Kan sentrumsnære jorder være høyere verdsatt enn mindre sentrale jorder?	153
	• Konflikt mellom bevaring av opplevelses- og kunnskapstjenester i sentrumsnære jordbruksområder og kompakt utvikling	155
	• Overførbarhet	155
7.	AVSLUTNING	156
7.1	Konklusjon og videre arbeid	159
7.1.1	Hvilke opplevelses- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?	159
7.1.2	Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?	161
7.1.3	I hvilken grad kan sentrumsnære jordbruksområder i vekstområder være en ressurs i stedsutviklingen?	162
7.1.4	Videre arbeid	164
	• Sentrumsnære jordbruksområder som ressurs i utviklingen av fremtidens regionbyer	165
7.2	Refleksjon	168
7.3	Referanseliste	169
7.3.1	Litteraturliste	169
7.3.2	Bidelisteliste	177
7.3.3	Figurliste	178

Vedlegg 1: Kvantitativt intervjuguide til lokalbefolkning

Vedlegg 2: Intervjuguide til lokalbefolkning, kvalitativt

Vedlegg 3: Intervjuguide til grunneier/rektor, kvalitativt

Vedlegg 4: Intervjuguide til arealplanlegger, kvalitativt

Bilde 1.0. Gang- og sykkelvei ved Søråsjordet i morgentåke (sett mot vest).

KAPITTEL 1: innledning

Kapittel 1

Introduksjon til oppgaven, problemstilling og oppgaveavgrensninger, oppgavens oppbygning, metode og definisjoner og begrepsavklaringer

1.1 INTRODUKSJON TIL OPPGAVEN

1.1.1 Bakgrunn

Politiske, økonomiske og sosiale drivkrefter gjør at stadig flere ønsker å bosette seg sentralt. Flere by- og tettstedsområder i Oslo og Akershus står derfor overfor omfattende befolkningsvekst. For å sikre en samordnet areal- og transportplan i regionen er det inngått et samarbeid (Plansamarbeidet) mellom Oslo kommune, Akershus fylkeskommune, samt alle kommunene i Akershus. Målene er blant annet at regionen skal føre en arealeffektiv og kompakt tettstedsutvikling, og at utvikling og vekst skal foregå med utgangspunkt i flere kjerner i og rundt Oslo. Disse kjernene, eller regionbyene, skal fungere som forsteder til Oslo og ta mye av den fremtidige befolkningsveksten i regionen (Plansamarbeidet 2015). Utviklingen må følge nasjonale føringer for kompakt stedsutvikling, og arealutviklingen skal skje innenfor gangavstand til sentrale kollektivknutepunkt. I regionbyene er denne grensen satt til 2 km (Akershus fylkeskommune og Oslo kommune 2015).

For å imøtekomme behovene til en voksende bybefolkning er det dermed lagt opp til en kompakt utbygging og vekst i regionbyene. Flertallet av disse er tidligere jordbruksområder som har utviklet seg over

lang tid, der dyrkbar mark har vært en viktig forutsetning for bosetningen. I dag ligger derfor mange av disse stedene i tilknytning til jordbruksområder. Dette medfører økt utbyggingspress på sentrumsnære jorder, der vekst ofte viker til fordel for vern. Tilsynelatende blir sentrumsnære jordbruksområder ofte ansett som tomrom i by- og tettstedssammenheng, uten noen spesiell verdi for den urbane stedsutviklingen.

Jordbrukslandskapet er formet gjennom menneskelig aktivitet, og har blitt en betydningsfull del av stedenes særpreg, historie og identitet. De sentrumsnære jordbruksområdene kan derfor være en viktig kvalitet i lokalbefolkningens hverdagslandskap. Det rettes stort fokus mot at dagens utbygging medfører tap av dyrkbar mark, men er det også grunn til å spørre seg om flere kvaliteter går tapt?

Med utgangspunkt i dette vil oppgaven undersøke om det knytter seg viktige immaterielle verdier til det sentrumsnære jordbrukslandskapet, som kan bidra til helse og trivsel hos lokalbefolkningen og dermed være ressurser i by- og tettstedsutviklingen. Disse kvalitetene er gjerne mindre tydelige

1.1.2 Mål

et diskusjonsgrunnlag for hvorvidt et jordbruksområde kan være en ressurs i stedsutviklingen, samt rette fokus mot konflikten mellom dagens kompakte utvikling og bevaring av verdsette kvaliteter i det sentrumsnære jordbrukslandskapet.

Med utgangspunkt i dette vil vi undersøke hvilke immaterielle verdier lokalbefolkningen i Ås tettsted knytter til sentrumsnære jordbruksområder, som kan være ressurser i stedsutviklingen. Videre vil oppgaven rette fokus mot hvorvidt de samme kvalitetene i jordbrukslandskapet vektlegges i Ås kommunes arealplanlegging. Hensikten er å undersøke hvorvidt det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan bidra til helse, trivsel og velvære hos befolkningen, og om man erkjenner dette som ressurs i by- og tettstedsplanleggingen i dag.

og målbare, og det er derfor grunn til å tro at disse vies lite oppmerksomhet i kommunenes by- og tettstedsplanlegging.

I Akershus er seks tettsteder utpekt som fremtidige regionbyer; Sandvika, Asker, Lillestrøm, Jessheim, Ski og Ås. Oppgaven har Ås tettsted som case-område, med fokus på det sentrumsnære jordet "Søråsjordet". Av de fremtidige regionbyene er antakelig Ås det stedet som kan karakteriseres som minst bymessig i dag, med en del jordbrukslandskap intakt i sentrumsområdet (Juven 2014). Med bakgrunn i dette er Ås et interessant case-område for å finne ut mer om hvilke verdier lokalbefolkningen kan knytte til de sentrumsnære jordbruksarealene, samt hvordan dette blir reflektert i kommunens arealplanlegging. Hovedmålet i denne oppgaven er å skape

1.2 PROBLEMSTILLING OG OPPGAVEAVGRENSNINGER

Med denne oppgaven søker vi å besvare følgende hovedproblemstilling:

I hvilken grad kan sentrumsnære jordbruksområder i vekstområder være en ressurs i stedsutviklingen?

For å besvare hovedproblemstillingen har vi videre formulert to underproblemstillinger:

- a. Hvilke opplevelses- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?
- b. Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?

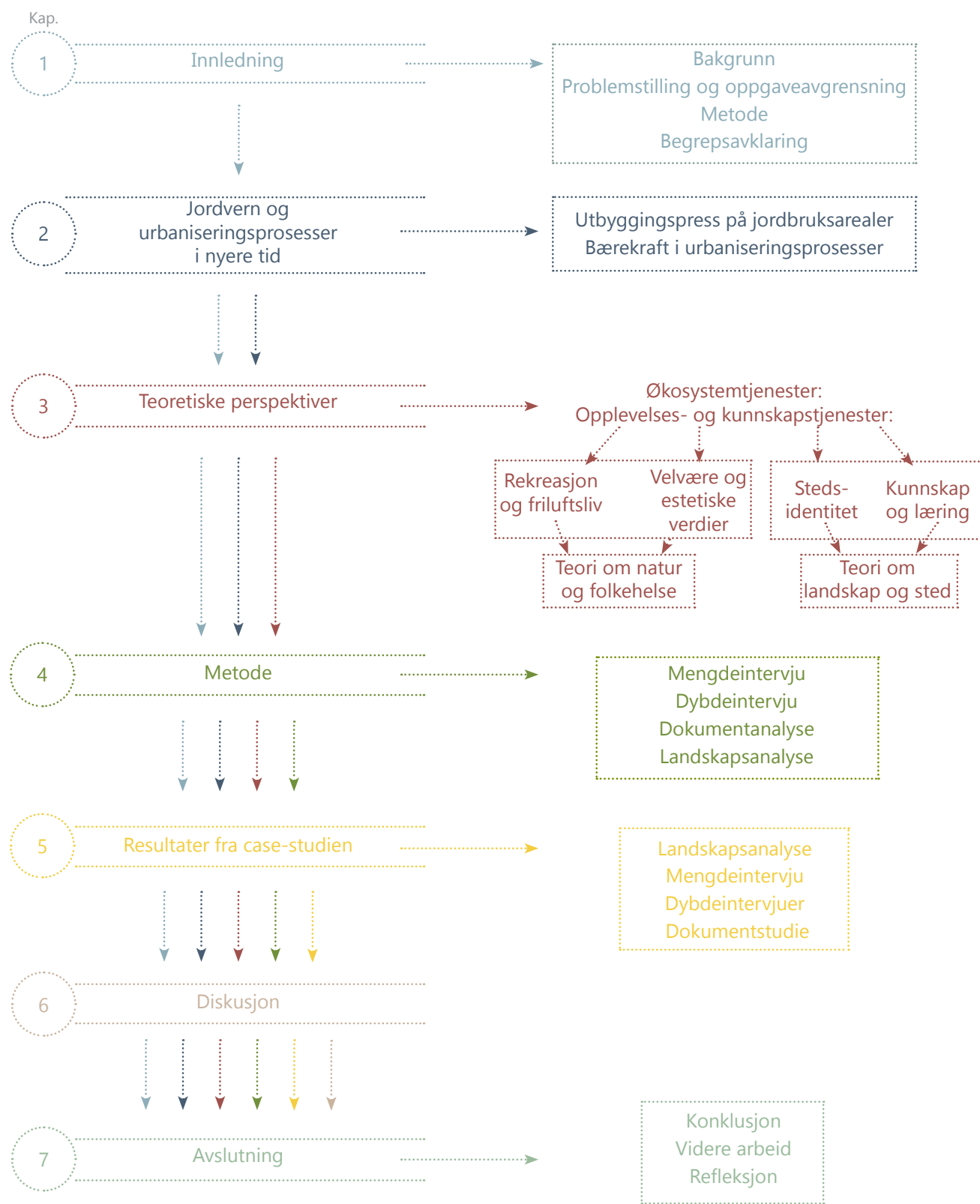
For å besvare disse spørsmålene vil vi ta utgangspunkt i en økosystemtjenestetilnærming, som sier noe om hvilke goder og tjenester naturen gir oss mennesker. “Opplevelses- og kunnskapstjenester” er en av fire hovedkategorier innen økosystemtjenestene (NOU 2013: 10), og vil danne et rammeverk for det videre arbeidet i oppgaven. Opplevelses- og kunnskapstjenester handler primært om “ikke-materielle” verdier landskapet kan representere for mennesker.

For å avgrense oppgaven ytterligere har vi tatt utgangspunkt i de tre viktigste tjenestene innenfor denne kategorien; “rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv”, “velferd og estetiske verdier” og “stedsidentitet” (NOU 2013: 10:181). Vi har også foretatt noen avgrensninger innenfor hvert av disse temaene, ettersom ikke alle er like relevante i by- og tettstedssammenheng. Ettersom Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) har forskningsfelt og klimastasjon i case-området, har vi i tillegg ansett det som relevant å inkludere kategorien “kunnskap og læring” (NOU 2013: 10:181) som også er en opplevelses- og kunnskapstjeneste. For å finne ut mer om i hvilken grad jordbrukslandskapet kan være en ressurs i stedsutvikling, vil vi undersøke om følgende opplevelses- og kunnskapstjenester knyttes til det sentrumsnære jordbrukslandskapet:

1. *Rekreasjon og friluftsliv* i forbindelse med jordbrukslandskapet, som kan gi opplevelser, og være viktig for rekreasjon og fysisk aktivitet.
  2. *Velvære og estetiske verdier* i jordbrukslandskapet, som kan være viktig for fysisk og psykisk velvære hos lokalbefolkningen.
  3. Jordbrukslandskapets betydning for *sense of place*, stedsidentitet og -tilhørighet.
  4. Jordbrukslandskap som kilde til *kunnskap og læring*, som blant annet kan være viktig for rekreasjon, utdanning og sosiale relasjoner.
- (NOU 2013:10)

Den europeiske landskapskonvensjonen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2000) og *Cultural Values Model* (Stephenson 2008) danner et rammeverk for vår forståelse av landskap i denne oppgaven. De to rammeverkene gir en sammensatt forståelse av landskapsbegrepet, der individets oppfatning av landskapet står sentralt. *Cultural Values Model* belyser i tillegg hvordan lokalbefolkning ofte har en annen oppfatning av landskapet, enn for eksempel planleggere.

1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING

Figur 1.0 Modell som viser oppgavens oppbygning.

1.4 FREMGANGSMÅTE

For å besvare problemstillingen i denne oppgaven har vi først gjort en sammenstilling av relevant litteratur. Økosystemtjenester har dannet utgangspunktet for innholdet i kapittel 2, “teoretiske perspektiver”, der tjenester som er relevante for folkehelse og stedsidentitet har blitt trukket frem. Ettersom økosystemtjenestetilnærmingen ikke utdyper hvordan disse har betydning for mennesker, følger det deretter en mer inngående gjennomgang av sentrale teorier knyttet til natur og folkehelse, og landskap og sted.

I oppgaven har vi valgt å gjennomføre et kvalitativt forskningsdesign (Thagaard 2013) i form av et case-studie, der flere metoder inngår for å utforske fenomener tilknyttet et spesifikt case-område.

Mengdeintervju og dybdeintervju har vært sentrale metoder for å kunne besvare problemstillingene i oppgaven. Mengdeintervjuet har hovedsakelig vært knyttet til besvarelsen av underproblemstilling a, der lokalbefolkningen har vært sentrale informanter. Dybdeintervjuene har vært sentralt for besvarelsen av både underproblemstilling a og b, der intervjuer med både lokalbefolkning, arealplanlegger fra kommunen, og grunneier har blitt gjennomført. Teorien har vært et nødvendig utgangspunkt for å kunne utforme spørsmålene i intervjuene som gjennomføres, samt hva vi ønsker å undersøke i

dokumentstudien.

Videre har dokumentanalyse av relevante plandokumenter tilknyttet Ås kommunes kommuneplan blitt gjennomført. Dette har vært viktig for å besvare underproblemstilling b, og for å tilegne oss informasjon om hvilke aspekter kommunen har vektlagt i sin arealplanlegging.

Landskapsanalyse er en fjerde metode vi har benyttet. Denne setter Søråsjordet inn i kontekst, og redegjør for ulike forhold tilknyttet området. Valget av landskapsanalyse er forankret i oppgavens rammeverk for forståelse av landskap. Ved å supplere informasjonen fra lokalbefolkningen med vår egen analyse, ønsker vi å bygge en helhetlig forståelse av området.

Disse metodene bidrar til å samle inn informasjon og kunnskap som er nødvendig for å diskutere og svare på hovedproblemstillingen.

1.5 DEFINISJONER OG BEGREPSAVKLARINGER

B

Bærekraftig utvikling

“defineres som en utvikling som tilfredsstiller dagens behov uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å tilfredsstille sine behov”

(Verdenskommisjonen for miljø og utvikling 1987).

D

Dyrkbar jord

“Areal som ved oppdyrking kan settes i slik stand at det vil oppfylle kravene til lettbrukt eller mindre lettbrukt fulldyrka jord, og som oppfyller kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking” (Statistisk sentralbyrå 2010b).

Dyrket jord/ jordbruksareal

“Jordbruksareal omfatter areal av fulldyrka jord, areal av overflatedyrka jord og innmarksbeite” (Statistisk sentralbyrå 2010a). Statistisk sentralbyrå beskriver dyrket jord og jordbruksareal som to synonyme begreper.

F

Fortetting

“Fortetting, økning i arealutnyttelsen i eksisterende bebyggelse, vanligvis i byer og andre tettbygde områder” (Fortetting 2014).

Friluftsliv

“Opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse” (St. meld. nr 39 (2000-2001)).

H

Hverdagslandskap

..er landskapet vi omgir oss med på daglig basis, for eksempel til og fra jobb og skole, eller ser fra stuevinduet. Hverdagslandskapet er dermed forskjellig for ulike mennesker. (Dramstad 2015)

J

Jordbruk

“Jordbruk, den næringsvei som dyrker jorden med tanke på planteproduksjon” (Christensen & Bratberg 2014).

Jordbrukets kulturlandskap

“Jordbrukets kulturlandskap... er landskapet som jordbruket gjennom årbundrers drift har skapt og stadig fortsetter å skape. Dette omfatter jordbrukspåvirkede områder i innmark, og områder påvirket av skogsdrift og annen bruk av utmarksressursene” (Landbruksdirektoratet 2010).

Jordvern

“Jordvern, tiltak for å verne om jorden som grunnlag for planteproduksjon mot naturlige, nedbrytende krefter, og mot tekniske, menneskeskapt inngrep.” (Jordvern 2015)

K

Kompakt stedutvikling

Med kompakt stedsutvikling menes utbygging med høy tetthet, i nær tilknytning til handels- og kollektivknutepunkter: “Planlegging skal bidra til å utvikle bærekraftige byer og tettsteder, legge til rette for verdiskaping og næringsutvikling, og fremme helse, miljø og livskvalitet. Utbyggingsmønster og transportsystem bør fremme utvikling av kompakte byer og tettsteder, redusere transportbehovet og legge til rette for klima- og miljøvennlige transportformer” (Statlige planretningslinjer 2014).

Kulturlandskap

“Kulturlandskap, landskap som helt eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstand på grunn av menneskers virksomhet. Uttrykket er av generell karakter og omfatter både landsbygd, by- og industrilandskap” (Bruun 2012).

L

Landbruk

“Landbruk, fellesbetegnelse for de næringsgrener som har jorden som produksjonsgrunnlag; omfatter jordbruk, skogbruk, hagebruk og gartneri” (Landbruk 2015).

Landskap

Den europeiske landskapskonvensjonen definerer landskap slik : “Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/ eller menneskelige faktorer” (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2000).

Landskapskarakter

“Landskapskarakter er et konsentrert uttrykk for samspillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, samt romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap” (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010:9).

R

Rekreasjon (mental)

..er en prosess der man får hvile, fornyer energi og mentale ressurser som er brukt i tidligere aktiviteter (Staats 2012).

Ressurs

“Alt vi kan utnytte. For eksempel naturressurser, menneskeskapt ressurser (kapital, kunnskap osv.) og menneskelige ressurser (skaperevne, arbeidsevne osv.)” (Ressurs 2015)

S

Sense of place

“Sense of place” (stadkjensle på norsk) handler om indre, subjektive og opplevelsesmessige dimensjoner ved sted (Stokke 2013).

Sted

Sted utgjøres av tre komplementære deler av en sammensatt stedsforståelse. Disse er *sense of place* (forholdet mellom menneske og sted), *location* (fysisk/ materiell forståelse av sted) og *locale* (sted som arena for aktivitet og sosiale relasjoner) (Agnew 1987).

Stedsidentitet

“Selve stedets identitet, med fokus på stedets karakter og særpreg, eller dets ånd”

(Berg & Dale 2013:23)

Stedstilhørighet

Stedstilhørighet (“place attachment”) er definert som følelser av tilhørighet som vi utvikler for steder vi kjenner godt (Low & Altman 1992)

Stedsutvikling

“Stedsutvikling består av prosesser og tiltak som påvirker attraktiviteten og veksten til et sted. Det dreier seg om sentrumsopprusting, etablering av møteplasser, fysisk utforming av offentlige rom, oppmerking av turstier, festivaler og kulturelle hendelser og tilrettelegging for næringsetablering” (Distriktssenteret 2015).

T

Tettsted

“1. En bussamling skal registreres som et tettsted dersom det bor minst 200 personer der (ca. 60-70 boliger).

2. Avstanden mellom husene skal normalt ikke overstige 50 meter. Det er tillatt med et skjønnsmessig avvik utover 50 meter mellom husene i områder som ikke skal eller kan bebygges. Dette kan f.eks være parker, idrettsanlegg, industriområder eller naturlige hindringer som elver eller dyrkbare områder. Husklynger som naturlig hører med til tettstedet taes med inntil en avstand på 400 meter fra tettstedskjernen. Disse husklyngene kalles tettstedssatellitter” (Statistisk sentralbyrå 2003).

U

Urbanisering

”Byvekst, bydannelse; endringer i sysselsetting, bebyggelsens karakter og infrastruktur som fører til økende bypreg” (Solerød & Thorsnæs 2015).

V

Verdier

“Verdi, kvaliteten ved noe; det som er godt ved noe. En tings verdi sies gjerne å bestemmes av dens viktighet med hensyn til hvordan vi bør gjøre våre vurderinger og beslutninger” (Sagdahl 2015).

Ø

Økosystemtjenester

Med økosystemtjenester menes de godene og produktene naturen gir mennesker direkte og indirekte, gjennom økosystemene (NOU 2013: 10).

Bilde 2.0: Barcode i Oslo sett fra ruinparken.

KAPITTEL 2: jordvern og urbaniserings- prosesser i nyere tid

---

*Kapittel 2 : Utbyggingpress på jordbruksarealer gjennom
historien og bærekraft i urbaniseringsprosesser*

2.1 UTBYGGINGSPRESS PÅ JORDBRUKSAREALER GJENNOM HISTORIEN

Mennesker har gjennom historien bosatt seg der jorden har vært mest fruktbar og de klimatiske forholdene best. Den dag i dag er fortsatt dette de mest attraktive bosetningsområdene, og med et stort utbyggingspress rundt byer og tettsteder er det av den grunn ofte jordbruksarealer som omdisponeres og bygges ned (Tenge 2011). Dyrkbar jord er en ikke-fornybar ressurs (Valberg & Skalleberg 2014), og trues i dag i stor grad av omdisponering til andre arealformål, som for eksempel bolig- og transportformål. Mellom 1967 og 1993 ble omtrent 300 000 dekar dyrket jord omdisponert. Dette tilsvarer 3% av dagens jordbruksarealet (Bratberg 2015), eller i underkant av 40 000 fotballbaner.

2.1.1 Opptrappingsvedtaket fra 1975

Jordvernet går så langt tilbake som Gulatingsloven. I nyere tid har jordvernet gått igjennom ulike faser og grader av popularitet og aktualitet. I 1955 førte ny jordlov til et forbud mot oppdeling av landbrukseiendommer og omdisponering. På 1970-tallet ble jordloven ytterligere styrket for å fremme beredskap og vern av ressurser, og spesielt EF-avstemmingen i 1972 gjorde jordvernet til gjenstand for sterk debatt (Fylkesmannen i Nordland 2015).

Stortingets opptrappingsvedtak i 1975 blåste liv i norsk landbruk, etter en periode med liten interesse for å investere i denne sektoren. Vedtaket skulle inspirere folk til å ta hele landet i bruk, og bidro til å skape optimisme på bygda i Norge på 70-tallet. Det oppstod en “grønn bølge” i landet som gjorde det mer anerkjent å dyrke jorda og produsere mat. Som følge av utviklingen i den økonomiske lønnsomheten til landbruket flyttet flere ungdommer tilbake til distriktene. Dette forbedret mulighetene for jobb og permanent bosetning for de som ønsket å slå seg ned i distrikts-Norge. Målene om nasjonal matproduksjon ble dermed kombinert med mål fra distriktspolitikken, og dermed en større del av landbruksnæringens ansvar (Barlindhaug 2004).

Kanaliseringspolitikken fra 1950-tallet var en viktig del av satsningen vedtaket brakte med seg. Denne politikken sørget for en differensiering, der produksjonen ble spesialisert ut fra regionale forutsetninger. Slik ble verdiskapningen i regioner optimalisert, ut fra styrker og fortrinn i de enkelte regionene. Dette brakte landbruket fremover. For at dette skulle bli en rimelig arbeidsfordeling ble det innvilget mer penger til landbruket, slik

at bøndernes og industriarbeidernes kår ble like. Årsverksinntekten i landbruket hadde en kraftig økning de første årene etter opptrappingsvedtaket. Vedtaket og de økonomiske subsidiene, sammen med et forbedret offentlig velferdstilbud, revitaliserte lokalsamfunnene i landet. Bygde-Norge gikk en lysere tid i møte, og folk flyttet fra byene og ut i distriktene (Barlindhaug 2004). Likevel, utover 1980-tallet førte den store investeringen i landbruket til overproduksjon, overskudd av areal og fall i inntekter, og med det et svakere jordvern (Fylkesmannen i Nordland 2015; NOU 2015: 1).

Miljø og matvaresikkerhet kom igjen på agendaen på 1990-tallet, og med ny jordlov ble vernet skjerpet i 1995. I 2005 satte Stortinget mål om å minske omdisponeringen av jordbruksareal fra cirka 20 000 dekar til 10 000 dekar per år (Fylkesmannen i Nordland 2015).

2.1.2 90-tallet: miljøvennlig tettstedsutvikling

NAMIT er en forkortelse for Natur- og miljøvennlig tettstedsutvikling, og er et forskningsprosjekt som ble startet i 1988 og gjennomført tidlig på 1990-tallet. Hensikten med prosjektet var å finne en helhetlig

tilnærming som kunne oppfylle flere miljømål samtidig, og begrepet “bærekraftig utvikling”, lansert av Brundtlandkommissjonen i 1987, var utgangspunkt for prosjektet. En bærekraftig utvikling vil innebære en utvikling innenfor naturens bæreevne, som tilfredsstiller nåtidige og fremtidige grunnleggende behov (Næss 1992).

Natur- og miljøvennlig tettstedsutvikling kan i følge Næss (1992) samles til tre prinsipper: redusere arealforbruket, omstrukturere transportsystemet og samtidig gjøre naturinngrepet minimalt. Utviklingen skal med andre ord gjøre beboernes livskvalitet bedre, gjennom utbygging og bruk av areal som står til en bærekraftig og økologisk utvikling (Svardal 2011). NAMIT-prosjektets konklusjon om at et tett utbyggingsmønster ville føre til måloppnåelse innen flere problemstillinger tilknyttet miljø, ble reflektert i Stortingsmelding nr. 31 (1992-93), og ble dermed et viktig prinsipp for den nasjonale arealpolitikken. Etter dette fulgte rikspolitiske føringer for en mer samordnet transport- og arealplanlegging, og man begynte å bygge tett rundt sentrums- og kollektivknutepunkter (Letnes 1994). Dette førte blant annet til økt utbyggingspress på sentrumsnære jordbruksområder.

2.1.3 I dag: utbyggingspress på jordbruksarealer

Jordbruket våre oldeforeldre og tippoldeforeldre antakelig oppfattet som en del av sin hverdag er blitt totalt fraværende i dagens bysamfunn. I takt med at handel på tvers av landegrensene har økt, har behovet for å kunne produsere egen mat avtatt. Vi er ikke lenger like avhengig av å kunne dyrke vår egen mat for å overleve, og konsekvensene ved omdisponering av matjord er dermed ikke like tydelige.

Fra 1990 og til dags dato, har om lag 875 000 dekar norsk matjord blitt bygget ned eller blitt omdisponert til andre formål.

Dette tilsvarer et areal som er over dobbelt så stort som hele Oslo fylke (Klepp 2015). Det forventes at presset på omdisponering av jordbruksarealer vil øke ytterligere de kommende årene. Omdisponeringspresset er størst i kommuner som står overfor høy befolkningsvekst, og i nærheten av byer og tettsteder som ekspanderes (Landbruksdirektoratet 2011).

I dagens by- og tettstedsutvikling er det gjerne tilgjengelige grøntområder med verdi

for rekreasjon og helse som bevares, for eksempel skogsområder og parker. Det kan derfor tenkes at vern av jordbruksområder i by- og tettstedssammenheng blir nedprioritert til fordel for andre grøntområder (Hanssen et al. 2015).

2.2 BÆREKRAFT I URBANISERINGSPROSESSER

Her søker vi å belyse årsaken til det store presset på grøntarealer i urbaniseringsprosesser. Vi vil derfor se nærmere på tankegangen bak dagens stedsutvikling i byer og tettsteder, og statlige planretningslinjer som benyttes i utformingen av fremtidens regionbyer.

2.2.1 Tankegangen bak kompakt by- og tettstedsutvikling

I Statlig planretningslinje for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging (fastsatt ved kgl.res. 26.09.2014) trekkes kompakt utvikling frem som et viktig virkemiddel i planleggingen. De statlige planretningslinjene er hjemlet i Plan- og bygningsloven (§ 6-2), som danner grunnlaget for all offentlig planlegging i Norge. I "Mål 4" i retningslinjene for samordnet bolig-, areal og transportplan heter det at:

“Planlegging skal bidra til å utvikle bærekraftige byer og tettsteder, legge til rette for verdiskaping og næringsutvikling, og fremme helse, miljø og livskvalitet. Utbyggingsmønster og transportsystem bør fremme utvikling av kompakte byer og tettsteder, redusere transportbehovet og legge til rette for klima- og miljøvennlige transportformer.” (Statlige planretningslinjer 2014).

I følge regjeringen skal en miljøbevisst by- og tettstedsplanlegging skje i form av fortetting og kompakt utbygging rundt handels- og

kollektivknutepunkter. Dette skal blant annet bidra til redusert areal- og transportbruk, samt å reduserte driftskostnadene i byene og tettstedene. Denne strategien tillegges også ofte miljømessige gevinster, da man bygger konsentrert innenfor et område og bevarer grøntområder utenfor byene og tettstedene. Det pekes også på at kompakte byer og tettsteder er mer innbydende for fotgjengere og syklistene, da fortetting medfører kortere avstander mellom bolig og arbeidsplass og til nærings-, service-, og kulturtilbud (Regjeringen 2015).

En konsentrert by- og tettstedsutvikling anses som et viktig virkemiddel i planleggingen av fremtidens bærekraftige sentralområder. I Norge har kompakt stedsutvikling vært tilrådet i planleggingen de siste 25 årene (Hanssen et al. 2015).

I høringsforslaget til *Regionalplan for areal og transport i Oslo og Akershus*, anbefales det at man bør prioritere byvekst fremfor vern av grøntområder og jordbruksarealer

Bilde 2.1. Gatebilde Ås sentrum (nord) fra 2012. Foto: Ivar Ola Opheim, Ås kommune.

innenfor utvalgte vekstområder. Vern av grøntstrukturer utenfor vekstområdene skal til gjengjeld styrkes, slik at man på lang sikt bidrar til å bevare jordbruk og grøntområder utenfor byer og tettsteder. Dette innebærer at man setter en “langsiktig grønn grense”, for å begrense hvor fortetting og utbygging hovedsakelig skal finne sted (Akershus fylkeskommune og Oslo kommune 2015). Man ser likevel at den store befolkningsveksten i byer og tettsteder skaper behov for å utvide den “grønne grensen”, og øker utbyggingspresset på sentrumsnære grøntområder.

2.2.2 Kompakt by = bærekraftig by?

Bærekraftsbegrepet innbefatter tre ulike faktorer; miljø, økonomi og sosiale forhold. Det forutsettes at alle disse dimensjonene ivaretas til en hver tid, og at hver av disse er bærekraftige. Bærekraftig by- og tettstedsutvikling er avhengig av samarbeid på tvers av fagretninger og samfunnsområder, mellom stat, kommune og utbyggere, samt ulike kunnskapskretser og interessegrupper (Faglig råd for bærekraftig utvikling 2013). Planlegging etter plan- og bygningsloven skal som nevnt fremme en bærekraftig utvikling av byer og tettsteder. I planleggingsammenheng er kompakt by-

og tettstedsutvikling ansett som et viktig virkemiddel for å imøtekomme utfordringer med natur og miljø i urbaniseringsprosesser (Haagensen 2012 i Hanssen et al. 2015).

Til tross for at en kompakt stedsutvikling har klare fordeler med tanke på miljø og økonomi (Regjeringen 2015), finnes det også utfordringer med denne tankegangen. I boken “Kompakt byutvikling – muligheter og utfordringer”, stilles det blant annet spørsmål ved hvorvidt den kompakte stedsutviklingen klarer å imøtekomme alle de tre faktorene som ligger til grunn for en bærekraftig byutvikling (Hanssen et al. 2015). Det stilles særlig spørsmål ved om de kompakte byene og tettstedenes evne til å ivareta miljømessig og sosial bærekraft. Dagens kompakte planleggingspolitikk medfører ofte utbyggingspress på grøntområdene i urbane miljøer, og kan tilspisse konflikten mellom utbygging og vern, samt hvor by- og tettstedsgrenser skal gå. Ved for omfattende fortetting eller for kompakt by- og tettstedsutvidelse, kan man risikere at viktige kvaliteter og særpreg i de urbane miljøene går tapt. Dette stiller dermed store krav til kommunene, som har hovedansvaret for å sikre at grøntområder og landskapskapsyn ivaretas i planleggingen (Hanssen et al. 2015).

Miljømessig bærekraft handler i nasjonal og internasjonal sammenheng ofte om å redusere miljøgiftutslipp og klimagassutslipp. Et av hovedargumentene for at en kompakt utvikling er miljøgunstig, er at behovet for fossilt brensel avtar ved kortere avstander i byene. Hanssen (et al.) argumenterer derimot for at man i by- og tettstedsplanleggingen må tildele bevaring av forhold som biologisk mangfold, verdifulle landskapstyper og jordbruk en større andel av bærekraftsbegrepet. Undersøkelser har vist at bevaring av grøntarealer står høyt på dagsordenen i by- og tettstedsplanleggingen, men at man først og fremst legger rekreasjonelle verdier til grunn for å bevare et grøntområde. Det er dermed primært grøntområder som er åpen for allmenn ferdsel og som tillegges rekreasjonsverdi som bevares i urbaniseringsprosesser, mens for eksempel jordbruksarealer ofte anses som mindre “verdifulle” i by- og tettstedssammenheng. Forhold som landskapsøkologi og biologisk mangfold på sin side er mindre fremtredende i byplanleggingen. Hanssen (et al.) trekker også frem at fremtidens byer må planlegges med tanke på at fremtidens klima vil bli varmere og våtere. Bevaring av grøntområder i byene vil blant annet være avgjørende for

overvannshåndtering, i miljøer som ellers er preget av harde, impermeable dekker (Hanssen et al. 2015).

Når det gjelder *sosial bærekraft*, retter Hanssen (et al.) fokus mot at dagens kompakte urbaniseringspolitikk kan bidra til et mindre sammensatt by- og tettstedsbilde, der man må la vern vike til fordel for arealutnyttelse og urbanisering. Man ser også at potensielle rekreasjonsområder for befolkningen i sentrale områder gradvis bygges ned, og at presset på felles utearealer øker (Hanssen et al. 2015). Dette kan igjen forringe bokvaliteten i urbane miljøer. Konsentrert utbygging rundt sentrale knutepunkter, vil også gjøre at flere mennesker er bosatt i høyt trafikkerte områder som genererer støy og forurensing. Dette er blant årsakene til at det i flere tilfeller er påvist økt dødelighet og helserisiko, blant befolkningen i byenes indre kjerne (Næss 2014 i Hanssen et al. 2015).

2.2.3 Behov for en mer dynamisk planlegging?

Over halvparten av jordens befolkning er per dags dato bosatt i byer, og antallet er forventet å stige ytterligere i tiden som kommer. Dette stiller store krav til en bærekraftig utvikling av fremtidens byer. Healey (2010), Albrechts (2005) og Hillier (2008) er blant forskerne som argumenterer for at planlegging etter gitte retningslinjer er en rigid og lite tilpasningsdyktig metode, i møte med en dynamisk verden. I følge ovennevnte mister planene dermed fort aktualitet, og kan hindre at samfunnsutviklingen tilpasses endringer i samtiden. Det trekkes frem at verden er kompleks og i stadig endring, og at planleggingen dermed bør reflektere dette. Med bakgrunn i denne teorien argumenteres det for at en mer fleksibel og eksperimentell by- og tettstedsplanlegging kan være en løsning for å imøtekomme komplekse problemstillinger i fremtiden (Albrechts 2005; Healey 2010; Hillier 2008 i Nyseth 2015).

Ifølge Bjerkely (2008) vil langsiktig byplanlegging som opprettholder grønne korridorer fra sentrum og ut til omliggende skog- og kulturlandskap være et steg i riktig retning for bærekraftig byplanlegging. Dette kan blant annet gi grunnlag for mer aktivitet, senke forurensningsnivået og gi flere naturopplevelser for alle aldersgrupper ved at dyreliv får trenge inn i sentrumsområdene gjennom de grønne korridorene. I tillegg til disse korridorene vil øyer av parker eller grøntområder inne i bebygde områder være viktige som en del av nærnaturen til innbyggerne. For lokalbefolkning vil slike naturnære områder være av stor verdi, samtidig som lokalmiljøets biologiske mangfold kan opprettholdes. Nærnaturen vil også kunne være en viktig ressurs for lokalbefolkningen gjennom undervisning, dersom skoler er en del av det nærliggende området.

2.2.4 Urbant landbruk

Urbant landbruk er benevnelsen på matdyrking, skogbruk og husdyrhold i byer og tettsteder, men det er ofte matdyrking som assosieres med begrepet (Forsberg 2014). Matdyrking i urban sammenheng kan finne sted ved en rekke ulike arenaer, som for eksempel i parker, parsellhager, bakgårder, skolegårder eller i plantekasser (Forsberg 2014). Denne formen for matdyrking kan utføres av alle som ønsker å produsere mat til eget forbruk, og ikke bare av de som har yrke i landbruket. Det er dermed ikke bestandig produksjon i seg selv som er målet, men heller forhold som økt biologisk mangfold,

vern av dyrkbar jord, helsegevinst, utdanning og sosiale relasjoner (Forsberg 2014).

I takt med økende industrialisering av landbruket i etterkrigstiden forsvant mye av jordbrukslandskapet i de norske byene, og bybefolkningen ble stadig mer segregert fra jordbruket. Landbruket har siden den gang vært lite synlig i bybildet. De siste årene har det derimot kommet en økende interesse for landbruk og dyrking av mat i urbane miljøer, i Norge så vel som i andre land. Stadig flere ønsker å vite hvor maten de spiser kommer fra, og ta del i produksjonen. Det er blant annet lange ventelister på både parsellhager og plantekasser i Oslo. I 2012 utlyste Bjørvika

utvikling 100 parseller ved lufttårnene over operatunnelen i Oslo, og mottok massiv respons. Det kom inn så mye som 3790 søknader fra bybeboere som kunne tenker seg en jordfleck å dyrke mat på. Den økende trenden kan tyde på at kontakten med jord og planter er en verdsatt kvalitet som har gått tapt i bymiljøet.

Urban matdyrking kan skape en felles arena og interesse i bymiljøer. Urban matproduksjon viser også hvordan det som tidligere har vært utilgjengelige tomrom i byene, har blitt til aktive, grønne byrom der lokalbefolkningen kan forenes om felles prosjekter. Urban matdyrking er et

forholdsvis lett realiserbart tiltak, som kan gjøre at jordbruket får en mer allmenn bruk og blir mer tilgjengelig for lokalbefolkningen. FNs mat- og landbruksorganisasjon (FAO) trekker også frem at urban matproduksjon er et viktig bidrag for å imøtekomme behovet for økt matproduksjon i fremtiden (Gilje 2015).

Bilde 2.2. Urban dyrking på Geitmyra skolehage i Oslo. Området inneholder skolehager, parsellhager, økologisk besøkshage og dyrkningsfelt for foreninger og institusjoner.

2.2.5 Jordbruksparker

Jordbruksverket, den svenske regjeringens departement for jordbrukspolitikk, har laget en veileder som beskriver hvordan kommuner kan arbeide for å bevare jordbrukslandskap i planleggingen. Behovet for matproduksjon i verden øker, samtidig som global oppvarming og utbygging gjør at tilgangen på jordbruksarealer reduseres. Jordbruksverket trekker frem at jordbrukslandskapet er en uunnværlig resurs, og at vi derfor må søke å finne løsninger for å bevare jordbruksarealer i planleggingen. Det rekkes også frem at jordbrukslandskapet representerer verdier som kan skape bokvalitet og være viktig for menneskene som er bosatt i området. Jordbruksverket ønsker også å finne løsninger for å videreutvikle verdiene som finnes i jordbrukslandskapet i planleggingen. Kommunene har med det et stor ansvar for å vurdere muligheter for å ivareta jordbrukslandskapet både i overordnet og detaljert planlegging (Granvik & Larsson 2015).

Jordbruksverket hevder at jordbrukslandskapet er mer verdifullt enn mange tror, og representerer flere verdier enn matproduksjon. Det trekkes frem at dette landskapet dermed bør brukes som et verktøy i stedsutviklingen. Jordbruksverkets kommuneveileder for hvordan man kan arbeide for å ivareta jordbruksarealenes verdi i planleggingen, trekker blant annet jordbruksparker frem som et mulig tiltak i by-

og tettstedssammenheng. Jordbruksparker, også kalt bynært jordbruk, er definert som jordbruk som ligger innenfor en radius på 20 kilometer fra urbane områder med mer enn 200 000 innbyggere, eller 10 kilometer fra tettsteder med mer enn 50 000 innbyggere. Jordbruksparkene er profesjonelt drevet, og er et tiltak for å ivareta jordbruksarealer i by- og tettstedsnære omgivelser som er utsatt for stort utbyggingspress. Tiltaket skal

bevare lanskapskarakteren og kvalitetene i landskapet. Jordbruksparkene kan også bidra til å imøtekomme etterspørselen etter lokalprodusert mat. Parkene kan gi økt bostedsattraktivitet gjennom å kombinere bruksformål, som produktivt jordbruk og rekreasjonsmuligheter for lokalbefolkningen i grønne omgivelser (Granvik & Larsson 2015).

Bilde 2.3. "Parco Centocelle", jordbrukspark i Roma, Italia. Foto: Redazione Cultura

Bilde 3.0. Korn på Søråsjordet med omgivelser.

KAPITTEL 3: teoretiske perspektiver

Kapittel 3 *Økosystemtjenester og landskap*

Bilde 3.1. Jordbruksområder er opprettholdt og forvaltet av mennesker, men kan gi flere økosystemtjenester, blant annet velvære og estetiske verdier.

3.1 ØKOSYSTEMTJENESTER

3.1.1 Hvorfor økosystemtjenestetilnærmingen?

Naturen gir oss goder og tjenester. Ikke alle tjenestene er like synlige og åpenbare, men de utgjør likevel en svært viktig del av menneskers eksistensgrunnlag og velferd (NOU 2013: 10). De påvirker menneskets helse og velvære, og er direkte og indirekte knyttet til økosystemene (MA 2005b). Det å ta hensyn til økosystemtjenestene er relevant og viktig for å synliggjøre naturens betydning for vår velferd og økonomi. Økosystemtjenestene kan være verdifulle i stedsutviklingsammenheng. Disse tjenestene bør derfor være synlige for enhver som tar avgjørelser som påvirker naturen (NOU 2013: 10).

3.1.2 Hva er økosystemtjenester?

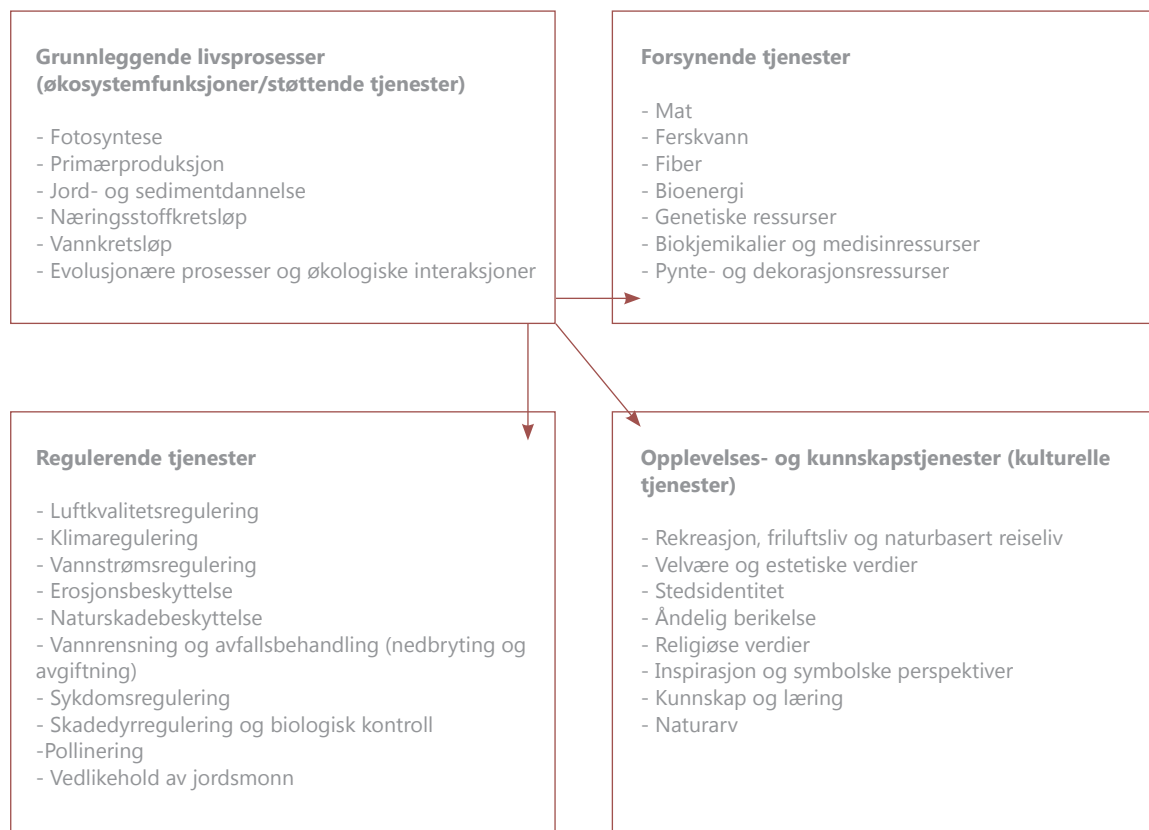
Et økosystem kan defineres som “enhver del av naturen der levende organismer produserer og utveksler stoffer med hverandre og med døde substanser” (Bjerkely 2008:58), og kan i praksis sies å bety “et større eller mindre, noenlunde greit avgrenset, stykke natur” (Bjerkely 2008:58). Økosystemtjenester kan dermed defineres som “økosystemenes direkte og indirekte bidrag til menneskenes eksistens og velferd” (NOU 2013: 10:25). Bestemmende faktorer for menneskelig velvære er blant annet trygghet og tilgang på grunnleggende materielle behov som mat, klær og tak over hodet, men også frihet, mental helse og sosial tilfredshet. Økosystemtjenester kan virke spesifikt inn på dette (MA 2005b).

Økosystemtjenestebegrepet har de siste ti årene blitt spesielt aktuelt gjennom FNs økosystemstudie *Millennium Ecosystem*

Assessment (MA) fra 2005. MA undersøkte dagens status på økosystemene i verden i både naturlige og menneskepåvirkede miljøer, og hvordan dette påvirker menneskers velvære og velferd (“welfare”). Rapporten konkluderte med at det har skjedd en sterk forringelse av disse. Denne rapporten ble fulgt opp av *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB) fra 2010. Her var fokus blant annet å undersøke økonomiske konsekvenser av klimaendringer (NOU 2013: 10).

3.1.3 Økosystemtjenester fra jordbruksområder

Jordbruket er opprettholdt og forvaltet av mennesker, med et hovedmål om å produsere nok råmaterialer, drivstoff og mat (Swinton et al. 2007). På verdensbasis varierer jordbrukslandskapet i stor grad både i funksjon og struktur, fordi det er

Figur 3.0. NOU-utvalgets hovedkategorier av økosystemtjenester (NOU 2013: 10: 134)

utformet på ulike premisser under svært ulike klimatiske, kulturelle og sosioøkonomiske forhold (Power 2010). Tjenestene man får fra jordbruket vil derfor variere fra sted til sted, og innad i et landskap (Swinton et al. 2007). Dermed vil også verdiene variere (Power 2010).

Økosystemene knyttet til jordbruket er særdeles viktig for tilførsel av mat på globalt nivå (NOU 2013: 10). Etter hvert har også jordbrukslandskapets andre økosystemtjenester blitt trukket frem som viktige (MA 2005a).

3.1.4 Hovedkategorier av økosystemtjenester

I NOU 2013: 10 *Naturens goder: om verdier av økosystemtjenester* identifiseres fire hovedkategorier av økosystemtjenester (se figur 3.0): grunnleggende livsprosesser (støttende tjenester), regulerende tjenester, forsynende tjenester og opplevelses- og kunnskapstjenester¹. Videre vil det gis en introduksjon til de ulike hovedkategoriene og tjenestene som er av betydning for Norge.

Grunnleggende livsprosesser

Grunnleggende livsprosesser må finnes for at økosystemene skal kunne produsere goder og produkter. De er av stor betydning for de andre typene økosystemtjenester. Grunnleggende økosystemtjenester påvirker mennesker over en lengre tidsperiode, ofte indirekte. Nedbrytning av organiske forbindelser, jord- og sedimentdannelse, vannkretsløp, resirkulasjon av næringsstoffer som karbon og nitrogen, primærproduksjon og fotosyntese er eksempler på grunnleggende livsprosesser (Myhre 2014; NOU 2013: 10). De grunnleggende livsprosesser brukes ikke direkte av mennesker (MA 2005a). Fra jordbruket er

¹ Disse er basert på MA (2005a) sin klassifisering av økosystemtjenester, men tilpasset norske forhold og økosystemer (NOU 2013: 10).

den absolutt viktigste tjenesten dannelse av jord, som er en grunnleggende forutsetning (Swinton et al. 2007).

Regulerende tjenester

Regulerende økosystemtjenester er tjenester mennesker mottar gjennom regulering av økosystemprosesser (MA 2005a). Dette kan være regulering av luftkvalitet, klima, vannkvalitet og -rensing, vannstrømmer, beskyttelse mot erosjon, naturskader, nedbrytning av materiale og avfall, sykdoms- og skadedyrregulering, vedlikehold av jordsmonn og pollinering. Disse tjenestene kan opptre både direkte, for eksempel gjennom regulering av klima, og indirekte, som ved pollineringens betydning for produksjon av mat (NOU 2013: 10).

I kontekst av jordbrukets økosystemer er denne gruppen svært mangfoldig. Jordbruket kan bidra til regulering av klimagasser, karbonlagring, endringer i jordsmonn (erosjon), tilgang på vann og vannkvalitet, og til populasjonsdynamikken til pest og skadedyr, pollinatorer, patogener og ville dyr (Swinton et al. 2007). Jordbrukslandskapet kan også bidra til bearbeiding av avfall, som næringsstoffer og sprøytemidler, samt regulering av flomvann (Power 2010).

Forsynende tjenester

Forsynende tjenester er gruppen det finnes mest informasjon om. Forsynende tjenester er produkter eller konkrete goder som kan sannes og hentes rett fra naturen. Dette kan være mat, rent vann, fiber, bioenergi, genetiske ressurser (gener og genetisk informasjon), medisinsressurser og biokjemikalier, samt dekorative ressurser (for eksempel høstblader som brukes til dekorasjon) (NOU 2013: 10). Mat er også opphavet til kulturlandskapet og biologisk mangfold (Wehn 2015).

Nær halvparten av forsyningstjenestene brukes i dag ikke bærekraftig (MA 2005a). I 2005 ble det angitt at den globale etterspørselen etter mat fra landbruket mellom år 2000 og 2050, er forventet å øke med 70-85 % (MA 2005a).

Av økosystemtjenestene fra landbruket er det trolig de forsynende tjenestene som mennesket verdsetter høyest, ettersom mat, naturfiber, bioenergi, medisiner og fôr er grunnleggende behov mennesker får dekket gjennom forsyningstjenestene fra jordbruket (Power 2010).

Opplevelses- og kunnskapstjenester

Opplevelses- og kunnskapstjenester er ikke-materielle tjenester i form av for eksempel friluftsliv, rekreasjon og naturbasert reiseliv, estetiske verdier og velvære, stedsidentitet, naturarv, åndelige impulser og religiøse verdier, symbolske perspektiver og inspirasjon, samt kunnskap og læring (NOU 2013: 10). I tillegg er noen av opplevelses- og kunnskapstjenestene fra jordbruket kulturarv, åpenhet, tradisjonell bruk og naturskjønn utsikt over jordbrukslandskapet (Power 2010; Swinton et al. 2007). Alle disse tjenestene sier hvilke verdier mennesker tillegger landskapet, og er derfor viktig å være bevisst i planleggingen (Lindhjem et al. 2015).

Opplevelses- og kunnskapstjenestene kan ofte være mindre håndgripelige enn de andre tjenestene, fordi de ikke fanges opp av vanlige økonomiske vurderingsmetoder og indikatorer for helse (MA 2005a). Til og med jakt og turisme har stort sett blitt forbigått i verdiberegninger (Power 2010).

Opplevelses- og kunnskapstjenestene er mest aktuelle for denne oppgavens tematikk. Videre vil det derfor gis en gjennomgang av de mest relevante opplevelses- og kunnskapstjenestene:

• Rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv

Landskapet er en viktig ressurs for det norske reiselivet, og utgjør en betydelig opplevelsesverdi. Mange av de samme verdiene er også viktige for friluftsliv og rekreasjon. Aktivitetene omfatter alt fra fot- og sykkelturner i nærmiljøet til mer omfattende aktiviteter som klatring og kajakkturner. Tilgang på friluftsområder i og rundt steder med bosetning er viktig for folkehelsen, samt en forutsetning og et grunnlag for friluftsliv, rekreasjon og aktivitet i nærmiljøet. I byområder vil grønne lunger kunne gi muligheter for opplevelse, rekreasjon og fysisk aktivitet (NOU 2013: 10).

• Velvære og estetiske verdier

I denne gruppen inngår verdier knyttet til blant annet fysisk og mental velvære og estetisk verdi. Noen av de norske økosystemene som påvirker disse verdiene er blant annet jordbruksområder, grøntområder i tettsteder og byer, fjellet, strandsonen, kysten, elver og innsjøer. Det verdt å merke seg at det er en viss overlapp mellom disse verdiene og for eksempel *rekreasjon og friluftsliv* (NOU 2013: 10).

• Stedsidentitet

Landskapet har hatt en viktig rolle i den nasjonale identitetsbyggingen, og i dag er det norske landskapet en viktig del av folkets identitet. Landskap kan være utgangspunkt for stedsidentitet på ulike nivå, fra landskapstrekk til verdsatte kvaliteter i nabolaget. Økosystemer kan ha innvirkning på landskapets karakter, og være av betydning for stedsidentiteten. Økosystemtjenester som stedsidentitet kan også være relevant når folk skal velge bosted.

• Kunnskap og læring

Landskap og økosystemer kan være viktige læringsarenaer, både uformelt og formelt. Kunnskap er viktig i alle aldre, fra barnehage til høyere utdanning. Temaer kan være natur, fysisk aktivitet, stedsutvikling og miljø. I byer kan for eksempel urban matdyrking være en kilde til utdanning, så vel som et rekreasjonsområde.

3.1.5 Endringer og ødeleggelser

Endringer i økosystemene vil påvirke menneskers velferd og velvære, fordi mennesker er en del av jordas økosystemer. Samtidig er det en direkte forbindelse mellom menneskers velferd og velvære, og økosystemtjenestene.

Det finnes flere “drivere” som medfører endringer i økosystemer og økosystemtjenester (MA 2005a). I Norge forringes økosystemene i størst grad av areal- og arealbruksendringer, gjennom oppsplitting og omdisponering av områder og nedbygging (NOU 2013: 10). Fragmentering og tap av natur virker også negativt inn på de påvirkede områdenes kapasitet til å produsere økosystemtjenester (Collinge 2009). Nye teknologiske hjelpemidler har også innvirkning på jordbundne økosystemer (MA 2005a), for eksempel gjennom mer effektive driftsformer i landbruket.

Grunnleggende livsprosesser støtter alle de andre økosystemtjenestene, og en endring i denne kategorien kan medføre både negative og positive ringvirkninger på samtlige økosystemtjenester (MA 2005a).

Nærmere 70 % av *de regulerende tjenestene* i verden blir brukt uforsvarlig eller ikke bærekraftig. Endringer i de regulerende tjenestene kan påvirke menneskers mulighet til å få dekket grunnleggende behov, for eksempel dersom endringene går ut over vannkvalitet, matproduksjon og klima.

Våre forsøk på å oppnå økt utbytte fra *forsynende økosystemtjenester*, har flere steder resultert i utilsiktede endringer i de regulerende tjenestene. For eksempel har endringer i arealbruk resultert i større mengder drivhusgasser i atmosfæren (MA 2005a).

Endringer i forsyningstjenester og regulerende tjenester kan gjøres mindre merkbare ved hjelp av sosiale og økonomiske faktorer. Dette gjelder ikke for *opplevelses- og kunnskapstjenester*, der endringer kan påvirke menneskers sosiale relasjoner, særlig i kulturer som har sterk tilknytning til sitt lokale miljø. Et kulturlandskap som verdsettes høyt av lokalbefolkningen er vanskelig å erstatte dersom det endres eller forringes, uansett hvor velstående et land er (MA 2005a).

Bilde 3.2. Kunnskap og læring (økosystemtjeneste). Dyrking av poteter og andre matplanter på Skøyen skole i Oslo.

3.2 LANDSKAP

3.2.1. Rammeverk for forståelse av landskap

Mangelen på sammenhengende og langsiktig planlegging har gjort at flere steder har blitt et resultat av en stykkevis og oppdelt utvikling (Klima- og miljødepartementet 2009). Denne uønskede utviklingen av landskapet har enkelte steder gått på bekostning av lokal karakter og landskapets kulturelle betydning for lokalbefolkningen.

Den europeiske landskapskonvensjonen

Den europeiske landskapskonvensjonen trådte i kraft 1. mars 2004. Konvensjonen skulle sikre en mer forutsigbar, sammenhengende og langsiktig utvikling av landskapet. Konvensjonen omfatter alt nasjonalt territorium, fra hverdagslandskap og landskap i forfall til enestående landskap. I konvensjonens artikkel 1, punkt a, defineres landskap som

“et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer” (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2000).

Dermed vil alt landskap oppfattes ulikt basert på erfaring og kunnskap hos det enkelte mennesket. Landskapskonvensjonen viser også til at landskap er et relativt avgrenset

område, og at det er et resultat av endringer som har skjedd over tid (Selman 2006).

Konvensjonen tar høyde for at landskapet konstant påvirkes og forandres gjennom både naturlige prosesser og menneskelig påvirkning. Den har derfor ikke som mål å hindre disse prosessene, men heller styre utviklingen i en ønsket retning for å fremme attraktive og bærekraftige lokalsamfunn. Tiltakene i “artikkel 6 - særlige tiltak” i den europeiske landskapskonvensjonen er spesielt aktuelle for gjennomføring på lokal og regionalt nivå. Gjennomføringen av disse vil ha positiv innvirkning på lokalbefolkningens helse og livskvalitet, samt medføre en mer bærekraftig utvikling av lokalsamfunnene (Klima- og miljødepartementet 2009):

- A. Bevisstgjøring om landskapets verdi, rolle og forandringer
- B. Utdanning og opplæring av spesialister, fagfolk og elever i skole innen ulike temaer som angår landskapet
- C. Kartlegge og vurdere dagens landskapskvaliteter og endringsprosesser
- D. Definere mål for landskapskvaliteten
- E. Gjennomføring med forpliktende planer og tiltak

Det er spesielt de tre siste punktene som krever at lokalbefolkningen og andre berørte parter deltar aktivt (Klima- og miljødepartementet 2009). Konvensjonen vektlegger også at samspillet mellom kultur, natur og menneske i landskapet, samt menneskers oppfatning av dette samspillet, er viktig når myndighetene arbeider med landskapsplanlegging og -utvikling. Den fremmer en bærekraftig utvikling av landskapet, noe som utgjør det viktigste utgangspunktet for bruken og utviklingen av ressursene i landskapet (Haukeland 2010). I Norge har Kommunal- og moderniseringsdepartementet ansvar for at konvensjonens tiltak gjennomføres.

Cultural Values Model

Landskapet kan betraktes som menneskets omgivelser, og som et uttrykk for felles kulturell og naturgitt arv. Den europeiske landskapskonvensjonen trekker disse frem som et fundament for menneskers identitet. Janet Stephenson (2008) har utviklet *Cultural Values Model* (CVM). I likhet med landskapskonvensjonen er CVM også et rammeverk som kan bidra til å skape forståelse for spekteret av kulturelle verdier i et landskap, samt samspillet mellom de enkelte verdiene.

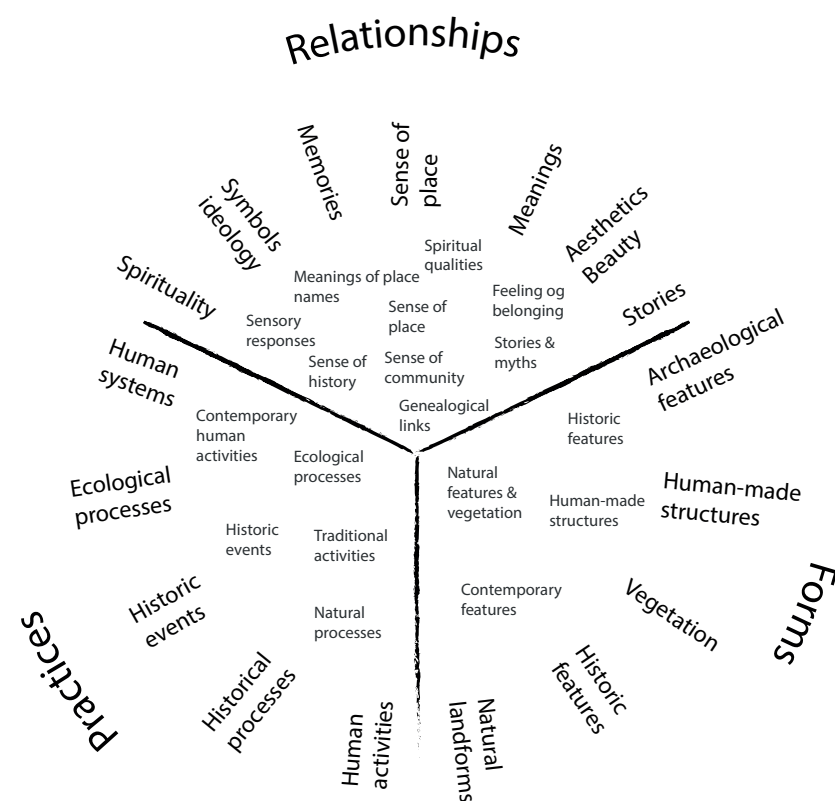
Modellen belyser hvordan landskapet kan forstås ulikt ut fra individets bakgrunn, samtidig som den forener fagdisipliners og lokalbefolkningens syn på landskap. Slik Stephenson poengterer, fanger ikke nødvendigvis konvensjonelle metoder for analyse av landskap opp de “indre” kvalitetene til landskapet, slik de oppleves av lokalbefolkningen. Dersom forvaltere og planleggere kun ser den versjonen av landskapet som er gitt gjennom de gjeldende fagdisipliners analysemetoder, vil verdier som ikke er relevante for fagretningen, samt mangfoldet og bredden av kulturelle verdier i landskapet, bli utelatt. Modellen er derfor aktuell for problemstillingen ved at den illustrerer en helhetlig tilnærming til forståelsen av landskapet, som vi ønsker å ha med oss videre i arbeidet med oppgaven.

I arbeidet med modellen kommer Stephenson (2008) frem til at landskapet kan deles inn i tre grunnleggende bestanddeler, 1. “forms”, 2. “relationships” og 3. “practices” (se figur 3.1):

1. “Forms” er håndgripelige, fysiske og målbare aspekter ved landskap, både naturlige og menneskeskapte karakteristikk, for eksempel vegetasjon, terrengformer og hager, landskapsstrukturer og stier.

2. “Relationships”, er forhold mellom mennesker, mennesker-natur, og landskapets egenverdi, for eksempel gjennom økologiske forhold.
3. Den tredje komponenten er “practices”, som inkluderer både menneskelig praksis og naturlige prosesser.

“Forms”, “relationships” og “practices” (Stephenson 2008) former derfor hele tiden landskapet gjennom samspill og påvirkning fra hverandre. Stephenson fremhever også at landskapet er i konstant endring, og at det noster med seg tråder fra fortidens landskap inn i forståelsen av nåtidens landskap (Stephenson 2008).

Figur 3.1. De tre grunnleggende komponentene i landskapet; “Forms”, “Practices” og “Relationships”. Den ytre sirkelen representerer fagdisiplinens interesser i landskapet, og den indre sirkelen representerer verdiene lokalbefolkningen knytter til landskapet (Stephenson 2008).

3.2.2 Landskap - slik folk oppfatter det

Å forstå hvordan lokalbefolkningen skaper relasjoner til case-området er nødvendig for å kunne stille de riktige spørsmålene i intervjuene, samt styrke vår kunnskap om temaet. Litteratur som angår både sted og landskap står derfor sentralt i å danne denne forståelsen. Vi vil først gå inn på hvordan man kan forstå steder og landskap, og deretter hvordan relasjonene mellom mennesket og omgivelser oppstår. *Sense of place* er et begrep som forklarer samspillet mellom mennesker og omgivelser, samt hvordan relasjoner, identitet og tilhørighet oppstår.

Menneskets relasjon til landskap

Landskap har i stor grad blitt definert ut fra forholdet mennesket har hatt til det. For eksempel gjennom at mennesker er grunneier eller ressursutnytter, ved at landskapet benyttes som møtested eller passeres i forbigarten (Thuen 2003).

Betydningen av steder, samt hvordan disse oppstår og utvikles, har fått økt aktualitet i forskningen (Stokowski 2002). Teorier har blitt brukt på alt fra et geografisk avgrenset område til en mer abstrakt betydning, men også i dagligdags sammenheng (Berg et al. 2013). Ifølge den humanistiske geografen John Agnew (1987), kan sted forstås på tre måter:

1. Sted som *location*, et spesifikt geografisk punkt på jordas overflate
2. Sted som *locale*, som setting for aktivitet og sosiale interaksjoner
3. Sted som *sense of place*, forholdet mellom menneske og sted

Agnew forstår med andre ord sted som en setting for interaksjon, noe som krever at stedet lokaliseres geografisk (Agnew et al. 2003). Det er også vesentlig å påpeke at disse tre inndelingene har flytende overganger mellom seg, og totalt sett utgjør sted (Berg et al. 2013). Videre vil det gis en gjennomgang av disse tre inndelingene, med hovedfokus på *sense of place* som forklarer relasjonen mellom mennesker og omgivelser.

1. Location

Denne stedsforståelsen er først og fremst aktuell innenfor økonomisk geografi, der man vurderer stedet mest mulig objektivt etter hvor fordelaktig det er for næringsvirksomhet, for eksempel med tanke på infrastruktur, råvarer og tomteforhold. Sted som *location* vektlegger dermed i utgangspunktet de fysiske og materielle dimensjonene ved sted som bakgrunnsramme for det økonomiske og sosiale liv (Berg et al. 2013).

2. *Locale*

Her er sted først og fremst en arena for aktivitet og sosiale interaksjoner (Berg et al. 2013). I Berg & Dale (2004) omtales sosiologen Anthony Giddens (1984) som trekker frem at stedets strukturer legger premisser for menneskers bruk og handling på stedet. Stedet blir en møteplass, der individers hverdagsaktiviteter krysser hverandre i tid og rom, og en setting for “hverdagsliv og ansikt-til-ansikt-interaksjon” (Berg et al. 2013:14). Den sosiale aktiviteten formgir dermed stedet som *locale* (Berg & Dale 2004).

3. *Sense of place*

Kort sagt handler *sense of place* om en forståelse av steder på et personlig og subjektivt plan. Uttrykket brukes vanligvis i hverdagstale om hvordan et individ, gjennom bruk og følelser, tolker, opplever og utvikler en følelsesmessig tilknytning til spesifikke omgivelser og steder. Begrepet hentyder altså at både stedsfølelse og stedsopplevelse er en del av *sense of place* (Berg 2002; Stokowski 2002; Williams et al. 1992). *Sense of place* vil alltid være unikt og karakteristisk for ethvert sted, samtidig som den samme settingen vil ha svært ulik betydning for hvert enkelt individ (Stokowski 2002). Castree (2003)

trekker *sense of place* frem som en svært aktuell forståelse av sted, siden tankene og følelsene et individ har om og til et sted er likeså virkelige som stedet selv.

Tuan (1975) mener at *opplevelser, subjektiv oppfattelse og erfaring* som tilegnes på et sted, over tid og gjennom alle våre sanser, tillegger steder mening, og at det dermed skapes en *sense of place* av stedet.

Opplevelsen av sted gjennom aktivitet og samspill mellom mennesker og sted, krever fysisk tilstedeværelse. Sosiale, kulturelle, historiske og psykiske forhold vil hele tiden påvirke dette samspillet, og bidrar til at menneskene som deltar får en felles oppfatning (*sense of place*) av stedet (Campelo et al. 2013).

Sted sett gjennom et *erfaringsbasert* perspektiv, tolker Tuan som “a center of meaning constructed by experience” (1975:152). Stedet oppleves ikke bare gjennom syn og sinn, men også mer aktivt gjennom et erfaringsbasert perspektiv. Måtene vi bygger opp erfaring av steder på kan skje på flere nivåer. For eksempel er både peisestua i ditt eget hjem og en karakteristisk region steder, og selv om de er i svært ulik skala har de

felles at de er et sentrum av mening for både grupper og individer (Tuan 1975). Erfaringen bygger en *subjektiv* oppfatning av stedet.

Tid er også et viktig aspekt i forståelsen av forholdet mellom menneske og sted. Opparbeidelse av erfaring tar tid, og det krever et dypere engasjement og lengre opphold for å bli kjent med stedet. Stedets visuelle kvaliteter kan oppfattes gjennom en kort visitt, men kan ikke erstatte opplevelsen gitt gjennom flere sanser og over flere årstider (Tuan 1975).

Hvis man skal studere menneskers forhold til sted med utgangspunkt i *sense of place*-forståelsen, er det menneskets opplevelse av stedet som må stå i fokus. Disse individuelle opplevelsene av sted må dokumenteres, gjennom et innenfra-syn, der kvalitative, fortolkende metoder står i fokus. Man må søke å forstå hvilke tanker andre individer har om stedet, og hvilke aspekter som virker inn på forholdet mellom menneske og sted, da dette kan gi innsikt i blant annet temaer som bostedsvalg og flytting (Berg & Dale 2004). Stedsidentitet og stedstilhørighet er dynamiske og foranderlige begreper, som begge er nært relatert til *sense of place* (Chow & Healey 2008; Williams et al. 1992).

• *Stedsidentitet*

Stedsidentitet er sentralt som en naturlig del av forståelsen for begrepet *sense of place* (Berg & Dale 2013). Mennesker skaper steder, og steder skaper mennesker (Holloway & Hubbard 2001). Når forholdet mellom menneske og sted skal forklares er derfor identitet et svært relevant begrep, fordi samspillet mellom disse to i stor grad utleder identitet fra hverandre (Berg & Dale 2013; Holloway & Hubbard 2001). Det skilles primært mellom to typer stedsidentitet: *menneskers stedsidentitet* og *steders identitet*. I virkeligheten er skillet mellom disse to mer diffust (Berg et al. 2013).

Proshansky (1983) mente at *menneskers stedsidentitet* er en emosjonell tilknytning et individ har til et spesielt miljø eller sted. Dette innebærer at stedet er relevant for personens forståelse av seg selv og hvordan andre oppfatter ham eller henne. Menneskers stedsidentitet er forankret i det romlige (Berg & Dale 2004). Denne definisjonen er aktuell innen sosialpsykologi, og handler først og fremst om hvordan steder er en del av menneskers personlige identitet (Berg et al. 2013).

Steders identitet kan defineres som “selve stedets identitet, med fokus på stedets karakter og særpreg, eller dets *ånd*” (Berg & Dale 2013:23). Denne definisjonen er vanlig å finne innen fagområder som fysisk planlegging (Berg & Dale 2013). Det har også vært viktig med en god forståelse av stedet i arbeidet med stedsanalyser og arealplanlegging. Denne forståelsen har hovedsakelig tatt utgangspunkt i stedets kulturelle og fysiske egenskaper (Skogheim & Vestby 2010).

• *Stedstilhorighet*

Steders identitet er blant faktorene som er med på å skape *stedstilhorighet*. Stedstilhorighet kan ses på som tilknytningen til sted, der positive opplevelser bidrar til å utvikle en relasjon til landskapet (Brown et al. 2003; Low & Altman 1992). Begrepet inneholder mange komplekse aspekter ved forholdet mellom menneske og sted, inkludert adferd, emosjon, tilknytning og kognisjon (tro, tanker og kunnskap), samt tjenester og goder mennesker mottar fra steder (Chow & Healey 2008; Low & Altman 1992; Williams et al. 2013).

Stedstilhorighet kan ses på som et tegn på stabilitet i forholdet mellom menneske og

omgivelsene. Likevel, stedstilhorigheten er dynamisk og endrer seg med individer og aktiviteter som foregår på stedene (Brown & Perkins 1992). Dette er grunnleggende prosesser i stedstilhorighet (Devine-Wright 2014).

Studier har vist at stedstilhorighet er grunnleggende og viktig for opplevelse og mening i hverdagen (Brown & Perkins 1992), og følelse av stedstilhorighet kan skape bostedsattraktivitet (Brown et al. 2003). Stedstilhorighetsperspektivet kan også fungere som en påminnelse til planleggere om at stedene de påvirker med sine avgjørelser også er steder som lokalbefolkningen kan knytte verdier til. Denne forståelsen kan være et godt utgangspunkt for å komme frem til løsninger som er i samsvar med lokalbefolkningens ønsker (Williams et al. 1992).

Identitet og tilhorighet i stedsutvikling

I NIBR-prosjektet “Kulturarv og stedsutvikling” viser blant annet funnene hvor viktig historisk og kulturell arv er for identitetsbygging og omdømme. Prosjektet viser også at stedsidentitet har blitt et svært viktig aspekt i stedsutviklingsprosesser.

Å fremstille stedets særpreg og kvaliteter vil kunne påvirke hvor attraktivt stedet fremstår, og ha betydning for hvordan innbyggerne oppfatter seg selv (Skogheim & Vestby 2010). Landskapet er i tillegg en fellesressurs gjennom det varierte mangfoldet og kvalitetene som finnes i det, og kan være et viktig ledd i en bærekraftig by- og stedsutvikling (Haukeland & Brandtzæg 2010). Landskapet er blant annet knyttet til menneskers opplevelse, noe som fremhever landskapet som en enda viktigere ressurs i den lokale og regionale utviklingen (Haukeland 2010).

3.2.3 Natur og folkehelse i et miljøpsykologisk perspektiv

Folkehelsearbeid

Folkehelsearbeid er det arbeidet samfunnet gjør for å styrke positive helsefaktorer og svekke helsetrusler, og dermed bedre befolkningens generelle helsetilstand (Helse- og omsorgsdepartementet 2015a).

Mange av faktorene som påvirker menneskers helse ligger utenfor helsesektorens domene. Samarbeid på tvers av fagdisipliner og samfunnssektorer er derfor en forutsetning i folkehelsearbeidet, som primært foregår i kommunene. Sistnevnte har ansvaret for å skape trivelige lokalmiljøer og god livskvalitet hos befolkningen (Helse- og omsorgsdepartementet 2015b).

Naturforståelse

Begrepet natur kan forstås på flere måter. Mange forstår natur som landskap med få spor av menneskelig påvirkning. Miljøpsykologien har derimot en bredere forståelse av begrepet. I artikkelen “Healthy nature healthy people”, defineres natur som områder hvor naturlige prosesser finner sted (fødsel, død, reproduksjon og forholdet mellom arter), og inkluderer alt fra urørt natur til hager og parker i byen (Maller et al. 2006). Kaplan og Kaplans definisjon av begrepet natur innebefatter

også kulturlandskap, i betydningen landskap som i større eller mindre grad er påvirket av mennesker og menneskelig aktivitet. Den følgende teksten tar utgangspunkt i en slik forståelse av naturbegrepet.

Naturens innvirkning på menneskers helse

En stadig større andel av jordens befolkning bosetter seg i byer. Det er derfor viktig å ha kjennskap til hva som bidrar til trivsel og velvære for befolkningen i planleggingen av fremtidens byer (Nordh 2012).

En rekke studier har vist at det finnes en tydelig sammenheng mellom folkehelse og tilgangen på grøntarealer og vegetasjon i byene (Hartig et al. 2014). Kontakt med naturen kan påvirke helsen gjennom flere ulike kanaler, for eksempel skogsturer der både fysisk aktivitet og mental rekreasjon stimuleres samtidig. Opphold i naturen er derfor et effektivt helsebringende tiltak (Hartig et al. 2014).

Grøntområder kan påvirke det fysiske aktivitetsnivået hos mennesker på to måter; “active transport” (at flere velger å gå og sykle til daglige gjøremål) og “leisure” (fritidsaktiviteter). Attraktive grøntområder

i urbane omgivelser har vist seg å kunne bidra til at folk velger å gå eller sykle, fremfor å kjøre bil over korte avstander. Naturlige omgivelser kan også bidra til økt fysisk aktivitet hos befolkningen dersom uteområdene egner seg for aktiviteter, som for eksempel fotturer, sykling og jogging (Hartig et al. 2014).

Naturen har en egen evne til å fremme mental rekreasjon og stressreduksjon hos mennesker (Hartig et al. 2014). Dersom mennesker ikke får mental rekreasjon kan det på lang sikt føre til både fysiske og psykiske helseplager. “Rekreasjonelle omgivelser” defineres av Kaplan & Kaplan (1989) som de omgivelser som fremmer hvile etter mental tretthet. Naturen har i mange tilfeller vist seg å ha en slik effekt.

Det finnes hovedsakelig to sentrale teorier om hvilke egenskaper i naturen som gir rekreasjonsverdi for mennesker: **1.** Attention restoration theory av Rachel Kaplan og Stephen Kaplan (Kaplan & Kaplan 1989) og **2.** Psycho-evolutionary model av Roger Ulrich (Ulrich 1984).

1. I sin “Attention restoration theory” fremfører Kaplan og Kaplan fire

fremtredende egenskaper ved naturen som gir den rekreasjonell verdi for mennesker:

a. Being away. At naturen kan gi oss en følelse av å være borte fra hverdagen, enten psykisk eller fysisk. For eksempel ved at landskapet skaper assosiasjoner til et annet sted, eller gir oss muligheten til å distansere oss fra hverdagen (Being away).

b. Fascination. Naturens evne til å fasinere oss uten at det virker anstrengende (for eksempel en solnedgang). Dette gir rom for refleksjon, som kan bidra til å “lette sinnet”.

c. Extent. Sammenhenger i landskapet, som kan gjøre oss nysgjerrige på å utforske omgivelsene ytterligere.

b. Compatibility. Samsvar mellom det man ønsker å gjøre i et landskap og det som faktisk lar seg gjøre. Hvorvidt disse egenskapene er tilstede i et landskap er med på å bestemme hvor stor rekreasjonsverdi landskapet har.

2. I sin “Psycho-evolutionary model” fremfører Roger Ulrich (1984) at stress i stor grad restitueres gjennom visuelle stimuli som gir gode følelser. Dette kan ifølge Ulrich oppnås både gjennom fysisk opphold i grønne omgivelser og ved å betrakte natur eller vegetasjon på avstand. Det å betrakte

utsikt til landskap på avstand, kan derfor være nok til å få rekreasjonelt utbytte. Det er fire faktorer som bidrar til slik rekreasjon hos mennesker som betrakter natur:

- a. Landskapsformene (at vi har følelsen av å ha en grov oversikt)
- b. Opplevelse av landskapets dybde (og finne et fokuspunkt)
- c. La øynene gli i landskapet (og finne utsikt og variasjon)
- d. Hvorvidt landskapet oppleves trygt å oppholde seg i (Ulrich 1984)

Begge teoriene tar utgangspunkt i at mennesket har en universell forkjærlighet for naturen. Dette kommer av at mennesket har tilpasset seg naturen som habitat gjennom årtusener, mens vi bare har levd i urbane miljøer en brøkdel av denne tiden. Gjennom evolusjonen ser man at mennesker har blitt tiltrukket av fruktbar natur som gir mat, vann, ly og trygghet, for å kunne overleve. Fravær av disse kvalitetene i omgivelsene kan føre til underbevisst stress og mistriivsel. I følge disse teoriene hevder man derfor at grønne omgivelser og vegetasjon intuitivt oppleves positivt av mennesket. Vi slapper dermed lettere av i omgivelser med innslag av

natur enn i rent urbane omgivelser (Strumse 1996).

En annen faktor som gjør at grønne omgivelser kan oppfattes som mentalt avslappende for mennesker, er at det generelt er flere inntrykk å forholde seg til i urbane omgivelser. Støy, biler og andre mennesker er noen av de elementene som gjør at vi må konsentrere oss mer når vi ferdes i bymiljøer (Strumse 1996).

Ifølge Jack L. Nasar (1994, i Strumse 2012) har landskap som er typiske for stedet hvor man bor eller er oppvokst, stor betydning for trivsel og rekreasjon. Det kan komme av at det knytter seg opplevelser, erfaringer og kunnskap til landskapstypene vi er oppvokst med og kjenner til. Landskapstyper som er svært vanlige i et område kan imidlertid oppfattes som “kjedelige”, og kan dermed bli mindre ettertraktede som kilder for rekreasjon og opphold (Nasar 1994, i Strumse 2012). Det at vi oppfatter landskapet subjektivt, gir planleggere et stort ansvar om å ivareta landskap som bidrar til å fremme helse, trivsel og velvære hos befolkningen i urbaniseringsprosesser (Strumse 2012).

Bilde 3.3. Dammer på jordet etter kraftig regnvær. Utsikt til grøntområder kan ha rekreasjonsverdi for mennesker. Foto: Monica Løvli.

Urbant jordbruk og rekreasjon

Ifølge rapporten “Urbant landbruk – bærekraftig, synlig og verdsatt”, har hagearbeid vist seg å ha positiv innvirkning på både psykisk og fysisk helse. Aktivitetene i hagearbeidet stimulerer flere menneskelige behov, og bidrar blant annet til rekreasjon, mestringfølelse, aktivitet og sosialt samhold (Forsberg 2014). Flere byer forsøker derfor å reintegrere landbruket i det urbane miljøet, og arbeider for et aktivt og bærekraftig urbant landbruk (Forsberg 2014).

Bilde 4.0. Hvordan skal vi kenne masternøtten? Hasseltre øst for Søråsjordet.

KAPITTEL 4: metode

Kapittel 4 *Hva er metode?, undersøkelsesområde, intervju, forskningsetikk, landskapsanalyse, dokumentstudie og metodiske refleksjoner*

4.1 HVA ER METODE?

Metode er en fremgangsmåte for å finne frem til den informasjon man trenger. Hvilken metode man velger vil være avgjørende for hva slags informasjon man tilegner seg. Man skiller hovedsakelig mellom kvantitativ og kvalitativ metode, og disse vil kunne avdekke ulike momenter ved det som undersøkes (Halvorsen 2003). I denne oppgaven har problemstillingen med sine underproblemstillinger dannet utgangspunktet for valg av metode, noe som har resultert i et valg av både kvantitativ og kvalitativ metode. Begge tilnæringer avdekker ulike aspekter ved temaet som blir undersøkt og kan dermed virke utfyllende på hverandre.

4.2 UNDERSØKELSESONOMRÅDE

4.2.1 Hvorfor case-studie?

En case-studie er mye brukt innen kvalitative studier som en forskningsdesign der man ønsker å finne ut mye om en eller noen få “caser” (Thagaard 2013). Dette er med andre ord en fellesbetegnelse på studier som har et begrenset undersøkelsesområde (Tjora 2012).

I denne oppgaven har vi vurdert det som nødvendig å foreta en case-studie, fordi vi søker å forklare sammenhenger mellom lokalbefolkningens tilknytning til et sted og en bestemt type landskap, og om dette kan være en ressurs videre i stedsutviklingen. Ettersom problemstillingen er eksplorerende er det nødvendig å finne

et spesifikt tilfelle der man kan undersøke forhold man ønsker å belyse. Case-området bidrar til å avgrense oppgaven (Tjora 2012).

4.2.2 Hvorfor Ås?

Ås er en fremtidig regionby, som står overfor omfattende utbygging og vekst. Regionale planretningslinjer sier at utbygging skal foregå kompakt, i tilknytning til nærings- og kollektivknutepunkter. I Ås finnes det flere sentrumsnære jordbruksområder som er en del av lokalbefolkningens hverdagslandskap. Disse er utsatt for utbyggingpress, noe som gjør Ås aktuell for oppgavens tematikk.

4.2.3 Hvorfor Søråsjordet?

Jordet vi har valgt som undersøkelsesområde er Søråsjordet i Ås, som ligger i nær tilknytning til sentrum og flere viktige ferdselsårer. Den sentrale beliggenheten medfører stort utbyggingspress, som er den bakenforliggende årsaken til at arealet har blitt foreslått omdisponert til bolig- og næringsformål i kommuneplanen. Oppgaven vil rette fokus mot den nordligste delen av Søråsjordet, som har blitt foreslått omdisponert fra LNF-område (landbruks-, natur-, og friluftsområde) til bolig- og næringsformål i kommuneplanen.

Søråsjordets sentrale beliggenhet gjør det til en del av manges hverdagslandskap, både beboere, studenter og forbireisende. Slik sett er det ulike befolkningsgrupper som kan relatere seg til området. Det er derfor interessant å undersøke hvilke kvaliteter Søråsjordet representerer, som kan være verdifulle å videreføre i stedsutviklingen.

4.2.4 Datainnnsamling

Etter man har valgt case, er det nødvendig å se nærmere på hva man ønsker å undersøke innenfor enheten (Thagaard 2013). I denne case-studien ønsker vi å undersøke hvilke verdier jordbrukslandskapet representerer for lokalbefolkningen, samt hvordan dette reflekteres i et utvalg av kommunens plandokumenter.

En case-studie kan med fordel inkludere mange ulike metoder for datainnnsamling (Tjora 2012). I denne oppgaven har vi valgt kvantitative og kvalitative intervju, dokumentstudie og landskapsanalyse.

4.3 INTERVJU

Vi har valgt en metode som åpner for å samtale med lokalbefolkningen for å undersøke hvilke verdier de knytter til jordbrukslandskapet. Vi har benyttet både en kvantitativ tilnærming, heretter omtalt som mengdeundersøkelse/-intervju, og kvalitativ tilnærming (dybdeintervju) til intervjuene. Informantene vil i denne oppgaven representere lokalbefolkningen. Dette er kun et utvalg, og vil i praksis ikke være representativt for hele Ås' lokalbefolkning. Resultatene vil derfor kun benyttes som grunnlag for å belyse tendenser knyttet til problemstillingen.

4.3.1 Mengdeundersøkelse

Vi har samlet inn data gjennom kvantitativ metode, som kjennetegnes ved at svarene kan måles og tallfestes (Halvorsen 2003). Informasjonen har blitt samlet inn gjennom et ferdig utformet spørreskjema, med fastsatte svaralternativer. Intervjuene var strukturerte, noe som vil si at spørsmålene i spørreskjemaet ble presentert i en systematisk, bestemt rekkefølge (Halvorsen 2003). I denne typen intervju søker man å få respondenten til å sette sin virkelighet inn i kategorier som er forhåndsbestemte av den som intervjuer (Lotherington 1990). En kvantitativ metode åpner for å kunne nå

ut til et større antall respondenter enn ved bruk av kvalitativ metode (Halvorsen 2003). Målet med å benytte en mengdeundersøkelse i denne oppgaven har vært å få et bredere overblikk over hva lokalbefolkningen forbinder med Ås som sted, hvilken verdi jordbrukslandskapet har for innbyggerne og generelle holdninger til bygging på case-området. Vi har valgt denne metoden for å få målbare svar fra flere informanter, som kan gi oss en forståelse av hvor mange som mener det samme om jordbrukslandskapets kvaliteter. Intervjuobjektene hadde også mulighet til å komme med tilføyinger, for å ikke utelukke eventuelle meninger og tanker. Den kvantitative spørreundersøkelsen har også vært til hjelp for å utvikle de kvalitative intervjuene.

4.3.2 Gjennomføring av mengdeundersøkelse

Utvalg og kontakt

Mengdeundersøkelsen skulle først og fremst besvare underproblemstilling *a*, "Hvilke opplevels- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?".

Intervjuobjektene ble kontaktet på gang- og sykkelveien langs Søråsjordet, der Rv. 152, Drøbaksveien, ligger (se figur 5.8). Utvalget er gjort gjennom kvoteutvelging (Halvorsen 2003), som i vårt tilfelle vil si at vi valgte ut tilfeldige forbipasserende på gangstien hvor vi hadde stilt oss opp. Kvoteutvelging innebærer likevel en viss selektivitet gjennom å ta hensyn til for eksempel å ha like mange menn som kvinner, og mennesker fra ulike aldersgrupper med i undersøkelsen. Dette ble derfor vurdert før vi opprettet kontakt med de forbipasserende.

Blant deltakerne i undersøkelsen var 35 stykker (av 41) bosatt i Ås, mens de resterende seks personene var bosatt utenfor Ås tettsted. Deltakerne som var bosatt i Ås hadde bodd her i alt fra én måned til 60 år, men den gjennomsnittlige botiden var 19,8 år. Totalt 41 personer ble intervjuet i undersøkelsen, hvorav 20 var kvinner og 21 var menn. Alle intervjuobjektene var over 18 år, med myndighet til å svare uten samtykke fra foresatte. Gjennomsnittsalderen for deltakerne i undersøkelsen var 46,7 år for kvinnene, og 40,6 år for mennene (total gjennomsnittsalder, 43,6 år).

Fremgangsmåte

De kvantitative intervjuene ble gjennomført over to dager, torsdag 3. september og mandag 7. september, mellom klokken 13:00 og 18:00. Intervjuene ble gjennomført på samme sted som intervjuobjektene ble kontaktet (se figur 5.8.). Tjora (2012) fremhever relevansen av å gjennomføre intervjuet i et miljø som har tilknytning til temaet som ligger til grunn for undersøkelsen. Vi anså det derfor som positivt å kunne intervju langs Søråsjordet, ettersom dette kunne bidra til å skape den rette atmosfæren. Dette kunne i vårt tilfelle gjøre det enklere for intervjuobjektene å svare gjennom tilstedeværelsen i det aktuelle landskapet, særlig siden enkelte spørsmål var knyttet til vurderinger av visuelle kvaliteter ved Søråsjordet. På denne måten økte også sannsynligheten for å komme i kontakt med folk som ferdes langs jordet på daglig basis. Om det skulle vise seg at den tilfeldige som ble stoppet ikke hadde ferdes der tidligere, ville personen ha mulighet til å ta i bruk sine betraktninger av området underveis i intervjuet.

Under de kvantitative intervjuene delte vi oss, og stod på hvert vårt sted på den angitte strekningen langs Søråsjordet.

Hovedarbeidet dreiet seg hovedsakelig om å lese opp spørsmålene, og eventuelt forklare hva enkelte uttrykk betød ved behov. Informantene ble gitt en kort og konsis gjennomgang av bakgrunnen for prosjektet, og hva vi ønsket å undersøke, og ble deretter spurt om de ønsket å delta. Informantene ble informert om at undersøkelsen var anonym, og at det kun var alder og kjønn som ble notert av personopplysninger. Svarene fra informantene ble notert på et ferdig utformet svarskjema (se vedlegg 1).

Utforming og rekkefølge på spørsmålene

Ved å først forstå hva faglitteraturen sier om de aktuelle temaene knyttet til jordbrukslandskapet, har vi fra et fagperspektiv fått en bedre forståelse av hvordan jordbrukslandskapet kan ha verdi for mennesker. Dette teoretiske utgangspunktet dannet grunnlaget for utformingen av spørsmålene.

For å gi informanten en myk start på spørreundersøkelsen ble det lagt vekt på at de innledende spørsmålene skulle være enkle å besvare (Tjora 2012). Deretter var spørsmålene mer krevende å svare på, i form av refleksjonsspørsmål (Tjora 2012). For å gjøre undersøkelsen mer effektiv ble

det lagt inn en forhåndsdefinert skala, slik at informantenes verdivurdering av aspekter ved jordbrukslandskapet skulle bli lettere. Gjennom intervjuet dreide spørsmålene seg gradvis mot Søråsjordet, og informantene hadde mulighet til å tilføye eventuelle utelatte aspekter. Disse skulle fungere som såkalte avrundings spørsmål (Tjora 2012). Ved å åpne for fri prat mot slutten av intervjuet, skulle informanten være fri til å svare på egne premisser. Spørsmålene bidro til god flyt i intervjuene.

Testing av undersøkelsesopplegget

Spørreundersøkelsen ble først testet på et knippe forbigående og tilfeldige informanter. Dette medførte at spørsmålene ble justert og formulert tydeligere.

4.3.3 Dybdeintervju

I denne oppgaven har vi også valgt dybdeintervju som metode, og intervjuet personer som er relevante for forståelsen av case-området og problemstillingen. Der mengdeundersøkelsen vektlegger antall og omfang, søker vi med det kvalitative intervjuet å undersøke dybden av temaet. Dybdeintervjuet kunne gi oss et innblikk i hvordan informantene oppfatter temaet vi

undersøker, og forståelse for informantens dypere mening, motiv og forståelse av temaet (Tjora 2012).

Dybdeintervjuet var semistrukturert, og informanten fikk dermed i stor grad styre intervjuet selv (Tjora 2012). Informantene ville her få mulighet til å svare friere på spørsmålene, enn informantene i mengdeundersøkelsen. For dybdeintervjuene var det derfor utformet en intervjuguide med spørsmål knyttet opp mot de ulike temaene som tas opp i teorien. Denne skulle benyttes som en veileder for å holde en “rød tråd” i intervjuet, med minst mulig påvirkning fra intervjuerens side.

I dybdeintervjuet forsøkte vi å etablere en fortrolighet til informanten, slik at samtalen skulle gå flytende, og informanten kunne dele sine erfaringer og meninger fritt (Halvorsen 2003). Innlevelse fra vår side stod derfor sentralt (Thagaard 2013). I dybdeintervjuene forsøkte vi å opptre lite styrende i samtalen, og forholdt oss nøytrale til informantenes meninger for å skape en god og åpen atmosfære.

4.3.4 Gjennomføring av dybdeintervjuer

Utvalg og kontakt

Dybdeintervjuene skulle også besvare delproblemstilling a, “Hvilke opplevelsese- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?”. Utvalget av informanter fra lokalbefolkningen er igjen gjort ved kvoteutvelging (Halvorsen 2003). Målet har vært å få dypere kjennskap til hvilke verdier lokalbefolkningen knytter til jordbrukslandskapet i Ås.

Intervjuobjektene som representerte lokalbefolkningen ble kontaktet langs Søråsjordet da de kvantitative intervjuene ble gjennomført. Totalt fem personer ble intervjuet, herunder tre kvinner og to menn. Den yngste deltakeren var 22 år og den eldste 73 år. To av deltakerne var pensjonister, to var arbeidstakere (hvorav én var småbarnsforelder) og én var student. Alle intervjuobjektene var bosatt i Ås, og botiden varierte fra 4,5 år til 45 år. Én var bosatt i leilighet i sentrum og resten i eneboliger utenfor sentrum.

I tillegg til lokalbefolkningen, ble grunneier av Søråsjordet og en arealplanlegger fra Ås kommune valgt ut til dybdeintervjuet.

Intervjuet med arealplanleggeren i Ås kommune og grunneieren, er spesielt knyttet til innsamling av informasjon for å besvare underproblemstilling b, “Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelsese- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?”.

Informanter til kvalitative intervjuer velges ofte ut fra et syn eller en posisjon de representerer (Tjora 2012). Grunneier og arealplanleggeren har begge en relevant tilknytning til caseområdet. Arealplanleggeren kunne i denne sammenheng uttale seg om mål og visjoner for kommunens utvikling, mens grunneier kunne begrunne hvorfor hun ikke har gått med på å tillate bygging på Søråsjordet. Det er relevant å nevne at planleggeren ikke kunne uttale seg på vegne av kommunen, men at intervjuet har vært verdifullt for å kunne ta opp våre resultater, og samtale om hvordan disse vektlegges i kommuneplanleggingen. Grunneier av Søråsjordet er Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Rektor representerer i denne sammenheng universitetet. Grunneier og arealplanlegger ble kontaktet via mail der de ble forklart bakgrunnen for prosjektet, og deretter spurt

om de hadde anledning til å delta i et intervju om temaet. Intervjuene ble gjennomført på de respektives arbeidsplasser i arbeidstiden.

Vi har et begrenset utvalg av informanter til dybdeintervjuene, men vi mener til gjengjeld at informasjonen vi har fått har vært utfyllende. Hensikten med intervjuene var ikke å sammelikne og generalisere informasjon, men å bidra til forståelsen av hvordan sentrumsnære jorder kan tjene et større formål i bysammenheng.

Fremgangsmåte

Dybdeintervjuene ble gjennomført i perioden 26. oktober - 2. november 2015. Tjora (2012) fremhever viktigheten av å gjennomføre intervjuene på steder der intervjuobjektet føler seg avslappet og trygg, og vi fant det dermed hensiktsmessig å la det være opp til intervjuobjektene å velge tid og sted for intervjuet. Intervjuene ble gjennomført der informanten selv fant det ønskelig: på arbeidsplassen, hjemme og på kafé. Intervjuerens innblanding i intervjuet har blitt forsøkt holdt på et minimum for å ikke forstyrre informantens respons på spørsmålene. Det har likevel i enkelte tilfeller vært nødvendig å komme med innskytelser for å oppmuntre intervjuobjektet til å utdype svar, holde en rød tråd i intervjuet eller rett

og slett for å skape en god stemning for at intervjuobjektet skulle føle seg uhindret til å dele opplevelser, tanker og følelser. I dybdeintervjuet har det vært åpne spørsmål (Tjora 2012), som har gitt intervjuobjektene mulighet til å svare fritt og gi utdypende svar.

Under intervjuene var begge intervjuere til stede. Slik Tjora (2012) trekker frem var dette fordelaktig ettersom den ene kunne konsentrere seg om å notere intervjuobjektets ytringer, mens den andre kunne ta ansvar for en god samtaleflyt med intervjuobjektet. Ved at begge var til stede under intervjuet ga det oss i tillegg muligheten til å verifisere hverandres forståelse av intervjuobjektets utsagn.

Under intervjuene ble det benyttet én intervjuguide for hver av de ulike deltakergruppene i intervjuene (vedlegg 2, 3 og 4). Det ble benyttet pc for å notere underveis. I intervjuene med lokalbefolkningen utleverte vi også et bilde, et kart og en tusj til å markere eller tegne med for å gi informanten mulighet til å avgrense sentrumsområdet i Ås, og også kunne tegne en ønsket fremtidssituasjon fremfor å bruke ord der det var ønskelig.

Utforming og rekkefølge på spørsmålene

Spørsmålene i intervjuet for lokalbefolkningen var knyttet til teamene rekreasjon og friluftsliv, stedsidentitet og landskap, samt meninger om en eventuell bygging på Søråsjordet. Dybdeintervjuet gikk inn på flere av de samme temaene som i mengdeintervjuet, med hensikt om å få en dypere forståelse av hvilke verdier lokalbefolkningen knytter til jordbrukslandskapet, stedets identitet og egen trivsel.

I dybdeintervjuet ble de samme prinsippene for rekkefølgen på spørsmålene brukt som i mengdeundersøkelsen, med en intervjustruktur som bestod av oppvarmingsspørsmål, refleksjonsspørsmål og avrundingspørsmål (Tjora 2012).

Intervjuguiden startet med en enkel oppvarming med spørsmål som handlet om bosted, beskrivelse av bostedsmiljøet og hvor de til daglig går tur. Deretter dreide intervjuet seg inn på temaer som angikk hva som var karakteristisk for Ås som sted, og kvaliteter knyttet til Ås og intervjuobjektene nærmiljø. Avslutningsvis omhandlet intervjuet ulike fremtidssituasjoner og ønsket utvikling i kommunen.

I intervjuene med grunneieren og arealplaleggeren fra Ås kommune var tematikken mer rettet mot samfunnsnyttene av Søråsjordet som sentrumsnært jordbruksområde, og innsikt i kommunens kjennskap til jordbrukslandskapets verdier

for lokalbefolkningen. Begge intervjuene ble avrundet med spørsmål som angikk fremtidig utvikling av Ås tettsted.

informasjonen som er oppgitt. For å sikre at personvernet ivaretas, er denne oppgaven meldt inn hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og forholder seg til deres retningslinjer.

understreker viktigheten av å oppgi korrekte kilder.

En objektiv fremstilling som er i samsvar med praksis og virkeligheten er særdeles viktig, noe som fremhever betydningen av etterprøvbare. I dette prosjektet har vi forsøkt å redegjøre for fremgangsmåte og metodevalg, for å gjøre resultatene etterprøvbare. Dette kan gi andre mulighet til å kontrollere våre konklusjoner, samt oss som forskere, ved å se referanser, tallmateriale og kilder. Vi har også forsøkt å gjengi funnene våre så fullstendig som mulig, slik at vi ikke utelater å publisere data som strider med egne teorier og hypoteser (Halvorsen 2003). Dette har også vært viktig for at resultatene i størst mulig grad skal reflektere virkeligheten. Intervjukandidatene ble utvalgt uavhengig av hvilken innstilling de hadde til bygging eller omdisponering av det aktuelle jordbruksområdet. Samtidig har vi ansett det som relevant at de intervjuede kunne representere ulike aldre og livssituasjoner, samt personer med ulike forhold til jordbruksområdet. I rollen som intervjuere har vi også hatt fokus på å ikke påvirke svarene fra informantene. Vi har derfor forsøkt å forholde oss så nøytrale som mulig, og ikke virke forutinntatte.

4.4 FORSKNINGSETIKK

Ettersom forskning ofte forutsetter direkte kontakt med intervjuobjektet kan det sies at etisk forskning begynner med normal høflighet. Gjennom dybdeintervjuene fikk vi innblikk i intervjuobjektets personlige tanker, følelser og erfaringer. Disse resultatene skal også offentliggjøres, og vi har derfor forholdt oss til tre retningslinjer for behandling av personopplysninger (Thagaard 2013).

Den første er *informert samtykke*, som innebærer at den som deltar i intervjuet blir forhåndsorientert om hva hensikten med deres deltakelse er og hva det innebærer, samt at de til enhver tid har mulighet til å trekke seg fra undersøkelsen (Kalleberg et al. 2006). Alle intervjuobjektene ble kontaktet i god tid i forkant av intervjuene, og samtykket

til deltagelse etter å ha blitt opplyst om prosjektets tematikk.

Konfidensialitet er andre punkt, og innebærer en konfidensiell behandling av informasjonen de deltagende gir, samt deres personlige opplysninger (Thagaard 2013). Vi har derfor valgt å holde alle personopplysninger utenfor oppgaven, og adskilt fra resultatene. Slik kan vi sikre at det vernes om deltakernes privatliv. I tilfellet med grunneier har det vært vanskelig å utelate personens identitet i presentasjonen av resultatene. Grunneier besitter en sentral stilling på universitetet som rektor, og det har derfor vært naturlig å oppgi dette. Dette har vi løst ved at rektor selv har verifisert resultatene fra intervjuet, for å sikre at hun kan identifisere seg med

Det tredje prinsippet er hvilke konsekvenser det medfører å være deltager i prosjektet. Forskeren har et ansvar for at prosjektet ikke medfører uønskede og negative virkninger og belastninger for deltageren (Kalleberg et al. 2006; Thagaard 2013). Vi anser det som lite sannsynlig at deltakelse i intervjuene skal medføre ulemper for informantene, ettersom undersøkelsen omhandler lite konfliktfylte temaer. I alle intervjusituasjonene i denne oppgaven har likevel intervjuobjektene blitt opplyst om at all personlig informasjon holdes konfidensielt, og at de kan trekke seg fra deltagelse når som helst.

Det finnes flere interne etiske prinsipper det er viktig å følge i arbeidet med en forskningsoppgave. Halvorsen trekker frem flere etiske prinsipper som setter *“sannhet, åpenhet og etterrettelighet”* (2003:167) på agendaen. Forskningen som gjøres bør være et tilskudd til kunnskapen om det aktuelle temaet. Man skal med andre ord ikke stjele ideer fra andre eller plagiere, noe som

4.5 LANDSKAPSANALYSE

For å kunne bidra med egne faglige betraktninger har vi valgt å gjennomføre en enkel landskapsanalyse av case-området. Denne søker å si noe om områdets kontekst, romlige sammenhenger og landskapsformer. Slik kan vi tilføre enda et aspekt ved landskapsoppfattelsen, sett gjennom “fagbriller”.

Landskapsanalysen har blitt gjennomført etter intervjuene og dokumentstudiene. Ved dette oppnår vi at problemstilling

og teori blir førende i for utforming av intervjuene. Vi baserte dermed ikke spørsmålene på egne tolkninger og meninger om jordbrukslandskapet, men på et nøytralt grunnlag. Dette kunne bidra til at den innsamlede informasjonen hadde en sterkere forankring i lokalbefolkningen. Landskapsanalysen har tatt utgangspunkt i veilederen “Metode for landskapsanalyse i kommuneplan” fra Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (2011).

4.6 DOKUMENTSTUDIE

Dokumentstudier er en kvalitativ forskningsmetode, der forskeren gjør en studie av dokumenter som i utgangspunktet er skrevet med et annet formål for øye enn forskningsprosjektet (Thagaard 2013). Dokumentstudier brukes ofte når man skal undersøke relevant faglitteratur som ofte utgjør bakgrunnsdata som supplerer andre metoder, for eksempel intervju (Tjora 2012). I denne oppgaven har vi valgt case-spesifikke dokumenter, som kan gi oss informasjon om Ås kommunes vurdering av Søråsjordet. Dette er nærmere bestemt samfunnsdelen

til Ås kommunes kommuneplan (Ås kommune 2015a), planbeskrivelsen (Ås kommune 2015c) og rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspill vedrørende Søråsjordet (Rådmannen 2015). Dette er dokumenter som er aktuelle å studere i lys av underproblemstilling *b*, “Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelsese- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?”. De to førstnevnte ble hovedsakelig benyttet for å få kjennskap til kommunens mål og visjoner for utviklingen

av Ås som tettsted. Sistnevnte ble benyttet for å se hvilke temaer som vektlegges i en konsekvensvurdering, og hvilke verdier kommunen knytter til jordbrukslandskapet. Ved bruk av dokumentstudier er det viktig å være bevisst i hvilken forbindelse dokumentet har blitt utformet, samt tidspunkt for nedtegning (Thagaard 2013;

4.7 METODISKE REFLEKSJONER

Avslutningsvis i dette kapitlet har vi gjort enkelte refleksjoner rundt styrker og svakheter til metodene vi har benyttet i oppgaven, samt hvordan vi har valgt å løse eventuelle problemer.

Å benytte case-studie er en styrke ved at vi har fått muligheten til å gå i dybden av de aktuelle enhetene vi undersøker i oppgaven, og tilegne oss detaljert og inngående informasjon for å besvare problemstillingen. En case-studie er som tidligere nevnt en kvalitativ forskningsdesign, der vi har valgt at intervju og dokumentstudie skal inngå, noe som er gjort med utgangspunkt i at vi har eksplorerende problemstilling. I denne oppgaven har vi for øvrig også valgt å supplere med en kvantitativ metode. Dybdeintervjuene gir mulighet til å erverve

Tjora 2012). I oppgaven har vi derfor forholdt oss til dokumenter tilknyttet det siste høringsutkastet for Ås kommunes kommuneplan (2015-2027). Vi har valgt å se bort fra den politiske behandlingen av saken, da denne i skrivende stund ikke er ferdig behandlet i kommunestyret.

mye informasjon fra få enheter, men samtidig vil denne informasjonen være basert på en individuell oppfattelse av virkeligheten, og ikke nødvendigvis være direkte overførbart til resten av lokalbefolkningen i Ås. Mengdeundersøkelsen tjener derfor formålet om å gi oss et bredere syn på de utbredte meningene og følelsene tilknyttet jordbrukslandskapet.

Det er likevel verdt å merke seg at Ås og Søråsjordet kun er én case, og at det inneholder lokale særegenheter, for eksempel tilknytningen til universitetet, som vil påvirke hvorfor Søråsjordet har den verdien det har for lokalbefolkningen. En case-studie er muligens derfor ikke tilstrekkelig for å kunne si at sentrumsnært jordbrukslandskap

representerer de samme verdiene for lokalbefolkningen i andre kommuner. Svarene vi får vil dermed ikke være direkte overførbare, men metoden kan brukes for å undersøke andre liknende tilfeller.

Valg av både kvantitativt og kvalitativt intervju har medført enkelte utfordringer. Generelt har det vært et mål at dybdeintervjuene i minst mulig grad skulle bli styrt av intervjueren, med unntak av å tidvis styre samtalen inn på temaene. Dette vil, som Halvorsen (2003) påpeker, medføre at spørsmålene og svarene vil bli svært ulike fra intervju til intervju, noe som kan være en svakhet ved dybdeintervju som metode.

Når det gjelder det kvantitative intervjuet kan det være en svakhet at informanten har måttet svare gjennom forhåndsbestemte alternativer. Dette betyr at informanten har måttet føye sine svar etter våre kategorier, uten mulighet til å påvirke svarene selv.

Denne problematikken har vi løst ved å ha “vet ikke” som svaralternativ, samtidig som informantene avslutningsvis har blitt bedt om å komme med uttalelser de eventuelt brenner inne med. Kvalitative intervjuer bidrar også til at vi får fanget opp eventuelle mangler i den kvantitative undersøkelsen.

Bilde 5.0. Plakater brukt i demonstrasjon mot forslaget om utbygging Sørsåjordet (nord) i kommuneplanen.

KAPITTEL 5:

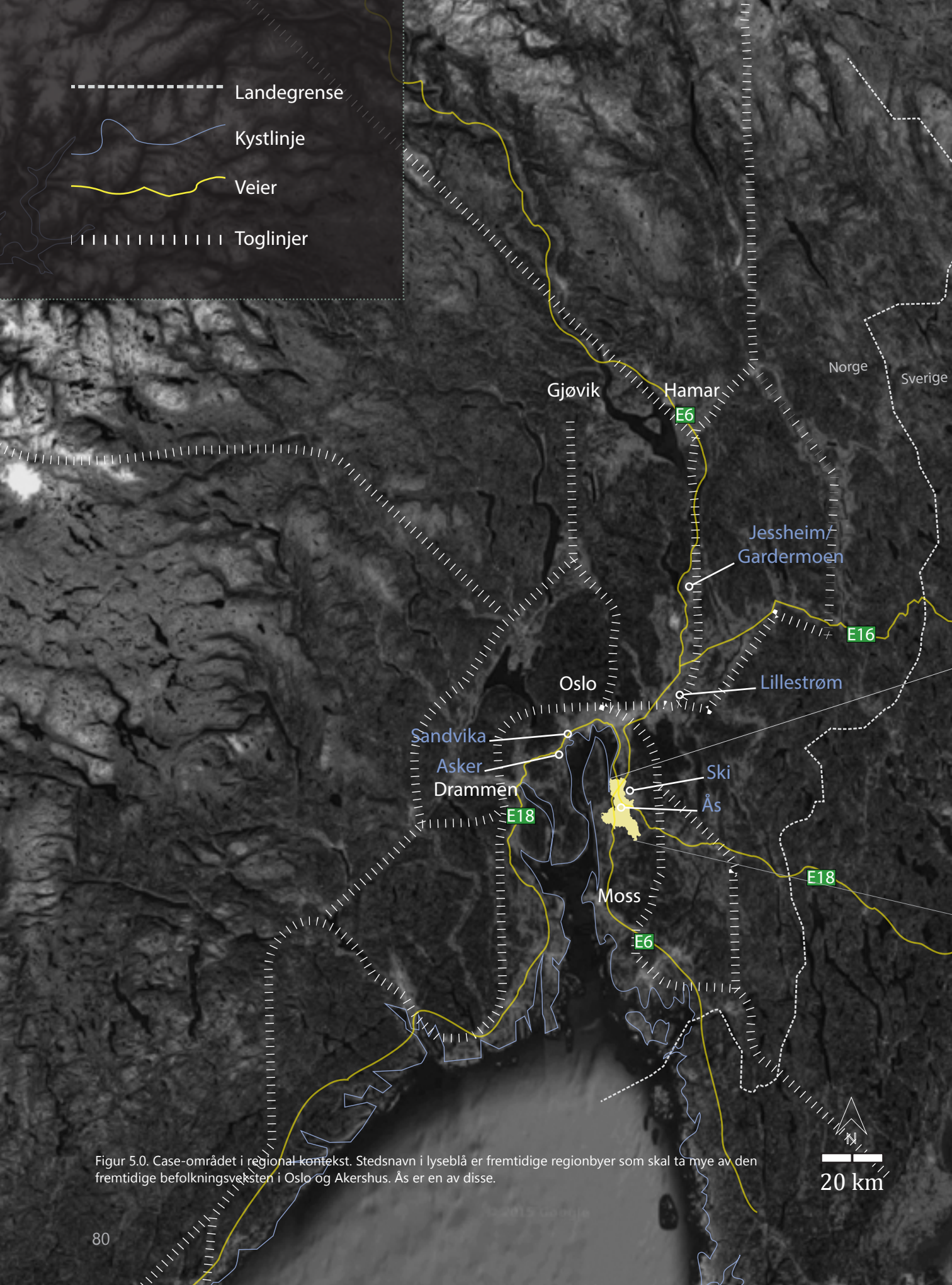
resultater fra case-studien

Kapittel 5 *Introduksjon til Ås tettsted og Sørsåjordet, landskapsanalyse, jordbrukslandskapets betydning for lokalbefolkningen i Ås, kommunens mål, visjon, konsekvensvurdering av arealinnspillet til Sørsåjordet og oppsummering av resultater*

Figur 5.0. Case-området i regional kontekst. Stedsnavn i lyseblå er fremtidige regionbyer som skal ta mye av den fremtidige befolkningsveksten i Oslo og Akershus. Ås er en av disse.

5.1 INTRODUKSJON TIL ÅS TETTSTED OG SØRÅSJORDET

5.1.1 Regional kontekst

Søråsjordet ligger i tettstedet Ås, som er administrasjonssenter og det største tettstedet i Ås kommune i Akershus. Ås tettsted er i tillegg et av kommunens handelssentrum. Ås kommune grenser til Ski, Oppegård, Frogn og Vestby kommune, som sammen med Nesodden og den sørlige delen av Enebakk utgjør Follo-distriktet. Det er om lag 32 kilometer mellom Oslo og Ås. Andre nærliggende byer er Moss og Drammen. De fremtidige regionbyene er markert i med lyseblå skrift i kartet (figur 5.0).

Figur 5.1. Ås kommune med utsnitt som viser oppgaveområdets beliggenhet i kommunen. Til høyre: Utsnitt som viser hvor Søråsjordet ligger i Ås tettsted.

Figur 5.2. Søråsjordet med nærliggende transport- og ferdselsårer og vanlige reisemål.

5.1.2 Lokal kontekst

Søråsjordet ligger sentralt i Ås, omtrent midt mellom sentrum og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), og er et av flere sentrumsnære jorder i Ås tettsted. Jordet avgrenses av Skoleveien i øst, Herumveien i vest, Drøbaksveien i nord (Fv152) og Søråsveien i sør.

Drøbaksveien er en av de viktigste veiforbindelsene gjennom Ås, og er tungt trafikkert med en årsdøgntrafikk (ÅDT) på 11 000 (Statens vegvesen 2015). Drøbaksveien forbinder også europavei 6 (i vest) og europavei 18 (i øst), som begge går gjennom kommunen. Det går gang- og sykkelvei parallelt med Søråsjordet, som er en mye brukt veiforbindelse mellom blant annet universitetet og Ås

sentrum (se vanlige reisemål i figur 5.2.). Denne veien er også en del av det nasjonale sykkelveinettet. Like øst for Søråsjordet ligger Åsgård barneskole og Søråsteigen barnehage. Det går flere tråkk på tvers av de sentrumsnære jordene, og skiløyper mot blant annet Vestby om vinteren.

Søråsjordet ligger om lag 800 meter fra Ås togstasjon med avganger mot Oslo og Moss. I tillegg ligger Søråsjordet bare 100 meter fra nærmeste busstopp med avganger til Ski og Drøbak. Den korte avstanden til kollektivknutepunkter, og umiddelbar nærhet til skole, nærings- og servicetilbud har gjort at jordet i dag står overfor et stort utbyggingspress (Rådmannen 2015).

5.1.3 Beskrivelse av Søråsjordet

Søråsjordet er i dag et moderne drevet jordbrukslandskap med fulldyrket og overflatedyrket mark. Jordkvaliteten er klassifisert som svært god (Skog og landskap 2015). Landskapet er åpent, og omkranses av flere viktige veiforbindelser og spredt boligbebyggelse. På motsatt side av Drøbaksveien ligger flere store villahus, med hage ut mot veien. Det er også spredt trevegetasjon i jordets randsone. Universitetet har et forskningsfelt for korn på Søråsjordet, som ligger tett opptil gang- og sykkelveien langs jordet. Midt på Søråsjordet ligger det også en værstasjon som driftes av universitetet. Denne er blant landets eldste værstasjoner som fremdeles er i bruk, og er dermed en av værstasjonene med lengst kontinuitet i målingene (ca. 41 år) (Heim 2014).

Det er totalt 99 dekar av den nordligste delen av Søråsjordet som foreslås omdisponert til sentrumsformål i kommunenplanen, mer spesifikt til bolig, handel og bevertning (Ås kommune 2015d). Deler av dette området har tidligere blitt vedtatt omdisponert (ca.

45 dekar), og ble tatt inn i kommuneplanen ved forrige rullering (2011-2023). Den nye kommuneplanen (2015-2027) er i skrivende stund ikke ferdig behandlet i kommunestyret. Forslaget om å omdisponere et større areal av Søråsjordet (nord) er dermed ikke vedtatt eller juridisk bindende (Rådmannen 2015).

5.1.4 Historie og utvikling av Ås som sted

Den moderne historien til Ås som tettsted begynner med utbyggingen av Landbrukshøgskolen i 1859 og Østfoldbanen (tidligere Smålensbanen) i 1879.

Stortinget vedtok i 1854 at Ås prestegård skulle brukes til å opprette Norges landbrukshøgskole. Etableringen av

landbrukshøgskolen ble en katalysator for videre utvikling og sysselsetting i Ås. Det ble satt i gang flere store byggeprosjekter, noe som også bidro til å skape flere arbeidsplasser. Høgskolen bidro positivt til det landbruksfaglige miljøet i Ås, noe gårdbrukerne kunne nyte godt av (Ås kommune 1999).

Bilde 5.1. Høying på Norges Landbrukshøgskole 1949. Foto: Ivar Aasen

Utbyggingen av Østfoldbanen gjorde at man fikk et nytt sentrum, som erstattet det som tidligere hadde ligget ved Korsegården. Bilde 5.1 og 5.2 (til høyre) er tatt før sentrum ble flyttet fra Korsegården.

Ås var et typisk landbrukssamfunn frem til første verdenskrig. I mellomkrigsårene skjedde det derimot en endring, hvor stadig flere ble sysselsatt i andre næringer enn landbruket. I takt med denne utviklingen ble det også oppført moderne bygårder i dagens Ås sentrum (Ås kommune 2015b).

Etterhvert som bilen ble et mer vanlig fremkomstmiddel i Norge, startet utbyggingen av flere store eneboligområder i Ås. Utbyggingen av Kajafeltet i denne perioden, skapte også en mer sammenhengende bebyggelsesstruktur mellom Landbrukshøgskolen og sentrum.

På 70-tallet ble rådhuskvartalet med bibliotek og kulturhus bygget. Arealet som ble omdisponert til dette formålet var for øvrig en potetåker som den gangen lå sentralt ved Ås sentrum (Ås kommune 2015b).

Siden år 2000 har flere moderne leilighetskomplekser og kvartalsbygg blitt

bygget i Ås sentrum. Bilde 5.3 viser noen av disse.

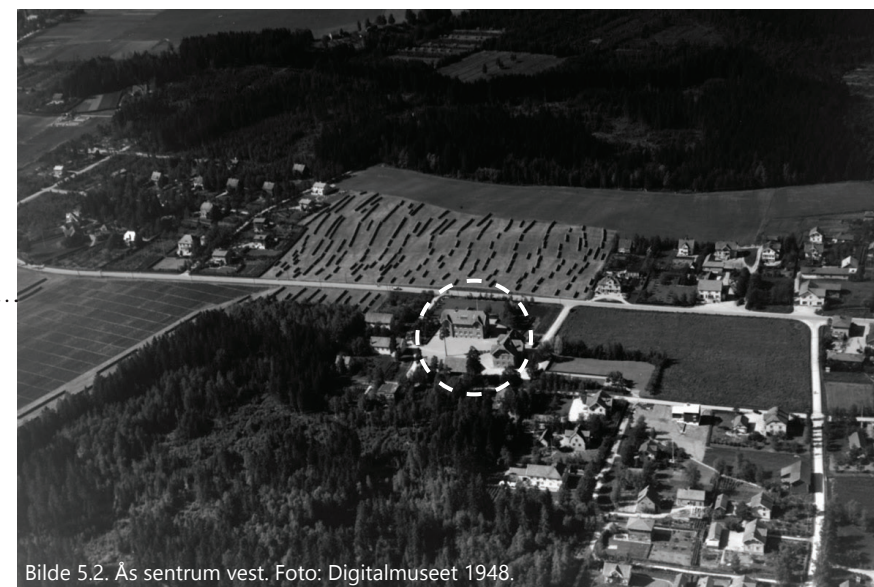
Befolkning og vekst

I følge Statistisk sentralbyrå (2014) er tettstedet Ås i dag på 4,49 kvadratkilometer, med et samlet innbyggertall på 9 335. Innbyggertallet i Ås som kommune har hatt kontinuerlig vekst de siste 100 årene, og vil vokse ytterligere.

Det er forventet at befolkningen i Oslo og Akershus skal stige med 350 000 frem mot 2030. Som en av de utvalgte regionbyene vil Ås måtte ta mye av denne veksten. Ås står derfor overfor omfattende utbygging og fortetting, som en del av en større urbaniseringsprosess (Thorsnæs 2015). I følge beregninger fra Statistisk sentralbyrå, vil befolkningen i Ås kommune nesten fordobles innen 25 år. Veksten er hovedsakelig forventet å finne sted i kommunens tettsteder, der Ås tettsted antakeligvis vil fange opp mesteparten (Ås kommune 2015b).

Den store veksten og kompakt tettstedsutvikling har medført stort utbyggingspress på sentrumsnære jordbruksområder i Ås, deriblant Søråsjordet.

1948

Bilde 5.2. Ås sentrum vest. Foto: Digitalmuseet 1948.

1961

Bilde 5.3. Ås sentrum vest. Foto: Digitalmuseet 1961.

2013

Bilde 5.4. Ås sentrum vest. Foto: Follo Geodata 2013.

Bildene viser utviklingen i Ås sentrum fra 1948-2013. Den hvite sirkelen i bildene viser felles referansepunkter (Åsgård skole). Bildene er tatt mot nord.

Bilde 5.5. Landskapsanalysen kan bidra til å sette Søråsjordet i kontekst av det omliggende landskapet.

5.2 LANDSKAPSANALYSE

Dette delkapitlet tar for seg en overordnet landskapsanalyse av Søråsjordet og det nære omliggende området, fra Korsegården i vest til Ås jernbanestasjonen i øst. Analysen har som formål å sette case-området i kontekst med sine omgivelser, og vise sammenhenger til det nærliggende landskapet. Landskapsanalysen tar utgangspunkt i Metode for landskapsanalyse i kommuneplan (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011), som er utformet i tråd med den europeiske landskapskonvensjonen.

Et av målene med veilederen er å gi kommunene et verktøy for å ta i bruk eksisterende kunnskap, samt utvide kunnskapsgrunnlaget om sitt landskap. Veilederen legger opp til fem faser i landskapsanalysen: fase 1: forberede, fase 2: beskrive, fase 3: fastsette landskapets karakter, fase 4: verdisetze og fase 5: vurdere kosekvens.

I vår landskapsanalyse tar vi utgangspunkt i fase 2: beskrive. Denne fasen handler om å bli kjent med området, gjennom temaer som blant annet topografi, vegetasjon, arealbruk og romlige forhold (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011). Den tidligere omtale *Cultural Values Model* er motivasjonen for å undersøke landskapet gjennom en faglig analyse.

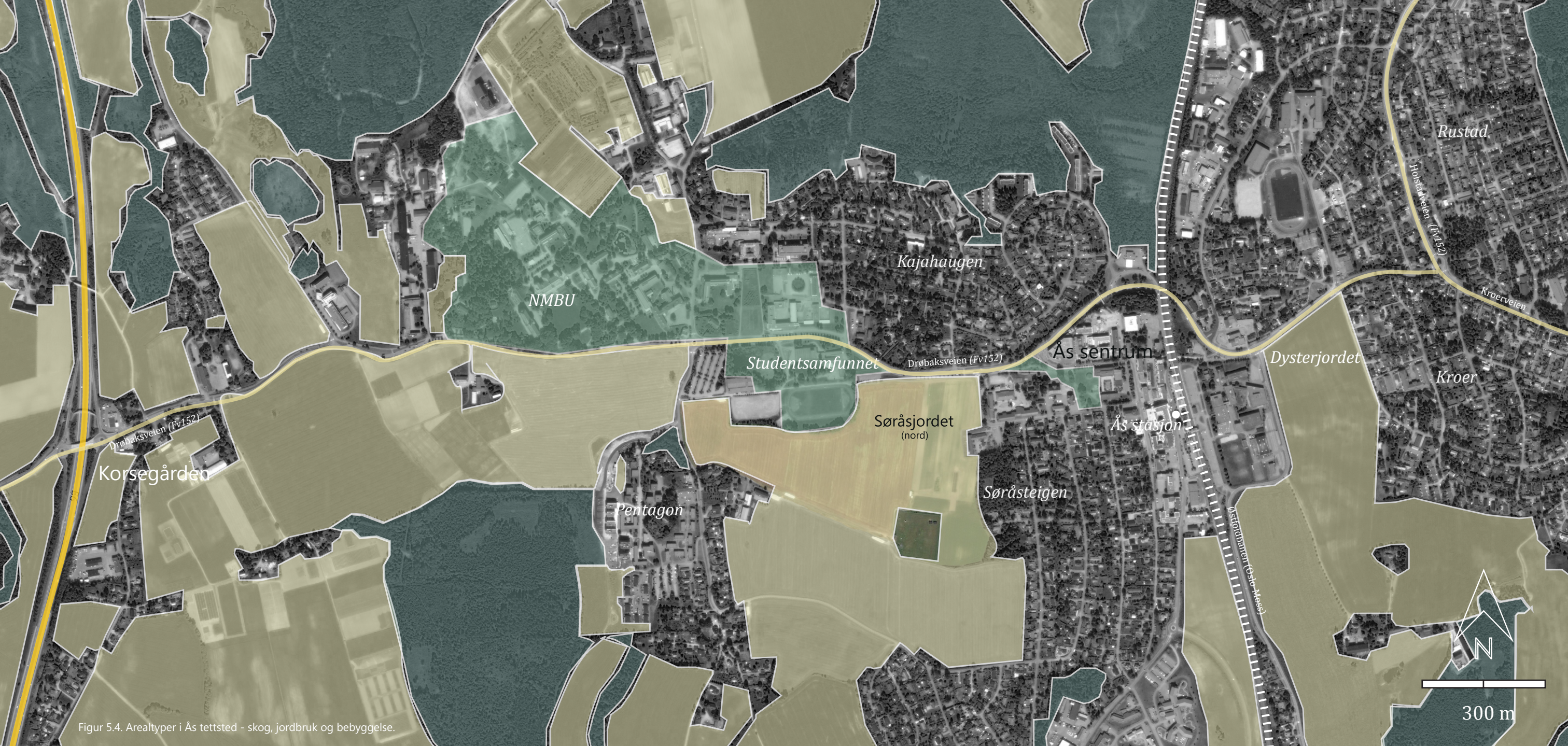
Figur 5.3. Landformer og vann ved Ås tettsted.

5.2.1 Landformer og vann

Ifølge NIJOS' nasjonale referansesystem for landskap, ligger Ås innenfor landskapsregionen *leirjordsbygdene på Østlandet* (Puschmann 2005). Området ligger under marin grense, og har store marine avsetninger fra hav og brerander fra da isen trakk seg tilbake for cirka 10 000 år siden. Disse avsetningene har spilt en viktig rolle for formingen av landskapet, samt bosetning og jordbruk i kommunen gjennom historien. De marine leiravsetningene har gjort landskapsregionen som Ås ligger i, til en av de med mest fulldyrket mark på landsbasis (Bratli 2000).

Ås' topografi karakteriseres ved et slakt bølgende landskap, med åpne jordbruksområder som stedsvis brytes opp av skogkledd koller og lave åsrygger. Fra Søråsjordet går terrenget slakt nedover mot vest, og stiger mot Rustad i Øst (Bratli 2000).

Årungen er den største innsjøen, og ligger på grensen mellom Frogn og Ås kommune. Ellers er vannforekomstene i kommunen stort sett mindre tjern, dammer og konstruerte vannspeil. Det ligger blant annet to mindre dammer i nær tilknytning til Søråsjordet (se figur 5.3.) (Bratli 2000).

Figur 5.4. Arealtyper i Ås tettsted - skog, jordbruk og bebyggelse.

5.2.2 Vegetasjonsdekke

Vegetasjonen i Ås er preget av henholdsvis jordbruksareal og skogsområder.

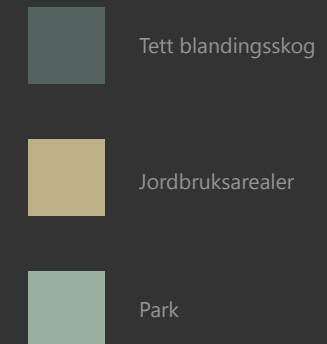
Jordbruksområdene skaper et åpent preg i Ås-landskapet. Det finnes flere sentrumsnære jorder i Ås, der Søråsjordet og Dysterjordet er de mest sentrale. Søråsjordet og Dysterjordet strekker seg som armer inn

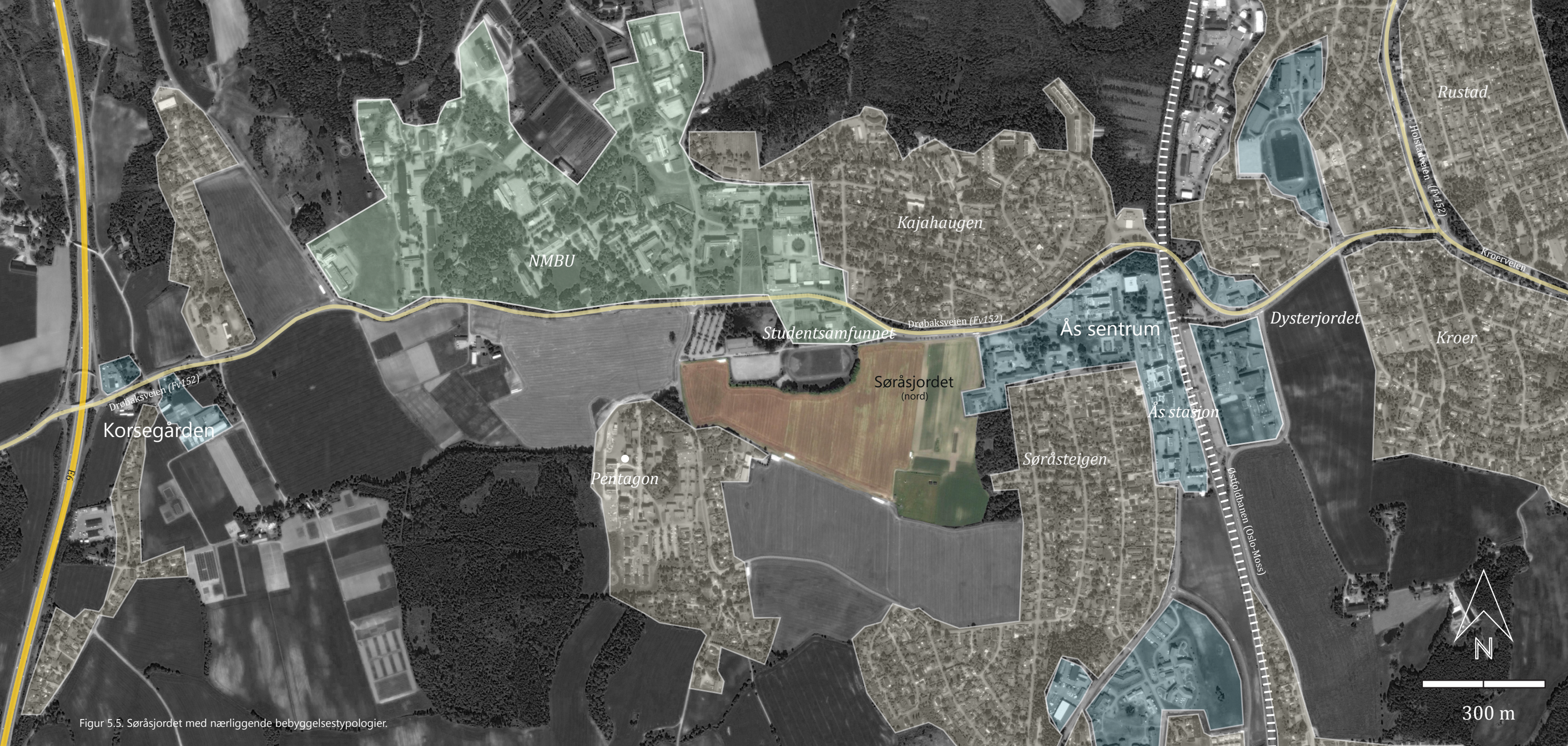
i tettstedet, og rammer inn sentrum i vest (Søråsjordet) og øst (Dysterjordet).

Vegetasjonen i regionen er preget av barskog og løv- og blandingsskog, og nær jordbruksområdene er det også vanlig med forekomster av varmekjære trær. Dette er noe

man finner flere steder i Ås, og som kan sies å være noe av det som setter sitt særpreg på Ås (Bratli 2000).

Det ligger to sentrale parker ved Ås tettsted, én ved universitetet og en ved Rådhuset i Ås sentrum (se figur 5.4.).

Figur 5.5. Søråsjordet med nærliggende bebyggelsestypologier.

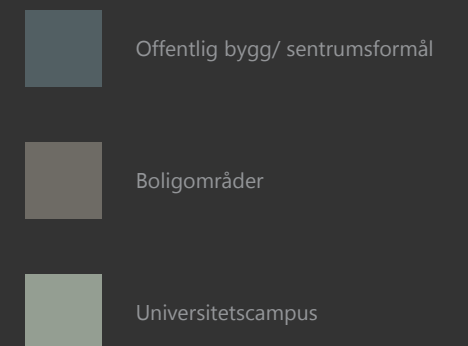
5.2.3 Arealbruk og bebyggelse

Ås sentrumsområde domineres av boligområder, offentlige bygg og sentrumsformål, samt universitetets campusområde. Kajafeltet (Kajahaugen) har hovedsakelig spredt småhus- og villabebyggelse, og boligområdet danner en

fysisk forbindelse mellom universitetet og Ås sentrum. Ellers består boligområdene av noe blokkbebyggelse, rekkehus og eneboliger.

Områdene markert med blått viser områder med offentlige bygg, næring og

sentrumsformål. I Ås sentrum finnes bygg med kombinasjon av næring i første etasje, og leiligheter i etasjene over. I sentrum er det også et parkområde i nærhet til Rådhuset.

Figur 5.6. Søråsjordet med nærliggende kulturminner og landemerker.

5.2.4 Kulturhistorie og landemerker

Ås har mange spor etter tidligere aktivitet og bosetninger gjennom kulturminner og forminner. Disse utgjør viktige elementer i forståelsen av stedets historie, og går så langt tilbake som til eldre steinalder (fra 11 000 f. Kr.). Det finnes flere gravminner i Ås, og de eldste stammer fra bronsealderen

(1800 - 500 f. Kr.) (Opheim 2013). Området rundt Søråsjordet og NMBU er spesielt rikt på kulturminner. Øst for Pentagon er det flere kokegroper, gravminner og spor etter bosetning og aktivitet fra jern- og bronsealderen (Kulturminnesøk 2015). Åkerbruket i Ås var trolig fast etablert

2000 f. Kr. I bronsealderen ekspanderte åkerarealene med befolkningsveksten, og gårdene dannet landsbyer. I eldre jernalder (ca. 600 år e. Kr.) ekspanderte jordbruket ytterligere, og det ble etablert landsbyer i Ås. Mellom år 400 og 1300 ti-doblet antall gårder seg. Åkerbruket ble en viktig del av gårdsdrifta, og jorda ble utnyttet mer

intensivt med nye jordbearbeidingsredskaper. På 1800-tallet førte moderne redskaper og nye dyrkingsmetoder til en sterk endring i jordbruket (Opheim 2013). Det finnes flere landemerker i Ås tettsted. Et av de meste kjente er As-eika, som er 3-400 år gammel, og Studentsamfunnet, bygget 1934 i funksjonalistisk stil (Heltorp 2014).

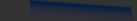
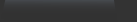

Figur 5.7. Romlige forhold sett fra Drøbaksveien.

5.2.5 Romlige forhold: åpne og lukkede sekvenser langs Drøbaksveien

Kartet viser åpne og lukkede rom slik de oppleves fra Drøbaksveien. Lyseblå gradient viser rom som oppleves som åpne, og de blå lukkede. Fra Meierikrysset mot Korsegården er det flere åpne og halvåpne sekvenser, med tett, høy vegetasjon og/eller bebyggelse på den ene siden, og jordbruksområder på

den andre siden. I de bebygde områdene er opplevelsen av lukkede rom rådende, blant annet på grunn av tett bebyggelse og støyskjermer langs veien. Ås sentrumsområde er en helt lukket sekvens, uten mulighet for utsikt eller opplevelse av "lang horisont". I denne forstand blir sentrumets omliggende

jordbruksområder en kontrast til det mer kompakte miljøet rundt Ås sentrum og togstasjonen. Jordbruksområdene danner sammenhengende, åpne drag inn mot Ås sentrum, med muligheter for utsikt.

- Drøbaksveien (Fv152)
- Lukket landskapsrom (uten sikt)
- Åpent landskapsrom (med sikt)
- Siktlinje

1

5.6. Lukket sekvens. Siktlinje markert i figur 5.7.

2

5.7. Lukket sekvens i Ås sentrum. Siktlinje markert i figur 5.7.

3

5.8. Åpen sekvens ved Søråsjordet. Siktlinje markert i figur 5.7.

4

5.9. Åpen sekvens ved Kjerringjordet. Siktlinje markert i figur 5.7.

5.2.6 Estetiske forhold: årstidsvariasjoner

5.10. Søråsjordet tidlig september.

5.11. Søråsjordet i midten av september.

5.12. Søråsjordet i midten av oktober.

5.13. Søråsjordet i slutten av november.

Figur 5.8. Søråsjordet: Rød linje viser området for gjennomføring av mengdeintervjuene. Stiplede linjer viser arealinnspill til kommuneplanen (2015-2027).

5.3 JORDBRUKSLANDSKAPETS BETYDNING FOR LOKALBEFOLKNINGEN I ÅS

Videre presenteres resultatene fra mengdeintervjuene og dybdeintervjuene. Spørsmålene tok for seg lokalbefolkningens tanker og meninger om jordbrukslandskapet i Ås. Resultatene fra undersøkelsene knytter seg hovedsakelig til 1. landskapskarakter og stedsidentitet og 2. helse og rekreasjon. Disse temaene representerer begge opplevelses- og kunnskapstjenester. Enkelte av økosystemtjenestene som ble nevnt i forbindelse med jordbrukslandskapet kan kobles til landskapskarakter så vel som helse, og vil dermed trekkes frem i forbindelse med begge disse tjenestene.

Resultatene fra de to undersøkelsene vil presenteres samlet etter tema, men grafene som følger de ulike temaene er laget med grunnlag i mengdeundersøkelsen. Mengdeintervjuene ble foretatt ved Søråsjordet, langs den delen av gang- og sykkelveien som er markert rødt i figur 5.8.

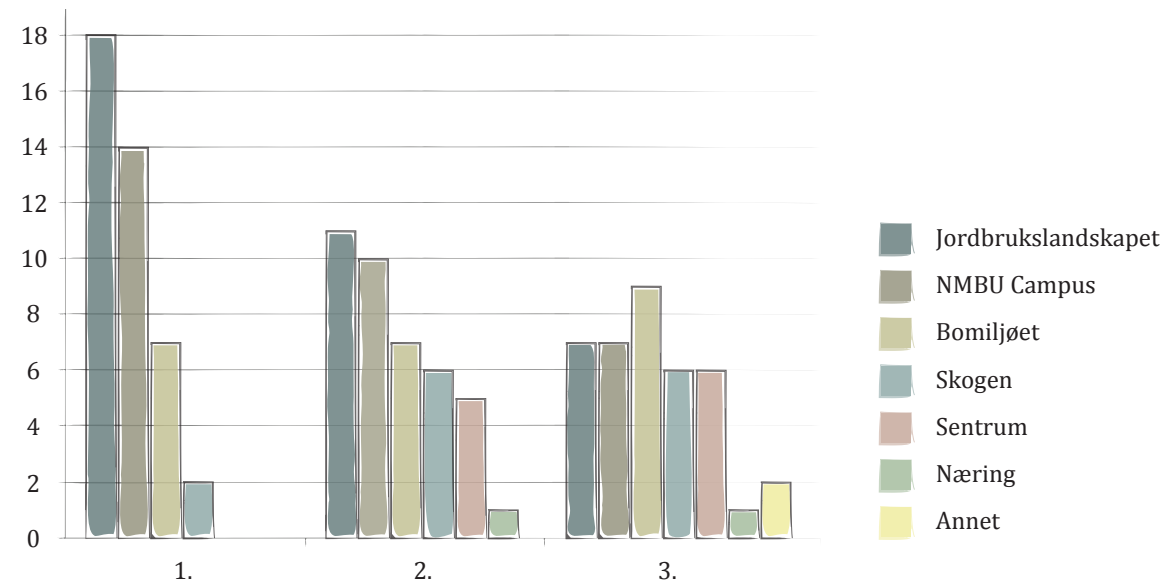
5.3.1 Landskapskarakter og stedsidentitet

Landskapskarakter og stedsidentitet - Resultater fra mengdeintervjuene

I mengdeintervjuet ble deltakerne bedt om å velge tre landskapskarakteristikker som de mente var de mest beskrivende for Ås som sted. Svarene skulle oppgis i prioritert rekkefølge, og intervjuobjektene fikk velge mellom følgene svaralternativer: jordbrukslandskapet, næringen, sentrum, bomiljøet, skogen og NMBU Campus (det var også mulig å velge “annet”, dersom ingen av disse karakteristikkene skulle passe). Jordbrukslandskapet ble ansett som den

mest karakteristiske landskapstypen for Ås som sted (se figur 5.10). Av de 41 personene som deltok i mengdeintervjuene, rangerte 18 personer jordbrukslandskapet på førsteplass. En av deltakerne tilføyde at Ås er en gammel jordbruksbygd, og at:

“Jordbrukslandskapet er en del av Ås-sjela”

Figur 5.9. Figuren viser hvilke landskapskarakteristikker som ble ansett som de mest typiske for Ås av deltakerne i mengdeintervjuet. Deltakerne ble spurt om å velge tre landskapskarakteristikker, i prioritert rekkefølge, som de mente var mest beskrivende for Ås som sted (se spørsmål 4, i vedlegg nr. 1). Deltakerne fikk velge mellom følgene svaralternativer: jordbrukslandskapet, næringen, sentrum, bomiljøet, skogen NMBU Campus og annet. Tallene 1, 2 og 3 viser hvordan deltakerne rangerte svarene sine, mens tallene 0-20 viser hvor mange som valgte samme rangering.

Intervjuobjektene ble deretter bedt om å svare på hvilke *kvaliteter jordbrukslandskapet representerer for dem*, ved å beskrive hva de likte best i omgivelsene ved Søråsjordet. Kvalitetene som ble nevnt knyttet seg til romlighet, verdi for forskning og matproduksjon, naturelementer og sansestimuli.

Av de romlige kvalitetene ble den lange horisonten, perspektivet, luftigheten, det åpne landskapet og den høye himmelen ofte nevnt. Flere av deltakerne svarte også at jordene var der man kunne finne utsikt i Ås, og at det åpne landskapet er en del av stedskarakteren til Ås som sted.

Værstasjonen ble også trukket frem som en viktig kvalitet ved Søråsjordet, da det er en gammel målestasjon med kontinuitet i målingene. Forskningsfeltet på Søråsjordet ble også utpekt som viktig, da dette har betydning for forskning på matproduksjon. En av deltakerne trakk også frem at forskningsfeltet vitner om et landbruk i utvikling. I forbindelse med matproduksjon ble det aktive jordbruket og de omkringliggende gårdene nevnt som viktige kvaliteter, og flere av deltakerne kunne

relatere seg til jordbrukslandskapet som en del av stedsidentiteten til Ås.

Det var i tillegg enkelte naturelementer som ble nevnt som kvaliteter ved Søråsjordet, som for eksempel trærne og blomstene i åkerens randsone. Værets påvirkning på jordet ble også ansett som en viktig verdi, og ble nevnt av flere intervjuobjekter. Her ble tåken over åkrene og soloppgangen trukket frem som visuelle kvaliteter som kom tydelig frem ved Søråsjordet. Noen satte også pris på vanddammene som kommer i åkeren etter en regnskur.

Enkelte deltakere henviste til andre sanser enn synet når de snakket om kvalitetene i landskapet ved Søråsjordet. Her ble roen i jordbrukslandskapet og lukten av korn trukket frem.

Landskapskarakter og stedsidentitet - Resultater fra dybdeintervjuene

I dybdeintervjuet fikk deltakerne svare friere på hvilke landskapstrekk de mente var typiske for Ås som sted. Svarene stemte likevel godt overens med det som kom frem i mengdeintervjuet.

Deltakerne i dybdeintervjuet var mer eller mindre samstemte når det kom til hvilke landskapstrekk som var særegne for Ås som tettsted. Også her ble det åpne, bølgete jordbrukslandskapet med åser og hauger nevnt av de fleste deltakerne som karakteristiske trekk ved Ås. Jordbrukslandskapet innimellom bebyggelsen ble også trukket frem som særpreg. Ås ble beskrevet som grønt og frodig, med variert

og spennende natur til at topografien er så flat. Alle informantene utenom én, oppgav at dette var viktige kvaliteter for egen trivsel.

En av deltakerne fortalte at hun la ekstra godt merke til kvalitetene i jordbrukslandskapet, etter å ha bodd utenfor Ås i en lengre periode.

Flere argumenterte for at Ås en jordbruksbygd, og at jordbrukslandskapet dermed er en viktig del av stedets historie og identitet. Jordbrukslandskapet i Ås sentrum ble i tillegg beskrevet som en viktig historisk kobling til universitetets fortid som landbrukshøgskole.

Det sentrumsnære jordbrukslandskapet ble i tillegg trukket frem som et element som bidrar til lesbarhet i landskapet. Det sier noe om stedets historie og hva som har skjedd i landskapet over tid. Åpenheten og den visuelle kontakten til jordbrukslandskapet ble beskrevet som en viktig del av særpreget til Ås av alle deltakerne i intervjuet utenom én. En deltaker uttalte følgende om jordbrukslandskapets betydning: *“Visse egenskaper kan man ikke alltid klare å sette fingeren på. Det er undervurdert hvordan landskapet kan ha verdi for lokalbefolkningen, og jeg vil egentlig tro at folk som er vokst opp med jordbrukslandskap verdsetter det mest”*.

Søråsjordet ble beskrevet som et område som er typisk for Ås som sted. Noen mente at universitetets forskningsvirksomhet gir Søråsjordet en spesiell karakter, i tillegg til at jordet er et estetisk element som skaper variasjon i Ås sentrum.

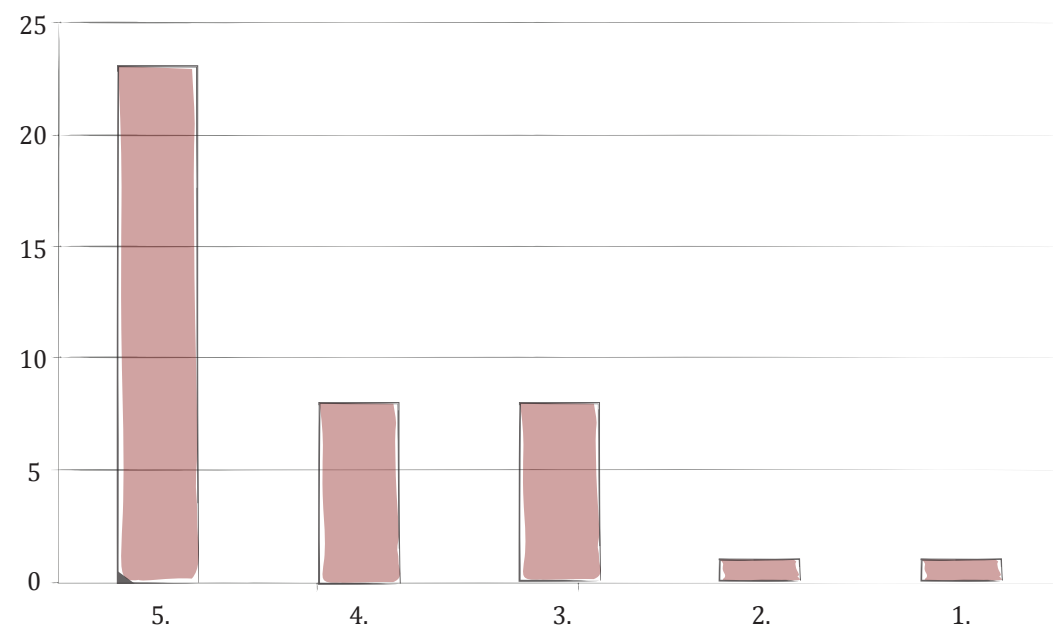
Én informant mente at det ikke nødvendigvis er Søråsjordet i seg selv som er karakteristisk for Ås, men beliggenheten i forhold til sentrum og boliger. De sentrumsnære jordene ble trukket frem som et av tettstedets særegenheter. En av informantene uttalte følgende om Søråsjordet; *“Søråsjordet er på en måte Ås sentrum sitt svar på en innsjø, og jordet er derfor en subtil men viktig del av tettstedet”*. Resultatene fra dybdeintervjuene viste at deltakerne følte tilhørighet til Ås som sted. Faktorene som gjorde at informantene opplevde tilknytning til Ås var forankret

i familiære og sosiale relasjoner, naturen og landskapet. Ettersom flere faktorer skaper stedstilhørighet, var det delte meninger om hvorvidt en nedbygging av Søråsjordet vil påvirke stedstilhørigheten til deltakerne. Enkelte av informantene svarte at stedstilhørigheten hadde blitt påvirket negativt dersom det sentrumsnære jordbrukslandskapet hadde blitt bygget ned. Andre mente en nedbygging ville påvirket steds karakteren og bostedsattraktiviteten negativt, men ikke nødvendigvis stedstilhørigheten. En av deltakerne mente også at en nedbygging ikke ville påvirket verken stedstilknytning, bostedsattraktivitet eller landskapskarakteren i Ås negativt. Vedkommende hadde fritidsbåt, og ga uttrykk for sterkere tilhørighet til kystområdene i kommunen.

Noen av intervjuobjektene nevnte at det å tilrettelegge for ferdsel og mer allmenn bruk av Søråsjordet, som ikke går på bekostning av landskapskarakteren og jordvernsinteressene, kunne ha vært en positiv utvikling. Her ble andelslandbruk og stier over jordet nevnt som eksempler.

I forbindelse med dybdeintervjuene ble det, slik som i mengdeundersøkelsen, også referert til andre sanser enn synet når deltakerne snakket om kvalitetene ved Søråsjordet. Den friske luften (utenom gjødslingsperioden) og rå lukt av eng på kveldstid ble trukket frem.

Figur 5.10. Figuren viser hvor viktig deltakerne i det kvantitative intervjuet mente at jordbruk i sentrumsnære omgivelser er for kunnskapsformidling. Deltakeren svarte på en skala fra 1-5, der 1 var lite viktig og 5 var svært viktig.

Jordbrukslandskap i kunnskapsformidling - resultater fra mengdeintervjuene

I mengdeintervjuet ble deltakerne spurt om de synes jordbruk i sentrumsnære omgivelser er viktig for å formidle kunnskap om historie, jordbruk og matproduksjon.

Svarene fra undersøkelsen viste at jordbruk i sentrumsnære omgivelser generelt ble ansett på som viktig for å formidle kunnskap. Over halvparten av deltakerne i mengdeundersøkelsen svarte at jordbruk i sentrumsnære omgivelser er svært viktig i denne sammenhengen (se figur 5.10). Her ble det blant annet nevnt at jordbruket kan være verdifullt i skolesammenheng, med tanke på både historisk formidling og utdanning innenfor matproduksjon. Noen av deltakerne svarte imidlertid at de ikke så på jordbrukslandskapet som en ressurs

for utdanning, spesifiserte at en slik bruk krever tilrettelegging. Forskningsfeltet og klimastasjonen på Søråsjordet, som benyttes av universitetet, er eksempler på tilrettelagt kunnskapsformidling.

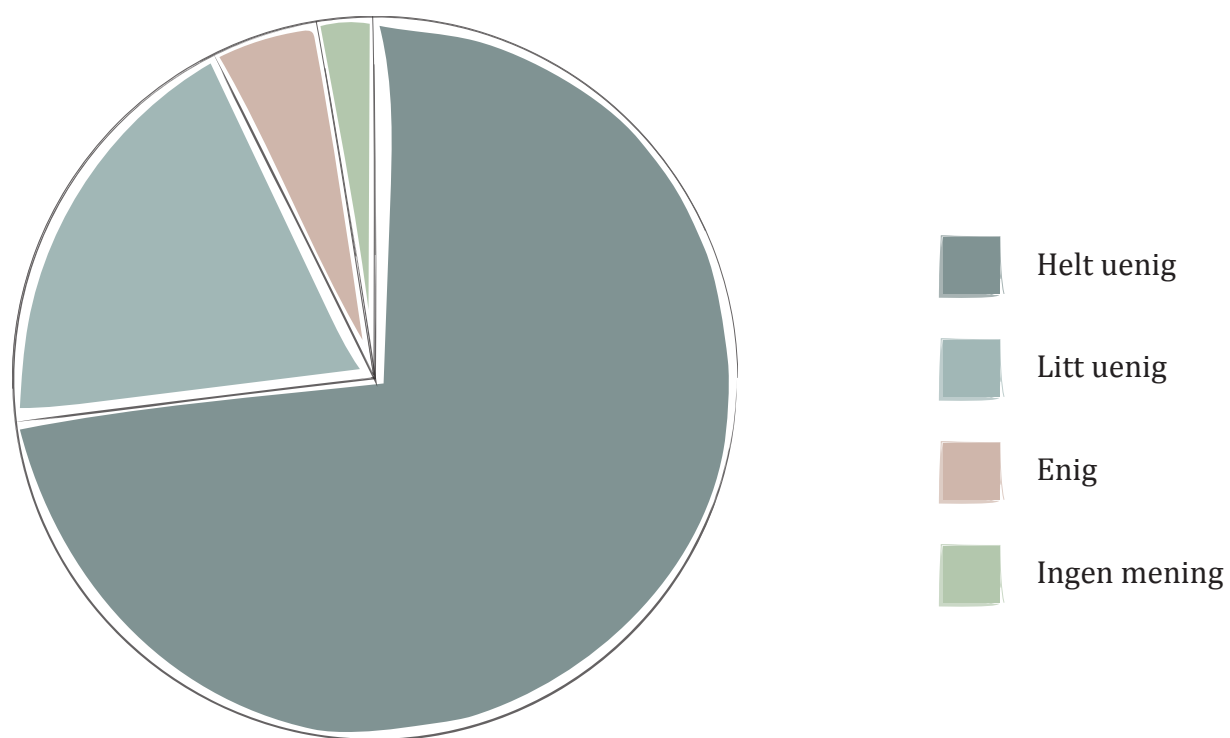
Jordbrukslandskap i kunnskapsformidling - resultater fra dybdeintervjuene

Resultatene fra dybdeintervjuene var i samsvar med det som kom frem i mengdeintervjuet. Deltakerne i dybdeintervjuet beskrev også jordbrukslandskapet som en viktig ressurs med tanke på kunnskapsformidling til oppvoksende generasjoner. Én deltaker mente at det sentrumsnære jordbrukslandskapet gir landskapet historisk lesbarhet, og vitner om utviklingen til Ås som sted. Vedkommende mente at dette kunne være verdifullt i kunnskapsformidlingen.

Bilde 5.15. Universitetets (NMBU) forskningsfelt for korn på Søråsjordet. Et eksempel på kunnskapsformidling fra jordbrukslandskapet.

Figur 5.11. Figuren viser hvor enige eller uenige deltakerne i mengdeintervjuet ville vært med en eventuell nedbygging av Søråsjordet (se spørsmål 9, i vedlegg nr. 1). Deltakerne fikk fem ulike svaralternativer, som var: helt uenig, litt uenig, enig, svært enig og ingen mening. I tillegg fikk deltakerne muligheten til å begrunne svaret.

Holdninger til nedbygging av Søråsjordet - resultater fra mengdeintervjuene

Mengdeundersøkelsen viste at flertallet av deltakerne stilte seg negative til en eventuell utbygging på den nordlige delen av Søråsjordet.

Et stort flertall av deltakerne (30 av 41) svarte at de ville vært helt uenige dersom deler av Søråsjordet skulle bygges ned (se figur 5.11). Mange tilføyde også begrunnelser for svarene sine i det siste åpne spørsmålet i intervjuet. Flere stilte seg negative til utbygging på Søråsjorder, da de mente at dette ville skape økt press og ringvirkninger på omkringliggende arealer. Det ble også argumentert for at jordbrukslandskapet er en viktig del av Ås sin identitet og historie,

og at det derfor bør bevares. Jordene i Ås ble ansett som en viktig kobling til universitetet, og noen deltakere nevnte at jordene bidrar til å skape kontraster og dynamikk i sentrumsområdet. En av personene som ble intervjuet lurte på om man ikke heller kan skape en "jordbruksby" i Ås, fremfor å bygge jordbruket ut av sentrumskjernen.

Åtte av deltakerne i intervjuet svarte at de ville vært litt uenig dersom deler av Søråsjordet hadde blitt bygget ned. Disse deltakerne begrunnet ofte svaret med at de så et behov for flere boliger, og at man derfor måtte vurdere hva som gagnar samfunnet mest.

Holdninger til nedbygging av Søråsjordet - resultater fra dybdeintervjuene

Dybdeintervjuene viste også at det var stort engasjement for å bevare Søråsjordet. Fire av de fem deltakerne i dybdeintervjuet viet Søråsjordet bevaringsverdi, og ønsket ikke at det skulle bygges på jordet ved en fremtidig urbanisering av Ås. Årsakene til at disse deltakerne mente jordet var bevaringsverdig, var i stor grad de samme som kom frem i mengdeundersøkelsen. Begrunnelsen lå først og fremst i jordets rekreasjonelle og estetiske kvaliteter, samt jordets betydning for stedsidentitet, forskning og historie. Bygging på Søråsjordet vil, i følge flertallet av deltakerne, også gjøre at man mister mye av den visuelle kontakten med jordbrukslandskapet, som er en viktig siktkorridor i det flate Ås-landskapet. Matproduksjon ble også nevnt som en betydelig bevaringsfaktor av enkelte deltakere, men det kom frem at dette ikke var hovedårsaken som lå til grunn for interesse for bevaring hos de fleste deltakerne.

"Søråsjordet bidrar til å skape kontraster og dynamikk i tettstedet. Kan man ikke skape en "jord-bruvsby" i Ås, fremfor å bygge jordbruket ut av sentrumskjernen?"

De fleste informantene stilte seg uforstående til kommunens ønske om å bygge på Søråsjordet for å skape en fysisk forbindelse mellom universitetet og sentrum. Det var en generell oppfatning at Søråsjordet allerede tjener dette formålet. En av personene som ble intervjuet uttalte at Kajafeltet skaper en sammenhengende bebyggelsesstruktur mellom universitetet og sentrum, mens Søråsjordet representerer en mer historisk forbindelse. Deltakerne mente at man dermed først og fremst bør kartlegge utnyttet potensiale innenfor eksisterende byggegrense, før man eventuelt bygger ut på Søråsjordet.

Alle deltakerne trodde Søråsjordet ville bli bygget ned i fremtiden, til tross for at flertallet håpet det ville bli vernet. En av informantene trakk frem at utbygging av sentrumsformål på Søråsjordet vil skape et langstrakt sentrum, som potensielt kan trekke livet ut fra det eksisterende handelssentrumet i Ås. Samme informant uttalte at hvis det viste seg umulig å bevare Søråsjordet slik det er i dag, var det viktig å forsøke å bevare noe av det åpne preget og utsikten til jordbrukslandskapet i utbyggingen, slik at man ikke mister denne kvaliteten.

Det var kun en av personene som ble intervjuet som støttet en fremtidig utbygging på Søråsjordet. Dersom jordet skal bevares slik som det er i dag, mente denne deltakeren at man må tenke nytt og tilrettelegge for

en mer allmenn bruk av jordet. Her ble andelslandbruk og turstier over jordet trukket frem som eksempler. Vedkommende uttalte at det var stort behov for utbygging av boliger, og refererte til den økende befolkningsveksten i Ås.

Bilde 5.16. Engasjert lokalbefolkning demonstrerer mot omdisponering av Søråsjordet (nord) i kommuneplanen.

Bilde 5.17. Sykkeltur langs Søråsjordet, godt for kropp og sjel.

5.3.2 Jordbrukslandskapets verdi for helse og trivsel

Helse og trivsel - resultater fra mengdeintervjuene

Svarene fra mengdeundersøkelsen viste at deltakerne brukte jordbrukslandskapet til en rekke aktiviteter. Turgåing, jogging og sykling i åkrenes randsoner, var blant de mest nevnte fysiske aktivitetene. I tillegg oppgav flere at de gikk på ski over jordene på vinteren.

Blant mer rekreasjonelle aktiviteter, nevnte deltakerne at de gikk snarveier over åkrene. De stoppet også opp for å nyte utsikten over åkrene. To av deltakerne tilføyde at

utsikten over åkerlandskapet er godt for psykisk velvære, og at jordbruket bidrar til å skape god atmosfære i sentrum. Noen av informantene svarte også at det var fint å kunne observere hvordan åkerlandskapet er dynamisk, og forandrer seg med årstidene. Kun tre av intervjuobjektene oppgav at de ikke brukte dette landskapet i forbindelse med rekreasjon eller friluftaktiviteter.

Svarene viste at aktivitetene som knyttet seg til jordbrukslandskapet til en viss grad var

årstidsbetinget. Jordbrukslandskapet viste seg å bli brukt til rekreasjon og aktivitet hele året, men typen aktiviteter forandret seg med årstidene.

“Jordbrukslandskapet gir rom for refleksjon og indre ro”

Helse og trivsel - resultater fra dybdeintervjuene

Dybdeintervjuene viste også at deltakerne brukte jordbrukslandskapet i Ås til tur og rekreasjon. Det var likevel en tendens i svarene, som tyder på at informantene først og fremst bruker jordbrukslandskapet som ligger nært til bostedet til dette formålet.

Det var derfor hovedsakelig intervjuobjektene som var bosatt i nærheten av Søråsjordet, som oppgav dette som et viktig rekreasjonsområde. Det ble også nevnt at veiene rundt Søråsjordet egnede seg godt til jogging og turgåing på kveldstid, da det kunne være ubehagelig å være i skogen alene etter mørkets frembrudd. Jordet ble også brukt til skigåing om vinteren.

Deltakerne i dybdeintervjuet beskrev i tillegg kvaliteter ved Søråsjordet som kan bidra

til mental rekreasjon og velvære. Her ble forhold som utsikt, pusterom og stillheten trukket frem, slik som i mengdeintervjuet. En deltaker nevnte også at Søråsjordet gjør ferden mellom universitet og sentrum mer interessant, da jordet trekker oppmerksomheten vekk fra trafikken langs Drøbaksveien og gir øyet noe å hvile på. De visuelle variasjonene i jordbrukslandskapet gjennom årstidene og ulike værforhold, ble også trukket frem som viktige kvaliteter. En av informantene uttalte at hun ikke har tall på hvor mange bilder hun har av Søråsjordet i ulike værforhold.

Deltakerne i dybdeintervjuet som var bosatt lenger unna Søråsjordet, nevnte andre nærliggende områder som viktige for turgåing og rekreasjon. To av deltakeren som var bosatt øst for sentrum oppgav at jordbrukslandskapet var viktig i forbindelse med turgåing, men ofte med andre jordbruksarealer enn Søråsjordet som eksempel. Den siste personen benyttet seg hovedsakelig av skogen til turgåing, men så at jordbrukslandskapet i sentrum kunne utgjøre et mentalt beroligende element i omgivelsene. Jordbrukslandskapet ble beskrevet som et estetisk landskapselement, som skaper en rolig atmosfære i Ås.

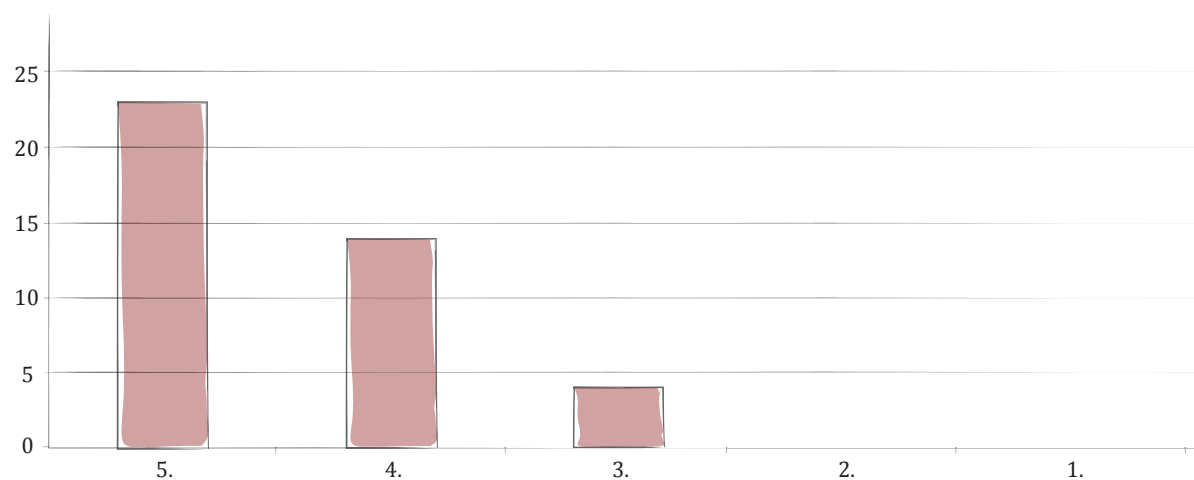
Utsikt

Svarene fra både mengdeundersøkelsen og dybdeintervjuene viste at utsikt til åkrene i Ås var høyt verdsatt. Hele 25 av 41 deltakere i mengdeintervjuet oppgav at sikten til jordbrukslandskapet i det dagelige var svært viktig.

I forbindelse med både mengdeintervjuet og dybdeintervjuet ble jordbrukslandskapet beskrevet som viktige utsiktskanaler i Ås, da det flate terrenget gir dårlig sikt i bebygde områder. Følgende sitat er et eksempel på dette: *“Åkrene er viktige utsiktskanaler i det flate Ås-landskapet”*

Flere nevnte at sikten til jordbrukslandskapet kunne gi assosiasjoner til høyfjellet i Norge, og én deltaker sammenliknet Søråsjordet med Hardangervidda. Denne assosiasjonen ble trukket frem som en viktig kvalitet i det flate Ås-terrenget. Noen la også til at utsikten gir rom for refleksjon og indre ro.

“Søråsjordet, med den høye himmelen og den lange horisonten, kan på mange måter minne litt om Hardangervidda”

Figur 5.12. Figuren viser verdien sikten jordbrukslandskapet hadde for deltakerne i mengdeintervjuet. Deltakerne ble bedt om å verdisetse sikten på en skala fra 1-5, der 1 er lite viktig og 5 er svært viktig (se spørsmål 5, i vedlegg nr. 1). Ingen av deltakerne oppgav de to laveste verdisetningene (1 og 2) som svar.

Bilde 5.18. Fottråkk og utsikt over det grønne Søråsjordet.

5.3.3 En planlegger om kommunens vektlegging av jordbrukslandskapets verdi for lokalbefolkningen

For å få en dypere forståelse av hvordan kommunen har arbeidet med forslaget om å omdisponere Søråsjordet i kommuneplanen for Ås (2015-2027), har vi gjennomført et intervju med en kommuneplanlegger, som har vært en del av rådmannens "team" i konsekvensvurderingen av Søråsjordet. Intervjuene ble gjennomført med fokus på å finne ut hvilke verdier kommunen tillegger jordbrukslandskapet i sin konsekvensvurdering av utbyggingsforslaget på Søråsjordet (rådmannens konsekvensvurdering). Videre følger en sammenfatning av kommuneplanleggerens perspektiver på hva som ligger til grunn for konsekvensvurderingen, og hva som ble utelatt. Dette er relevant å diskutere i tilknytning til lokalbefolkningens verdivurdering av jordbrukslandskapet, for å se om det er samsvar mellom hvordan kommunen og lokalbefolkningen vurderer kvalitetene i det sentrumsnære jordbrukslandskapet.

Det kom frem av intervjuet med kommuneplanleggeren at kommunen har blitt kjent med at lokalbefolkningen har sterk tilknytning til Søråsjordet. Kommunen erkjenner at det vil være vanskelig å gjennomføre et utbygging på Søråsjordet, uten støtte fra verken grunneier eller lokalbefolkningen. Det som imidlertid er ukjent for kommunen

er nøyaktig hva som gjør at Søråsjordet står så høyt i kurs hos lokalbefolkningen i Ås. Kommuneplanleggeren forteller at det noen ganger oppleves som lettere å omdisponere desentrale jorder (noe kommunen ikke anbefaler), og at flere mindre sentrale jordbruksarealer har blitt omdisponert uten den samme mobiliseringen fra lokalbefolkningen. Det kunne derfor vært interessant for kommunen å finne ut nøyaktig hva det er som gjør at Søråsjordet tilsynelatende står så høyt i kurs hos lokalbefolkningen.

Kommunen erkjenner at det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan være verdifullt som et bærekraftsmoment i stedsutviklingen, men tror ikke at det er mulig å argumentere for å bevare alle sentrumsnære jorder. Potensialet et sentrumsnært jorde har for matproduksjon, er ofte mindre enn potensialet for bolig- eller næringsutbygging. Kommunens argument for forslaget om å bygge ut på Søråsjordet har som nevnt utgangspunkt i behovet for boligutbygging, og et ønske om å skape en sterkere fysisk forbindelse mellom sentrum og universitetet. Kommuneplanleggeren mener derimot at forslaget om utbygging har møtt så stor motstand fra befolkningen, at det ville vært å

anse som "politisk selvmord" å gjennomføre utbyggingsforslaget.

Kommuneplanleggeren fortalte at rådmannens konsekvensvurdering baserer seg på den statlige retningslinjer for konsekvensutredning av kommuneplanens arealdel. Her er det hovedsakelig jordenes verdi for matproduksjon som vektlegges (Konsekvensutredninger: kommuneplanens arealdel 2012). Det er imidlertid kommunen selv som har ansvaret for å tilpasse utredningen etter lokale variasjoner, for eksempel stedsidentitet og rekreasjon. Slik Søråsjordet er i dag tillegges rekreasjonsverdiene ved jordet liten vekt i kommuneplanleggingen, da jordbrukslandskapet ikke er tilrettelagt for dette formålet. Det er som nevnt tidligere primært skiløypene over jordet om vinteren, og nærheten til nasjonal sykkelvei som har blitt vektlagt som rekreasjonsverdier ved Søråsjordet i kommunens konsekvensvurdering. Ifølge planleggeren tillegger kommunen skogsområder større rekreasjonsverdi enn jordbrukslandskapet, da skogen er åpen for fri ferdsel. Tur- og rekreasjonsmuligheter er viktig i by- og tettstedssammenheng, og områder som innehar denne verdien anses gjerne som

mer verdifulle. Dersom Søråsjordet hadde blitt åpnet for mer allmenn bruk, kunne det ifølge planleggeren bidra til å styrke vernet i kommuneplanleggingen. Oppretting av for eksempel piknikplasser og joggeløyper i jordets randsone ville åpnet for helårsbruk for lokalbefolkningen, og kunne ifølge kommuneplanleggeren vært en berikelse i tilknytning til sentrum.

Kommuneplanleggeren tror jordbrukslandskapet har lite å si for bostedsattraktivitet, og mener at det sentrumsnære jordbrukslandskapet er lite karakteristisk for Ås. Forhold som jordbrukets betydning for landskapskarakter, stedsidentitet og historie er verdier som er vanskelig å måle, og derfor lite vektlagt i kommuneplanleggingen. Ifølge kommuneplanleggeren vektlegger konsekvensutredninger for jordbruksområder gjerne mer målbare forhold, som verdi for matproduksjon. Dersom et foreslått tiltak kan påvirke lokalbefolkningen skal det utredes, men det er vanskelig for kommunen å forutsi om et tiltak vil bli så betydningsfullt at det påvirker lokalbefolkningen, stedstillørighet eller stedsidentitet.

5.3.4 Grunneiers holdning til kommunens vurdering

Søråsjordet eies av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Rektor ved universitetet representerer derfor grunneier i dette tilfellet, og har uttalt seg tydelig mot eventuell utbygging på Søråsjordet. Universitetet ønsker generelt ikke at dyrket jord benyttes til utbyggingsformål, og har uttrykt dette i sitt høringssvar til rullering av kommuneplanen. Intervjuet med rektor er brukt for å belyse hvilke vurderinger som ligger til grunn for grunneiers tydelige holdning til saken.

Det er flere årsaker til at grunneier ikke ønsker utbygging på Søråsjordet, hvorav én er at universitetet har brukerinteresser i jordbruksarealet slik som det fremstår i dag. Universitetet har forskningsfelt for korn på jordet, som også brukes i undervisning og utdanning. I tillegg trekker rektor frem at det for universitetet, tidligere NLH, ville det vært meget krevende omdømmemessig med en utbygging på dyrket mark. Hun argumenterer for at Søråsjordet representerer en viktig historisk kobling mellom universitetet og sentrum, og mener derfor at det er et paradoks at kommunen ønsker å bygge ut på Søråsjordet for å styrke forbindelsen mellom universitetet og sentrum. I tillegg mener hun at kommunen må utnytte potensialet som ligger innenfor eksisterende byggegrense, før de eventuelt kan vurdere en sentrumsutvidelse.

Rektor uttrykker at hun ikke er i tvil om at Søråsjordet, med sin sentrumsnære beliggenhet, har betydning for landskapskarakteren til Ås som sted. Søråsjordet er ifølge rektor også et viktig rekreasjonsområde for lokalbefolkningen. Hun understreker at universitetet er en grunneier som vil forvalte på vegne av befolkningen, og fagmiljøet på universitetet. Universitetet stiller seg derfor også positive til å åpne Søråsjordet for en mer allmenn bruk og ferdsel, som for eksempel andelslandbruk eller andre formål som ikke er i konflikt med de grunnleggende jordvernsinteressene.

Rektor tror at posisjonen til jordbruksarealene vil bli styrket i årene som kommer. Hun argumenterer for at klimaendringene og miljøutfordringene verden står overfor har gjort at vi omsider begynner å forstå verdien av slike områder, og at planleggingspolitikken dermed gradvis vil gjennomgå en omstilling.

Bilde 5.19. Solnedgang over Søråsjordet, en verdsatt estetisk kvalitet.

5.4 KOMMUNENS MÅL, VISJON OG KONSEKVENSVURDERING AV AREALINNSPILLET TIL SØRÅSJORDET

I dokumentstudiet redegjør vi for Ås kommunes visjoner og mål for utviklingen av Ås som tettsted, samt hvilke verdier som har blitt vurdert i forbindelse med omdisponering av Søråsjordet. Hensikten er å finne ut om Ås kommune vektlegger opplevels- og kunnskapstjenestene fra jordbruksområder i arealplanleggingen, og om de vurderer de samme verdiene som lokalbefolkningen. Det er hovedsakelig planbeskrivelsen til kommuneplanen (2015-2027), samfunnsdelen i kommuneplanen (2015-2027) og rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspillet vedrørende Søråsjordet som vil danne grunnlaget for å belyse dette.

5.4.1 Kommunens mål og visjoner for fremtidig utvikling

Mål og visjoner

I samfunnsdelen til kommuneplanen beskrives Ås som en landbrukskommune, med store verdifulle jordbruksarealer. Kommunene fastslår at disse områdene i størst mulig grad skal bevares.

Kommunen opplever derimot at den store befolkningsveksten fører til økt utbyggingspress på jordbruksarealene (Ås kommune 2015a).

Et av målene i kommuneplanens samfunnsdel, er at Ås skal bli en foregangskommune når det gjelder miljøvennlig og bærekraftig arealutvikling innen 2027. Samarbeid med ulike kunnskapsmiljøer i kommunen, som har kompetanse innenfor bærekraftig samfunnsutvikling, trekkes frem som et virkemiddel for å oppnå dette. Kommunen spesifiserer at engasjerte og kunnskapsrike innbyggere, danner et godt grunnlag for

dialog rundt samfunnsutviklingen. Ås kommune ønsker å tilrettelegge for at kommende generasjoner skal bli engasjerte og miljøbevisste samfunnsdeltakere (Ås kommune 2015a).

Tettstedet Ås står overfor massiv utbygging, og skal fortettes i samsvar med en kompakt tettstedsutvikling. Kommunen tilrettelegger for at Ås tettsted skal ta om lag 90 % av vekten til kommunen, da dette ifølge kommunen vil skape mindre konflikt med jordbruket, samt bevaring av biologisk mangfold og grøntområder.

Kommunen vektlegger også betydningen av at høyproduktiv matjord ikke bygges ned i kommunen, til tross for at 1100 dekar dyrket og dyrkbar jord er foreslått omdisponert i kommuneplanen (2015-2027) (Ås kommune 2015c).

Ås kommune trekker frem at noen av vår tids største utfordringer, er knyttet til nedgang i biologisk mangfold, global oppvarming og det høye forbruket av naturressurser. Kommunene har derfor satt seg som mål å forvalte natur- og grøntmiljø på en bærekraftig måte før 2027, samt å sikre sammenhengende grøntområder og jordbruk gjennom arealeffektivisering. Kommunen ønsker også at blågrønne strukturer i sentrumsmiljøene skal bidra til god overvannshåndtering. Kommuneplanens samfunnsdel trekker også frem at grøntstrukturer er viktig for helse og trivsel blant kommunens innbyggere (Ås kommune 2015a).

Når det gjelder kommunens konkrete mål og visjoner for utviklingen i landbruket i Ås, ønsker de å bidra til økende produksjon i skog- og jordbruket. Kommunen ønsker også å forbedre den lokale produksjonen og åpne for direkte salg av blant annet mat (Ås kommune 2015a).

Et av hovedargumentene kommunen har for omdisponeringen av Søråsjordet til bolig- og sentrumsformål, er at de ønsker å skape en fysisk forbindelse mellom Ås sentrum og Norges miljø- og

biovitenskapelige universitet. I tillegg gjør jordets sentrale beliggenhet til nærings- og kollektivknutepunkter, samt det store behovet for flere boliger i kommunen viktige argumenter for den foreslåtte omdisponeringen (Ås kommune 2015a).

Tettstedsutvikling på dyrket mark

I forbindelse med rulleringen av kommuneplanen til Ås i 2011, ble det gjennomført en rekke analyser for å avdekke arealbrukens betydning for å oppnå en bærekraftig tettstedsutvikling. Dette arbeidet ble gjennomført av Miljøverndepartementet, Ruter og Ås kommune, og fokuserte på arealkonflikter mellom jordvern og boligutbygging. Det ble derfor utarbeidet fire ulike arealbruksstrategier (A, B, C og D), som ble vurdert opp mot hverandre. De ulike strategiene var som følger (Ås kommune 2015c):

A. Fortetting på sentrumsnære jorder: Fortetting og utbygging i nærheten av transport- og handelsknutepunkter, slik at ferdsel i størst mulig grad kan basere seg på gange, sykkel og kollektivtransport.

B. Jordvern og høy tetthet: De sentrumsnære jordene i Ås bevares, og utbygging vil

hovedsakelig finne sted i skogarealer utenfor gangavstand til sentrum i tillegg til noe fortetting innenfor dagens tettstedsgranse.

C. Nedbygging av jorder og lav tetthet: De sentrumsnære jordene bygges ned, uten at det sentrum fortettes. Dette forslaget har kommunen ansett som lite relevant, da det er i strid med nasjonale planretningslinjer.

D. Jordvern og lav tetthet: Jordbruksarealene bevares, mens det bygges med lav tetthet i skogområdene langs de viktigste trafikårene inn til Ås.

Etter de ulike utbyggingsstrategiene hadde blitt nøye vurdert, konkluderte man med at alternativ A, fortetting på sentrumsnære jorder, var det beste alternativet. Argumentet for å velge denne arealbruksstrategien, på tross av jordvernet, var at dette alternativet ville gi en lavere arealbruk. I tillegg kom man frem til at denne strategien ville bidra til at flere vil velge å sykle eller gå til sentrum, fremfor å bruke bil til korte avstander. Dette vil igjen bidra til å redusere CO₂-utslippene (Ås kommune 2015c).

Rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspeilet til Søråsjordet

Etter Plan- og bygningsloven stilles det krav til konsekvensutredning på kommuneplannivå, som skal belyse hvilke miljø- og samfunnsmessige konsekvenser et plantiltak kan medføre. Denne delen vil ta for seg rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspeilet om å omdisponere den nordligste delen av Søråsjordet fra landbruks-, natur-, og friluftsområde (LNF) til sentrumsformål i Ås kommunes kommuneplan (2015-2027)(Rådmannen 2015).

Det er rådmannen som foreslår å omdisponere Søråsjordet-nord til sentrumsformål. Rådmannen argumenterer i sin vurdering for at Ås har behov for et konferansehotell, i tilknytning til universitetet. Den nordlige delen av Søråsjordet vil ifølge rådmannen kunne passe godt til dette utbyggingsformålet. I tillegg trekkes det frem at utbygging på Søråsjordet vil skape en fysisk forbindelse mellom universitetet og sentrum, slik som det også nevnes i kommuneplanens planbeskrivelse. I følge rådmannen kan utbygging av sentrumsformål på Søråsjordet bidra til å skape mer liv i Ås sentrum (Rådmannen 2015).

Rådmannen nevner i korte trekk at nedbygging av jordbrukslandskapet ved Søråsjordet, vil få konsekvenser for landskapsopplevelsen. Det trekkes frem at landskapet langs Drøbaksveien, som er en av de viktigste veiforbindelsene gjennom Ås, vil endres drastisk ved utbygging på jordet. Tap av friluftskvaliteter og verdier for folkehelse ble også vurdert i rådmannens konsekvensutredning, hvor det trekkes frem at det går skiløyper over jordet på vinteren, og at jordet ligger i umiddelbar nærhet til både nasjonale-, og lokale sykkeltraséer. Ellers er ingen av de andre verdiene lokalbefolkningen knyttet til jordbrukslandskapet, som har kommet frem gjennom denne oppgaven, reflektert i rådmannens konsekvensvurdering (Rådmannen 2015).

Rådmannen finner det likevel hensiktsmessig å bygge ut Søråsjordet til sentrumsformål, da dette er i tråd med statlige retningslinjer som tilråder utbygging i tilknytning til kollektiv- og handelssentra. Rådmannen argumenter for at en omdisponering av Søråsjordet vil ha en større samfunnsmessig gevinst, enn å la jordet forbli slik som det er i dag. En

av de samfunnsmessige gevinstene som trekkes frem ved utbygging på Søråsjordet er at tiltaket vil styrke forbindelsen mellom universitet og sentrum, i samsvar med kommunens ønske (Rådmannen 2015).

5.5 OPPSUMMERING AV RESULTATER

Vi gjorde flere interessante funn gjennom intervjuene og dokumentstudiene. Under presenteres en oppsummering av de mest relevante resultatene.

5.5.1 Intervjuene

Opplevelse av landskapet: landskapskarakter, stedsidentitet og -tilhørighet

- Jordbrukslandskapet ble ansett som den mest karakteristiske landskapstypen for Ås. Åpent, bølgete landskap, grønt og frodig, utsikt, visuell kontakt ble ansett som karakteristiske trekk for jordbrukslandskapet, og Ås steds karakter. Dette er noe case-området representerer.
- Flere relaterte seg til jordbrukslandskapet som en del av identiteten til Ås som sted. Jordbrukets tilstedeværelse i sentrum og mellom bebyggelsen ble trukket som spesielt særegent for Ås, og viktig for stedets identitet.
- Romlige kvaliteter som ble trukket frem ved Søråsjordet: lang horisont, perspektiv, luftighet, åpent landskap, høy himmel ved case-området og naturelementer.
- Jordbrukslandskapet knyttes i ulik grad til informantenes tilhørighet til Ås som sted. Enkelte mente nedbygging av Søråsjordet ville påvirke stedstilhørigheten, andre bare steds karakteren. Ellers var tilhørigheten tilknyttet sosiale relasjoner, naturen og landskapet.
- Jordbrukslandskapet anses som en viktig del av Ås identitet og historie
- Det knyttes historie og symbolikk til Søråsjordet, gjennom den gamle målestasjonen, universitetets forskningsfelt på kornsorter og jordbruket, som alle setter sitt preg på Søråsjordet. Flere anser Søråsjordet som en viktig historisk kobling til universitetets fortid som landbrukshøgskole.
- Områdets verdi for forskning og matproduksjon ble også trukket frem.
- Sansestimuli ved case-området: rå lukt av korn, endringer over tid gjennom årstidsvariasjoner og værforhold, samt den friske luften.

Holdninger til endringer ved nedbygging av Søråsjordet

- Flertallet av informantene ønsker å spare Søråsjordet fra utbygging, grunnet kvalitetene som tidligere har blitt trukket frem: rekreasjon, estetikk, stedets identitet, matproduksjon, forskning og historie i landskapet, samt ta vekk kontrastene og dynamikken i sentrumsområdet.
- Flere uttrykte at jordet allerede tjener formålet som en tilknytning mellom universitetet og sentrum i Ås, og stiller seg dermed spørrende til kommunens planer om å “styrke forbindelsen”

- Enkelte trakk frem at de var litt uenige med utbygging på Søråsjordet, og mente man måtte vurdere det som negativt eller ikke etter hva som blir bygget.
- Enkelte trakk frem at tilrettelegging for ferdsel og mer allmenn bruk, som ikke går på bekostning av karakter og interesser kan være positiv utvikling

Helse og trivsel

Jordbrukslandskapet

- Jordbrukslandskapet blir i stor grad brukt til aktivitet og rekreasjon, for eksempel turgåing, jogging, sykling i randsonen. Utsikt ble også nevnt av betydning for psykisk velvære, og godt for refleksjon og indre ro.
- Jordbrukslandskapet viktig tur- og rekreasjonsområde, og estetisk landskapselement, som skaper en rolig atmosfære i Ås.
- Jordbrukslandskapet i Ås kan gi assosiasjoner til andre steder og områder utenfor Ås, for eksempel høyfjellet og Hardangervidda.

Søråsjordet

- Søråsjordet er først og fremst viktig rekreasjonsområde for de som bor i nærheten av det, de som bor lengre benytter andre områder.
- Søråsjordet ble trukket frem som godt for mentalt rekreasjon og velvære, gjennom utsikt, pusterom og noe å la øyet hvile. Visuelle variasjoner gjennom årstidene en viktig kvalitet.

Jordbrukslandskap og kunnskapsformidling

- Jordbrukslandskapet ble av enkelte trukket frem som viktig for utdanning innenfor matproduksjon, spesielt for oppvoksende og kommende generasjoner. Jordbrukslandskapet ble også ansett som viktig for formidling av stedets historie og tilknytningen til universitetet.

Planleggeren

- Kommunen er blitt kjent med at lokalbefolkningen har en sterk tilknytning til søråsjordet, men usikre på nøyaktig hva det er som skaper denne tilknytningen.
- Andre desentrale jordbruksområder har blitt omdisponert uten videre mobilisering fra lokalbefolkningen.
- Kommunen argumenterer for utbygging på Søråsjordet, da det er behov for flere boliger og ønske om en sterkere fysisk forbindelse mellom sentrum og universitetet.
- Med unntak av skiløyper over jordet om vinteren og nærhet til nasjonale sykkelveier tillegges rekreasjonsverdiene ved Søråsjordet liten verdi i kommunens konsekvensvurdering.
- Å gjøre jordet mer tilgjengelig for allmenn bruk anses som aktuelt ettersom det åpner for helårsbruk og samtidig styrker vernet. Dette kan være en berikelse i tilknytning til sentrum.
- Verdier som landskapskarakter, stedsidentitet og historie er verdier som er vanskelige å måle. Det er derfor også vanskelig for kommunen å vektlegge disse i planleggingen, samt vurdere hvilken innvirkning et tiltak vil ha på disse immaterielle verdiene.

5.5.2 Dokumentstudien

- Rådmannen mener det er behov som for et konferansehotell i tilknytning til universitetet. Søråsjordet er en god lokalitet for dette, samtidig som den skaper en fysisk forbindelse mellom sentrum og universitetet
- Rådmannen fremhever at landskapet og landskapsopplevelsen vil endres drastisk ved en utbygging på Søråsjordet.
- Tap av kvaliteter for friluftsliv ble vurdert, hovedsakelig med fokus på skiløypene vinterstid og nasjonale og lokale sykkeltraseer.
- Statlige retningslinjer brukes som argument for utbyggingen, der blant annet nærhet til trafikknutepunkter og handelssentrum trekkes frem som relevante.
- Rådmannen mener en omdisponering gir samfunnet mer enn å la jordet være som det er i dag.

Bilde 5.20: Utsikt over Søråsjordet.

Bilde 6.0. Korn på Søråsjordet.

KAPITTEL 6:
jordbruks-
landskap
som ressurs i
stedsutvikling

Kapittel 6 *Analyse og diskusjon*

Bilde 6.1: Høstmorgen på Søråsjordet.

6.1 ANALYSE OG DISKUSJON

Oppgavens utgangspunkt er å finne ut av a: betydning av opplevelses- og kunnskapstjenester fra sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i Ås, og b: hvordan opplevelses- og kunnskapstjenester knyttet til sentrumsnære jordbruksområder ivaretatt i kommuneplanen. Resultatene fra disse danner utgangspunktet for å diskutere hovedproblemstillingen: I hvilken grad kan sentrumsnære jordbruksområder i vekstområder være en ressurs i stedsutviklingen?

I dette kapitlet drøfter vi først underproblemstillingene i oppgitt rekkefølge. Disse kobles deretter opp mot hovedproblemstilling i siste delkapittel av diskusjonen. Økosystemtjenestene danner utgangspunktet for struktureringen innad delkapitlene. Tjenestene rekreasjon, friluftsliv og naturbasert reiseliv og velvære og estetiske verdier vil fanges opp av diskusjonen som knyttes til folkehelse, ettersom disse kategoriene er overlappende. Økosystemtjenestene stedsidentitet og kunnskap og læring vil drøftes under stedsidentitet, ettersom kunnskap om området har innvirkning på hvordan lokalbefolkningen oppfatter stedets identitet.

6.1.1 Opplevelses- og kunnskapstjenester fra sentrumsnære jordbruksområder: betydning for lokalbefolkningen i tettstedet Ås

Jordbrukslandskapets betydning for folkehelsen

Undersøkelsene viser at jordbrukslandskapet i Ås har en rekke helsebringende kvaliteter for fysisk og psykisk helse. Faktorer med betydning for fysisk helse var joggeløyper, skiløyper og turmuligheter for fotgjengere og syklist. Jordbrukslandskapets betydning for psykisk helse, er knyttet til rekreasjonsverdier som estetiske og fascinerende omgivelser, utsikt, variasjon og trygghetsfølelse. Funnene er i tråd med teori som vektlegger slike kvaliteter som helsebringende (Kaplan & Kaplan 1989;

Ulrich 1984). Ettersom det er samsvar mellom helseverdiene ved Søråsjordet og det øvrige jordbrukslandskapet i Ås, blir disse videre diskutert samlet.

• *Fysisk helse*

I teoridelen trekkes det frem at grønne omgivelser i byer og tettsteder, kan innby til aktivitet og gjøre det attraktivt å ferdes som fotgjenger og syklist (Bjerkely 2008; Hartig et al. 2014). Det sentrumsnære jordbrukslandskapet i Ås viste seg å generelt

bli mye brukt i forbindelse med fysiske aktiviteter. Informantene brukte jordene og det omkringliggende landskapet til aktivitet gjennom hele året. Jogging, sykling og fotturer i jordenes randsone var blant de vanligste aktivitetene, og ble utført sommer som vinter. Om vinteren ble jordet i tillegg brukt til skigåing. Dette støttes av Bjerkely (2008) og Hartig et al. (2014), som sier at det å opprettholde grønne korridorer fra sentrum og ut til omliggende grøntområder kan bidra til økt fysisk aktivitet hos lokalbefolkningen. Landskapsanalysen viser at det sentrumsnære jordbrukslandskapet har en slik funksjon, og at det er en del av et “grønt nettverk” fra Ås sentrum og ut til andre nærliggende skog- og grøntområder. Resultatene fra mengdeintervjuene viste også en tendens, der respondentene først og fremst brukte jordbrukslandskapet nært til egen bolig til fysisk aktivitet. Det kan dermed tyde på at folk som er bosatt i Ås tettsted, hovedsakelig bruker de mest sentrale jordbruksområdene til dette formålet.

Med bakgrunn i teorien som sier at attraktive grøntområder i byer og tettsteder øker aktivitetsnivået hos befolkningen (Bjerkely 2008), er det nærliggende å tro at det å tilrettelegge for helårsbruk av det

sentrumsnære jordbrukslandskapet kan virke aktivitetsfremmende. Undersøkelsene viste at informantene i dybdeintervjuet var positive til en “tilgjengeliggjøring” av jordbrukslandskapet, der det ble mer åpent for allmenn ferdsel gjennom hele året. Jordbrukslandskapets verdi som “grønn korridor” fra sentrum og ut til andre nærliggende rekreasjons- og aktivitetsområder, ville trolig blitt ytterligere forsterket av et slikt tiltak.

• *Psykisk helse*

Undersøkelsene viser også at jordbrukslandskapet innehar flere visuelle kvaliteter som fremmer mental rekreasjon. Dette tilsier at de sentrumsnære jordene kan gi stor psykisk helsegevinst for mennesker. I miljøpsykologien legges to sentrale teorier frem, som sier noe om hvilke kvaliteter i landskapet som gir mental rekreasjonsverdi og dermed psykisk helsegevinst for mennesker. Disse er; “Attention restoration theory” av Kaplan og Kaplan (Kaplan & Kaplan 1989) og “Psycho-evolutionary model” av Roger Ulrich (Ulrich 1984). Med utgangspunkt i disse teoriene, viser undersøkelsene at flere av de visuelle kvalitetene i jordbrukslandskapet bidrar til mental rekreasjon hos mennesker. Dette

kan være en verdifull kvalitet å videreføre i stedsutviklingen, samt i folkehelsearbeidet.

I forbindelse med både mengdeundersøkelsen og dybdeintervjuene, ble det nevnt at det åpne jordbrukslandskapet og Søråsjordet skaper assosiasjoner til høyfjellet. Følgende sitat fra dybdeintervjuene er et eksempel på dette: “Søråsjordet, med den høye himmelen og den lange horisonten, kan på mange måter minne litt om Hardangervidda”. Disse betraktningene kan kobles opp mot Kaplan og Kaplans (1989) teori om at følelsen av å være et annet sted fysisk eller mentalt, kan ha rekreasjonsverdi. Resultatene tyder på at de assosiasjonsskapende kvalitetene i jordbrukslandskapet kan være verdifulle kilder til rekreasjon i sentrumsmiljøet. Det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan gi avbrekk fra mentalt anstrengende miljøer, som bilveien med støy fra trafikken.

Ifølge Kaplan og Kaplan (1989), har også uanstrengt fascinasjon rekreasjonsverdi for mennesker. Resultatene viser at jordbrukslandskapet innehar visuelle kvaliteter som kan imøtekomme dette rekreasjonsmomentet. Flere av intervjuobjektene trakk for eksempel frem værrets påvirkning på jordbrukslandskapet og

Søråsjordet som en viktig kvalitet. Herunder ble tåken over jordene, regndammene på jordet, soloppgangen og årstidenes påvirkning på åkerlandskapet nevnt. Bilder fra landskapskapsanalysen (bilde 5.10, 5.11, 5.12 og 5.13) viser også hvordan Søråsjordets visuelle uttrykk endrer seg med årstidene, noe som ble trukket frem som en kvalitet i intervjuene. Denne variasjonen blir ytterligere forsterket i jordbrukslandskapet da menneskers bruk av landskapet forandrer seg med årstidene, for eksempel gjennom kornproduksjon, høsting, pløying og skiløypene om vinteren. Enkelte intervjuobjekter uttalte i tillegg at de ofte tok bilder av Søråsjordet, noe som vitner om at dette landskapet har evne til å fascinere. Jordbrukslandskapet er dynamisk og i konstant endring, hvilket skaper nye fascinerende sanseinntrykk med rekreasjonsverdi for folket.

I forbindelse med mengdeintervjuet ble helheten i jordbrukslandskapet trukket frem som en visuell kvalitet, med høy himmel, gårder, bebyggelse og vegetasjon. I tillegg til at denne helheten beskrives som estetisk, sier teorien til Kaplan og Kaplan (1989) at mennesker kan oppnå mental rekreasjon gjennom å betrakte sammenhenger og

helheten i landskapet (Kaplan og Kaplan 1989). Denne teorien støttes også opp av Roger Ulrichs teori (1984) som sier at oversikt, og det å kunne la blikket “vandre” i landskapet, er mentalt beroligende. I både mengdeintervjuet og dybdeintervjuet ble den lange horisonten og utsikten nevnt som viktige kvaliteter i landskapet. I følge Roger Ulrich kan utsikt, samt fokuspunkter og dybde i landskapet også bidra til mental hvile og avkobling. Undersøkelsene viste at jordene utgjør viktige siktkorridorer i det flate Ås-landskapet. Slik som byer og tettsteder langs kysten har havet som en viktig siktkorridor, kan jordbrukslandskapet kanskje være Ås’ (og andre liknende steder) sitt svar på denne kvaliteten. I forbindelse med dybdeintervjuet sammenlignet også en deltaker Søråsjordet med en innsjø, som kan underbygge denne teorien.

I mengdeundersøkelsen ble jordbrukslandskapet stemt frem som det mest typiske landskapstrekket i Ås som sted. I tillegg viser landskapsanalysen at jordbrukslandskapet har lange tradisjoner i Ås, og alltid har vært en del av landskapets historie. Teorien sier at landskap som er typisk for stedet man bor eller er oppvokst, ofte har stor betydning for trykghetsfølelse

og trivsel hos enkeltindividet (Nasar 1994, i Strumse 2012). I følge Ulrich (1984), er trykghetsfølelse også viktig for at vi skal kunne slappe av i et landskap og oppnå mental hvile. Med bakgrunn i dette kan man argumentere for at jordbrukslandskapet, gjennom sin “typiskhet”, kan utgjøre en rekreasjonskilde for befolkningen. Teorien sier imidlertid at landskap som forekommer for hyppig i et område kan oppfattes som kjedelig, og dermed bli lite ettertraktet som rekreasjonskilde (Nasar 1994, i Strumse 2012). Resultatene tyder likevel ikke på at dette er tilfellet i Ås, da flere av informantene oppgir at de verdsetter sikten til jordbrukslandskapet høyt og at dette er en viktig kvalitet i hverdagen.

I følge Kaplan og Kaplan (1989) er samsvar mellom hva man ønsker å gjøre i et landskap, og hva man faktisk kan gjøre, et mentalt rekreasjonsmoment. Ettersom ferdsel på dyrket mark kun er tillatt gjennom vinterhalvåret, setter det begrensninger for allmenn bruk resten av året. Det kan derfor diskuteres hvorvidt jordbrukslandskapet imøtekommer dette rekreasjonsmomentet. Det finnes ingen fasit på hva folk ønsker å foreta seg i jordbrukslandskapet, men ut ifra intervjuene er det nærliggende å tro at

økt tilgjengelighet til jordene gjennom hele året ville blitt verdsatt av mange. Allmenn tilgjengelighet til jordbrukslandskapet vil kunne bidra til å imøtekomme denne rekreasjonsverdien ytterligere.

• *Delkonklusjon: Jordbrukslandskapets betydning for folkehelse*

Med utgangspunkt i teorien og svarene fra intervjuene, kan man argumentere for at jordbrukslandskapet kan ha stor verdi for både fysisk og psykisk helse hos mennesker. Resultatene viser at det sentrumsnære jordbruksområder benyttes til tur og aktivitet hele året, i tillegg til at det innehar mange av landskapskvalitetene som kan bidra til mental rekreasjon hos mennesker. Ifølge teorien kan mangel på mental rekreasjon hos mennesker gi utslag i både psykiske og fysiske helseplager (Kaplan og Kaplan 1989; Ulrich 1984). De sentrumsnære jordbruksområdene i Ås tettsted gir befolkningen god tilgang på helsefremmende økosystemtjenester, og gjør positiv helsestimuli til en del av menneskenes hverdag. Man kan dermed argumentere for at det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan være en verdifull ressurs i folkehelsearbeidet og i stedsutviklingen i Ås. Det er likevel viktig å merke seg at landskapet oppleves

subjektivt, og at rekreasjonsutbyttet ved opphold i jordbrukslandskap kan variere fra person til person. Likevel var det påfallende mange informanter som oppgav samme svar, som støtter oppunder påstanden om at jordbrukslandskapet generelt er helsefremmende for befolkningen.

Jordbrukslandskapets betydning for stedsidentitet og -tilhørighet

• Jordbrukslandskapets identitet

Informantene anså jordbrukslandskapet som mest karakteristisk for Ås, og som en viktig del av Ås sin identitet. Denne sammenhengen underbygges av teorien, som fremhever at landskapet kan påvirke et steds identitet på ulike nivå (NOU 2013: 10). Flere av informantene fremhevet at jordbrukslandskapet satte et tydelig særpreg på Ås, eller som en av informantene uttalte: “Jordbrukslandskapet er en del av Ås-sjela”. Dette utsagnet relaterer seg sterkt til teorien som fremhever at stedets identitet handler om aspekter som særpreg og stedets “ånd” (Berg & Dale 2013).

Informantene var også relativt samstemte i sin beskrivelse av Ås sitt jordbrukslandskap, der flere av de samme romlige, fysiske og kulturelle kvalitetene ble trukket frem. Dette er i tråd med Skogheim & Vestby (2010), som påpeker at en forståelse av stedets identitet ofte tar utgangspunkt i stedets fysiske og kulturelle egenskaper. Graden av samstemthet som ble utvist, viser at det finnes en generell og felles oppfatning av Ås identitet. Dette kan henge sammen med at flere benytter jordbruksområdene til aktivitet og rekreasjon, eller at det er en del av deres daglige rute, for eksempel til og fra sentrum og universitetet, alene eller med andre.

• Søråsjordets identitet

Mange av kvalitetene ved Søråsjordet som ble trukket frem, er karakteristikk som går igjen i beskrivelsen av jordbrukslandskapet i Ås generelt. Likevel, Søråsjordet har flere aspekter ved seg som skiller det fra “det generelle jordbrukslandskapet” i Ås, og som skaper en mer distinkt identitet for jordet. Dette har vist seg å spesielt være historien til værstasjonen på jordet, forskningsfeltene og ikke minst jordets beliggenheten mellom Ås sentrum og NMBU. Dette finner man ikke i andre jordbruksområder i Ås, og antyder at Søråsjordet kan gi andre opplevelsels- og kunnskapstjenester til lokalbefolkningen enn andre jordbruksområder i kommunen. Jordbruksområdenes beliggenhet mellom bebygde områder og nært sentrum ble også trukket frem av enkelte som noe av Ås’ særpreg, til sammenligning med andre steder. Søråsjordet, som et sentrumsnært jordbruk, er dermed et område som kan skape en særegen identitet for Ås. Disse særegenhetene ved Søråsjordet tyder også på at andre jordbruksområder kan ha stedsspesifikke verdier.

• Opplevelser er viktig for stedstilhørigheten

Informantene i dybdeintervjuet anså generelt jordbrukslandskapet som viktig for sin tilhørighet til Ås. Tilhørigheten var knyttet til

landskapet, naturen og sosiale relasjoner, og gjennom intervjuene ble det tydelig at flere av de intervjuede hadde en sterk relasjon også til Søråsjordet.

Flere av informantene oppga at de pleier å gå tur, jogge og gå på ski på Søråsjordet, og at utsikten og opplevelsen av området var høyt verdsatt. Dette kan bidra til å skape stedstilhørighet, som oppstår gjennom positive opplevelser (Brown et al. 2003; Low & Altman 1992). Likevel var én av informantene i dybdeintervjuet mindre overbevist om viktigheten av jordbrukslandskapet for sin stedstilhørighet. Personen begrunnet dette med at han heller følte seg tilknyttet kystområdene i kommunen, ettersom vedkommende hadde fritidsbåt. Selv om personen ikke føler direkte tilhørighet til jordbrukslandskapet i Ås, kan dette underbygge det faktum at aktivitet, erfaring og opplevelse er med på å skape en *sense of place*, altså en relasjon til stedet (Tuan 1975). Man ser det samme fenomenet i tilknytning til Søråsjordet, der rekreasjon og aktivitet ved jordet står sentralt hos flere av informantene. Den enkeltes bruk av stedet har dermed trolig bidratt til å skape sterke relasjoner til Søråsjordet. Bruk og opplevelse på et sted over tid er

grunnlaget for å skape en relasjon til stedet, der identitet og tilhørighet oppstår (Tuan 1975). Søråsjordet kan være et slikt sted, for de som har Søråsjordet som en del av sitt hverdagslandskap.

• Kunnskapstjenestene og koblingen mellom Ås og NMBU

Tanker og kunnskap er en del av aspektet ved tilhørighet til steder (Chow & Healey 2008; Low & Altman 1992). Flere av informantene har også trukket frem Søråsjordet som både konkret og symbolsk forbindelse mellom sentrum og universitetet. Denne symbolikken skapes av at Søråsjordet er et jordbruksområde (noe som har blitt trukket frem som en viktig del av Ås historie og identitet), samt av universitetets forskningsvirksomhet. Det er tydelig at flere har kunnskap om Søråsjordet, både når det gjelder landbruk og forskningsvirksomheten (for eksempel forskningsfeltene og målestasjonen). Dette kan igjen forklare den sterke relasjonen flere av informantene utviser til området, og det kan på dette grunnlaget være nærliggende å tro at flere også føler en sterk tilhørighet til området. Enkelte informanter i intervjuene mente også at det må tilrettelegges hvis jordbrukslandskapet skal brukes til

kunnskapsformidling. Søråsjordet står i en særstilling, ettersom det benyttes til kunnskapsformidling av universitetet, og er et eksempel på et jorde som tjener som arena for kunnskapsformidling.

• *Avstand påvirker verdsettingen av Søråsjordet*

Det kan også være viktig å ta informantenes bosted i betraktning. Av intervjuene har det kommet frem at Søråsjordet trolig har størst betydning for tilhørighet for de som er bosatt i nærheten av det. Informanter som bodde lengre unna benyttet ofte andre områder enn Søråsjordet til rekreasjon og aktivitet. Ettersom opplevelser skaper tilhørighet (Brown et al. 2003; Low & Altman 1992), kan dette underbygge hvorfor informantene utviste ulik grad av tilhørighet til Søråsjordet. Dette illustreres tydelig gjennom at informantene i dybdeintervjuet hadde ulik oppfatning om hvordan en nedbygging av Søråsjordet ville påvirke stedstilhørigheten. De som var bosatt lengst unna trakk frem at området landskapskarakter ville endres negativt, mens de to informantene som bodde nærmest Søråsjordet påpekte at selve tilhørigheten til området ville påvirkes. Én av de to bosatt nærmest Søråsjordet fortalte at en nedbygging ville påvirke vedkommendes generelle tilhørighet til Ås. Dette fremhever

betydningen og verdien Søråsjordet har for de som har det som sitt nærmiljø.

Som landskapsanalysen viser, ligger Søråsjordets i nær tilknytning til et handelssenter, viktige ferdselsårer og trafikkknutepunkter. Dette gjør det til et område som daglig passerer av mange mennesker. Det er nærliggende å tro at den gunstige plasseringen har sterk sammenheng med engasjementet og følelsene rundt drastiske endringer av dette området, ettersom det utgjør en del av flere menneskers hverdagslandskap, til og fra jobb, skole og handel – et hverdagslandskap som verdsettes. Høyt.

• *Funksjon som varig landskap*

Et siste punkt å ta i betraktning er tid. Subjektiv opplevelse av sted og opparbeidelse av erfaring gjennom fysisk tilstedeværelse på et sted, tar tid. Dette kan skape *sense of place* (Tuan 1975). Informantene har bodd i Ås over ulik tid, men Søråsjordet har vært et kontinuerlig tilstedeværende element i sentrumsområdet over lengre tid. Dette kan være interessant i den forstand at Søråsjordet kan være et “permanent område” å vende tilbake til, et felles referansepunkt som har stillstand og kontinuitet i tiden. For eksempel,

dersom man har hatt gode opplevelser i området, reiser vekk og etter en tid vender tilbake til Ås, vil minnene man har fra stedet kunne vekkes gjennom stedets faktiske tilstedeværelse. Det kan dermed tenkes at Søråsjordets tilstedeværelse over lengre tid også har en funksjon for folks *sense of place*, og dermed stedets identitet og tilhørigheten til stedet.

• *Delkonklusjon: Lokalbefolkningen ser Søråsjordet som “sense of place”*

Ut ifra resultatene kan det tolkes at lokalbefolkningen ser Søråsjordet gjennom stedsforståelsen *sense of place*, noe som forutsetter at de har føler en relasjon til stedet der deres subjektive oppfatning av stedet står i fokus. *Sense of place* er også en viktig del av deres tilhørighet til Ås.

Vi ser at folk har bygd opp et erfaringsbasert perspektiv på stedet over et varierende tidsspenn. Ettersom sted også kan ses på som et sentrum av mening som er konstruert av erfaring, kan erfaringsperspektivet være en forklaring på oppbygningen av *sense of place*. Dette kan skje på flere nivåer, både på regionalt nivå likesom i din egen stue (Tuan 1975). Dette er noe vi gjenkjenner i kontekst av Ås, der både det større

jordbrukslandskapet og det mindre området Søråsjordet har blitt gjenstand for erfaring og mening hos informantene. Vi har ikke undersøkt spesifikt om bruken av området oftest foregår sammen med andre eller alene, men det er tydelig at det er flere av de samme typene aktivitet som foregår. Dette kan antyde at det har oppstått en felles *sense of place* mellom informantene og jordbrukslandskapet og Søråsjordet - en relasjon mellom menneske og sted.

6.1.2 Betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester i kommunens arealplanlegging

Jordbrukslandskapets betydning for folkehelse i kommunens planlegging

Ettersom jordbruksområdene ikke er åpne for allmenn ferdsel gjennom hele året, har de vist seg å være lite vektlagt som rekreasjonsområder i Ås kommunes planlegging. De helsemessige gevinstene ved det sentrumsnære jordbrukslandskapet i Ås er derfor i liten grad reflektert i rådmannens konsekvensvurdering (Rådmannen 2015). Dokumentstudiet viste at folkehelse ble tatt opp som tema i rådmannens konsekvensvurdering av arealinnspillet for Søråsjordet. Konsekvensvurderingen tilnærmer seg derimot kun enkelte av de helsemessige verdiene, som er avdekket gjennom denne oppgavens undersøkelser. Konsekvensvurderingen av de helsegunstige kvalitetene ved Søråsjordet, var begrenset til å omhandle skiløypene som går over jordet om vinteren og nærheten til nasjonal- og lokal sykkelvei (som er vist i figur 5.2 i landskapsanalysen) (Rådmannen 2015). Det kan dermed virke som om kommunen hovedsakelig vektlegger kvaliteter som gir umiddelbar innvirkning på fysisk helse og aktivitet, i sin vurdering av Søråsjordets betydning for folkehelse. Teorisamlingen og intervjuobjektene verdivurdering av jordbrukslandskapet argumenterer derimot

for at helsebegrepet handler om mer, der mental rekreasjon og psykisk helse er en viktig del. Kommuneplanleggeren fra Ås kommune opplevde jordbruksområdene som mindre verdsatt som grøntområde for fysisk helse og rekreasjon i planleggingen. Det er gjerne andre typer grøntområder som tillegges denne bruken.

I intervjuet med kommuneplanleggeren kom det frem at kommunen først og fremst vektlegger mer konkrete og målbare faktorer, slik som verdi for matproduksjon, i sin konsekvensvurdering av jordbruksområder. Forhold som mental rekreasjon og fysisk aktivitet tillegges mindre oppmerksomhet, da disse formålene ikke er direkte koblet til jordbruksområdene. Den nasjonale sykkeltraseen som trekkes frem i rådmannens konsekvensvurdering for utbygging på Søråsjordet, går imidlertid ikke over jordet. En nedbygging vil dermed ikke påvirke sykkelmulighetene direkte. Dette kan indikere at rådmannen til en viss grad erkjenner at utsikten til jordbrukslandskapet har verdi for forbipasserende, uten at det er utdypet noe nærmere hva denne verdien eventuelt er.

• Delkonklusjon: Jordbrukslandskapets verdi for folkehelse i kommunens planlegging

Dokumentstudien og samtalen med kommuneplanleggeren, viste at jordbrukslandskapets verdi for folkehelse, som opplevelses- kunnskapstjeneste, var lite vektlagt i Ås kommunes arealplanlegging. Det at jordbruksområdene ikke er tilrettelagt for ferdsel, fysisk aktivitet og rekreasjon er blant årsakene som gjør at denne økosystemtjenesten ikke er reflektert i kommuneplanleggingen. Dette kan indikere at jordbrukslandskapets helsefremmende tjenester er lite synliggjort i dagens overordnede planretningslinjer, som kommuneplanleggeren opplyste om at Ås kommune forholder seg til.

Jordbrukslandskapets betydning for stedsidentitet og –tilhørighet i kommunens planlegging

• Kommunens vektlegging av stedsidentitet og –tilhørighet

I dokumentene som har vært gjenstand for studie i dette prosjektet, har det vist seg at stedsidentitet og stedstilhørighet i liten grad reflekteres i rådmannens vurdering av Søråsjordet. Rådmannen nevner at

en nedbygging vil ha konsekvenser for landskapsopplevelsen, og at landskapet langs Drøbaksveien vil endres drastisk. Dette utdypes ikke videre. Med andre ord er ikke de faktiske konsekvensene for landskapsopplevelsen utdypet i rådmannens vurdering.

Stedsidentitet er blant faktorene som skaper stedstilhørighet (Brown et al. 2003; Low & Altman 1992), og stedstilhørighet er viktig for mening og opplevelse i hverdagen (Brown & Perkins 1992). Det kan derfor tenkes at nedbygging vil kunne virke inn på folks tilhørighet til Søråsjordet og på sikt bostedsattraktivitet (Brown et al. 2003). Ettersom landskapskarakter kan også ha innvirkning på stedsidentitet på ulike nivåer, vil en utbygging kunne ha innvirkning på stedsidentiteten (NOU 2013: 10). Flere av kvalitetene som har blitt trukket frem av informantene og som er avdekket gjennom landskapsanalysen, vil være gjenstand for endring ved en utbygging, ettersom disse er knyttet til romlige, symbolske og sanselige kvaliteter. Dette kan medføre at stedets identitet endrer seg. Befolkningens relasjon til Søråsjordet, og for øvrig jordbrukslandskapet i kommunen, bør

derfor også tas i betraktning i kommunens konsekvensutredninger.

Rådmannen i kommunen har i størst grad vektlagt og vurdert Søråsjordet ut ifra de fysiske aspektene ved Søråsjordet. Dette omfatter nærmere bestemt jordets nære beliggenhet til nærings- og kollektivknutepunkter. Rådmannen vektlegger at en utbygging på tomta vil skape en sterkere fysisk forbindelse mellom Ås sentrum og universitetet. Dette er et paradoks, ettersom lokalbefolkningen mener at jordet allerede tjener som en sterk og tydelig symbolsk forbindelse. Dersom man skal se dette i lys av Cultural Values Model (figur 3.1) (Stephenson 2008), ser man at rådmannens konsekvensvurdering er forbeholdt komponenter i den ytterste ringen av modellen, mens lokalbefolkningens “indre verdier” er totalt utelukket fra vurderingen. Det kan dermed tenkes at rådmannen ikke gjør en helhetlig vurdering av konsekvensene ved omdisponering, ved å kun ta den “ytre sirkelen” i betraktning i sin konsekvensvurdering. Viktige økosystemtjenester blir dermed utelatt som følge av dette, og kan gjøre vurderingen mangelfull.

Ås er forbundet med universitetets historie som Landbrukshøgskole. Intervjuet med

grunneier (rektor ved universitetet) viser også at nedbygging av sentrumsnære jordbruksområder ikke kan forsvares med tanke på denne historien og identiteten. Ås bør derfor være en foregangskommune for bærekraftige arealvalg, når det gjelder sentrumsnære jordbruksområder.

• *Delkonklusjon: kommunens vektlegging av stedsidentitet og -tilhørighet*

Kommunens stedsoppfatning av Søråsjordet, tar utgangspunkt i jordets geografiske lokalisering og nærhet til handels- og kollektivknutepunkter. Vi identifiserer dette som et syn på Søråsjordet som *location* (Agnew 1987). Dette innebærer at kommunen utelukker de menneskelige relasjonene til stedet. Mens lokalbefolkningen har fremhevet at Søråsjordet har en symbolsk verdi og betydning for stedsidentitet- og tilhørighet, har rådmannen kun reflektert at jordet kan tjene et formål som “fysisk forbindelse” ved en nedbygging. De menneskelige relasjonene kan kanskje være vanskeligere å fange opp i planleggingen, men er likeså viktige. Som en av informantene konstaterte: *“Visse egenskaper kan man ikke alltid klare å sette fingeren på. Det er undervurdert hvordan landskapet kan ha verdi for lokalbefolkningen, og jeg vil egentlig tro at folk som er oppvokst med jordbrukslandskap verdsetter det mest.”*

Bilde 6.2. Det går mot vinter på Søråsjordet.

6.1.3 Jordbruksområder som ressurs i stedsutviklingen

Undersøkelsene i denne oppgaven viser at Søråsjordet innehar mange kvaliteter for mental og fysisk rekreasjon, og stedsidentitet og -tilhørighet, samt trivsel. De sentrumsnære jordbruksområdene står i en unik posisjon, ved at man kan kombinere matproduksjon med disse kvalitetene. Man må derfor i større grad erkjenne at det sentrumsnære jordbrukslandskapet innehar kvaliteter som kan være verdifulle å videreføre i stedsutviklingen, som stedsidentitet, helse og trivsel for mennesker. Det neste spørsmålet kan være om Søråsjordet kan bli “noe mer” uten å forringe dagens verdsette kvaliteter.

Tilgjengeliggjøring: jordene som grøntområder i stedsutviklingen

Våre funn indikerer at informantene utviser en sterk relasjon til Søråsjordet, og at informantene i dybdeintervjuet ville stilt seg positive til en tilrettelegging for allmenn bruk.

I de to foregående delkapitlene har vi identifisert to forståelser av sted: lokalbefolkningens *sense of place*-forståelse, og kommunens *location*-forståelse (Agnew 1987). Dersom tilgjengeliggjøring blir aktuelt, kan man dermed identifisere Søråsjordet som en tredje stedsforståelse; locale. Det kan være interessant å se på Søråsjordet i lys av denne stedsforståelsen, ettersom det innebærer at jordet blir en møteplass, og en større del av lokalbefolkningens hverdagslandskap der dagligdags aktivitet kan ta plass.

I forbindelse med undersøkelsene og dokumentstudiet, kom det frem

at både informantene, grunneier og kommunen hadde stilt seg positive til en tilgjengeliggjøring av jordbruksområdene, slik at de blir mer åpne for allmenn ferdsel. Jordbruksparker og urban matdyrking/ andelslandbruk er tidligere trukket frem som eksempler på hvordan man kan kombinere bruk og vern av jordbruksarealer, og tilpasse de en mer urban og allmenn bruk uten at det trenger å gå på bekostning av jordverninteresser. De to konseptene sier noe om hvordan man kan integrere jordbruksområder i urbane miljøer, som arena for sosialt samvær, rekreasjon og kontakt med naturen. Urban matdyrking kan bedrives av alle som ønsker å produsere mat til eget forbruk, mens jordbruksparkene er mer et kompromiss mellom profesjonelt drevet jordbruk og allmenn bruk (Forsberg 2014; Gilje 2015; Granvik & Larsson 2015).

Som vist (i figur 5.2), går det flere tråkk over de sentrumsnære jordene. Dette kan tyde på at tillatt ferdsel på jordet kunne blitt verdsatt, og barriere-effekten redusert.

Jordenes betydning for folkehelse i stedsutvikling

Forskning viser at det finnes en tydelig kobling mellom folkehelse og tilgang til grøntarealer i byer og tettsteder (Nordh 2012). I følge teorien har alle mennesker en iboende forkjærlighet til naturen, ved at vi gjennom evolusjonen har blitt tiltrukket av fruktbar natur som gir oss mat og trygghet. Mennesker slapper dermed lettere av i grønne omgivelser, mens rent urbane miljøer kan ha en stressende effekt på oss. Grøntområder i byer og tettsteder er dermed en forutsetning for god folkehelse (Strumse 1996). Gjennom studier av rådmannens konsekvensvurdering av Søråsjordet og intervjuet med arealplanleggeren, kan det derimot virke som om man ikke tillegger jordbrukslandskapet disse kvalitetene i planleggingen. Funnene i denne oppgaven tyder på at det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan representere en viktig verdi for helse og trivsel hos lokalbefolkningen i sentrale områder, noe som igjen gjør jordbrukslandskapet til en viktig ressurs i stedsutviklingen og

i utformingen av fremtidens regionbyer. Sikten til jordene i seg selv kan ha positive helsegevinster for mennesker, hvilket betyr at tilgang til området ikke er en forutsetning for rekreasjonsutbytte.

Andre landskapstyper kan ha samme verdi for helse og mental rekreasjon, og jordbrukslandskapet står slik sett ikke i noen særposisjon. Det er likevel ikke til å komme forbi at de visuelle kvalitetene som knyttes til jordbrukslandskapet av informantene, i stor grad sammenfaller med Kaplan og Kaplans (1989) og Ulrichs (1984) teorier om hvilke kvaliteter i landskapet som gir rekreasjonsverdi. Disse funnene blir interessante å se i sammenheng med jordvern og urbanisering, da jordbruksområdene kanskje kan tjene flere formål enn man er klar over, som også kan være verdifulle i by- og tettstedsutviklingen.

Dersom de sentrumsnære jordbruksområdene bygges ut av sentrum, vil den verdifulle forbindelsen til nærliggende grøntområder svekkes, og flere vil kanskje velge å kjøre bil for å komme til turområder i omgivelsene. Med dette som grunnlag kan man argumentere for at jordbrukslandskapet er viktig for fysisk aktivitet hos befolkningen. Man må derimot ta i betraktning at det

også finnes andre grøntområder i Ås som er attraktive for fysisk aktivitet, og dermed er det vanskelig å si nøyaktig hvilken effekt nedbygging av det sentrumsnært jordbrukslandskap vil få for aktivitetsnivået i befolkningen. Tilgang på attraktive grøntområder har likevel vist seg å kunne generere økt fysisk aktivitet (Bjerkely 2008; Hartig et al. 2014), og et sentrumsnært jordbrukslandskap kan derfor bidra positivt til aktivitetsnivået hos lokalbefolkningen.

Det er interessant at intervjuobjektene knytter flere kvaliteter til jordbrukslandskapet, i tillegg til matproduksjon, som kan være verdifulle i by- og tettstedssammenheng. Med utgangspunkt i denne teorien kan man argumentere for at jordbrukslandskapet kan være en ressurs i stedsutviklingen, og at kommunen bør verdsette jordbrukslandskapet for flere kvaliteter i tillegg til matproduksjon. Når kommunen gjør konsekvensvurderinger for omdisponering av jordbruksområder, bør derfor jordets verdi for helse og trivsel hos befolkningen utredes.

Jordenes betydning for stedsidentitet og -tilhørighet i stedsutvikling

Dersom jordet tilrettelegges for ferdsel og opphold, kan det styrke området ytterligere som et viktig nærområde for rekreasjon, aktivitet og identitet, gjennom aktivitet mellom mennesker og landskap. Både arealplanlegger og grunneier har gitt uttrykk for at et tiltak som åpner for helårsbruk uten å endre dagens bruk av området eller forringe jordsmonnets kvalitet, kunne vært aktuelt å se nærmere på. I lys av dette kan Søråsjordet ha potensial i utviklingen av Ås ved at det kan gjøres til en mer levende del av Ås, og dermed bli ytterligere styrket som en betydningsfull forbindelse mellom universitetet og Ås sentrum.

En jordbrukspark eller et andelslandsbruk kan også ha positiv innvirkning på Ås sitt omdømme, og dermed gi Ås en enda tydeligere stedsidentitet. Dette kan være grunnlag for å tiltrekke nye innbyggere og besøkende, samt gjøre området interessant i regional og nasjonal sammenheng. Stedsidentitet kan være et viktig aspekt i stedsutviklingsprosesser. Å fremheve et steds kvaliteter og særpreg, styrke dets attraktivitet og dermed ha betydning for lokalbefolkningens oppfattelse av seg selv (Skogheim & Vestby 2010). Hvis området i tillegg innbyr til aktivitet og opplevelse,

vil dette kunne ha innvirkning på stedets identitet, og styrke lokalbefolkningens tilhørighet til området (Brown et al. 2003; Low & Altman 1992).

Landskapet er en viktig ressurs i den regionale og lokale utviklingen, ved at det er knyttet til folks opplevelse (Haukeland 2010). Samtidig er landskapets kvaliteter også en fellesressurs som kan være av betydning i bærekraftig utvikling av byer og steder (Haukeland & Brandtzæg). Ås kommune omtaler seg selv som en utpreget landbrukskommune (Ås kommune 2015 (kommuneplanens samfunnsdel)), og det å ha aktive jordbruksområder nær sentrum kan være et ledd i å formidle identitet til lokalbefolkning, og ikke minst besøkende. Ås sentrum har et trafikk- og kollektivknutepunkt, hvor flere mennesker ferdes og ankommer Ås, og et handelssentrum som tiltrekker seg store mengder mennesker ukentlig. I sentrum kan dermed besøkende bli møtt av det lokalbefolkningen mener er en viktig del av Ås identitet, nemlig det store åpne landskapet, jordbruket, lang horisont og høy himmel. Slik landskapsanalysen viser vil man uansett hvilken retning man kommer fra først passere sentrumsnære jordbruksområder

som omkranser sentrum. Dette kan være et potensial kommunen bør ta tak i.

I samtale med planleggeren fra Ås kommune kom det også frem at en tilrettelegging for bruk vil kunne styrke vernet av Søråsjordet. Det kan dermed tenkes at en jordbrukspark eller andelslandbruk kan være et møtepunkt mellom vern av økosystemtjenester og samfunnsnytte, der området verdi for lokalbefolkningen kan bli ytterligere styrket gjennom tilgjengelighet i hverdagen.

Kan sentrumsnære jorder være høyere verdsatt enn mindre sentrale jorder?

Ås kommunens forslag om å omdisponere Søråsjordet til nærings- og sentrumsformål i kommuneplanen (2015-2027), har møtt stor motstand fra både lokalbefolkningen og grunneier. Undersøkelsene som er utført i forbindelsen med denne oppgaven, viser at jordbrukslandskapet generelt er høyt verdsatt og ansett som en viktig del av stedsidentiteten til Ås. Lokalbefolkningen ser også ut til å ha stor glede av Søråsjordet som rekreasjons- og aktivitetsområde i hverdagen. I samtale med arealplanleggeren fra Ås kommune, kom det frem at kommunen opplever mindre mobilisering fra lokalbefolkningen ved omdisponering av mindre sentrale jorder. Dette kan tyde på at de sentrale jordene verdsettes høyere av lokalbefolkningen, enn jordene som ligger utenfor tettstedets kjerne. Dette underbygger at jordbrukslandskapet er en viktig del av folks hverdagslandskap.

Undersøkelsene viste som tidligere nevnt at intervjuobjektene først og fremst brukte jordbruksområdene som var lokalisert nærme vedkommende sitt bosted til rekreasjon og aktivitet. De sentrumsnære jordbruksområdene har derfor kanskje størst “ikke-materiell” verdi for folk, og blir tilsynelatende ansett som en kvalitet i sentrumsmiljøet. Dette kan kanskje

føre til en konflikt, mellom nasjonale retningslinjer for kompakt utvikling (Statlige planretningslinjer for samordnet bolig- & areal- og transportplanlegging 2014, “Punkt 4: Mål”) og ivaretagelse av opplevelses- og kunnskapstjenester i det sentrumsnære jordbrukslandskapet.

Jordbrukslandskapet har vist seg å være en viktig del av hverdagslandskapet til folk i Ås, og man kan dermed argumentere for at det å bygge jordbrukslandskapet ut av sentrumsmiljøet, vil føre til endring av et hverdagslandskap som tilsynelatende er høyt verdsatt. Dette er i strid med landskapskonvensjonens retningslinjer, som sier at man skal styre utviklingen i en retning som ivaretar verdiene i folks hverdagslandskap (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2000).

Konflikt mellom bevaring av opplevelses- og kunnskapstjenester i sentrumsnære jordbruksområder og kompakt utvikling

Ifølge Hanssen et al. (2015) er dagens nasjonale retningslinjer lite dynamiske og tilpasningsdyktige i en verden som er i stadig endring. Alle steder er ulike, og Hanssen et al. (2015) argumenterer derfor for at planleggingen bør være mer dynamisk. Hanssen et al. (2015) argumenterer også for at dagens kompakte byutviklingsmodell kan føre til mindre sammensatte by- og tettstedmiljøer, der vern konsekvent må vike til fordel for vekst. Kompakt utvikling legger opp til at utbygging skal foregå i nær tilknytning til eksisterende bebyggelse, handels- og kollektivknutepunkter. Dette skal sikre en mer miljøvennlig stedsutvikling, med mindre klimagassutslipp og bevaring av grøntområder utenfor byer og tettsteder (Statlige planretningslinjer 2014). Den kompakte utviklingspolitikken medfører imidlertid utbyggingspress på sentrumsnære grøntområder og jordbruksarealer (Hanssen et al. 2015). Undersøkelsene i denne studien har vist at en rekke andre økosystemtjenester, i tillegg til matproduksjon, kan gå tapt ved nedbygging av sentrumsnære jorder. Det oppstår slik sett en interessekonflikt mellom vern av økosystemtjenestene i det sentrumsnære jordbrukslandskapet, og kompakt utvikling.

Med bakgrunn i resultatene som sier at det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan være høyt verdsatt av lokalbefolkningen i Ås, kan man stille spørsmål ved hvorvidt dagens kompakte utviklingspolitikk er sosialt bærekraftig. Hanssen (et al. 2015) sier at for radikal utbygging i tilknytning til by- og tettstedskjerner kan føre til forringing av lokale variasjoner, stedsidentitet og viktige kvaliteter i hverdagslandskapet til befolkningen. Man kan også diskutere om det er bærekraftig å bygge ned sentrumsnære jorder, da dette kan forringe kommende bygenerasjoners mulighet til å motta de samme økosystemtjenestene fra dette landskapet, som dagens generasjoner.

Dokumentstudien og samtalen med planleggeren i Ås kommune, viste at kommunes verdivurdering av Søråsjordet hovedsakelig har vektlagt fysiske og materielle dimensjoner, som beliggenhet i forhold til infrastruktur, næring og kollektivknutepunkter. Dette identifiserer vi som en forståelse av sted som location. Denne tolkningen av sted er ikke forenlig med lokalbefolkningens forståelse av sted, som er mer forenlig med *sense of place*. Ettersom Ås kommune forholder seg til nasjonale retningslinjer i planlegging, er

det nærliggende å tro at disse også har den samme stedstilknytningen. Likevel, dersom en nasjonal strategi for kompakt utvikling skulle inkludert stedsforståelsen *sense of place*, ville dette trolig vært vanskelig å gjennomføre i praksis. Dette er fordi *sense of place* tar utgangspunkt i en subjektiv forståelse av sted, og dermed vil variere fra person til person. På en annen side er det *sense of place*-tilknytningen til sted som kan inkludere det “menneskelige aspektet” i stedsutviklingen. Dette kan føre til en interessekonflikt mellom kompakt utvikling (*location*) og sentrumsnære landskapskvaliteter (*sense of place*), som påvirker stedsidentiteten og skaper trivsel og tilhørighet for lokalbefolkningen.

Det er imidlertid en utfordring å planlegge med sikte på å ivareta sentrumsnære jordbrukslandskap, og de “ikke-materielle” tjenestene dette landskapet yter befolkningen. Bevaring av sentrumsnære jorder kan føre til økt utbygging på desentrale arealer, som er i strid med nasjonale retningslinjer for kompakt utvikling. I tillegg kan et slikt tiltak føre til økt klimagassutslipp, og utbyggingspress på jordbruksområder utenfor byer og tettsteder. Konsekvensene av å ikke bygge kompakt kan derfor være store.

Bevaring av sentrumsnære jorder trenger derimot ikke å implisere mer desentral utbygging. Ettersom jordbrukslandskapet har vist seg å kunne representere viktige kvaliteter for lokalbefolkningen i Ås, bør man i større grad erkjenne jordbruket som grønt rekreasjonsområde i byer- og tettsteder. Dette er et arealformål som inkluderes, selv i de mest kompakte byene. Det kan ofte virke som at alternativene er “enten, eller”; bygge ned eller verne om. Med nye utfordringer i fremtiden kan det være nødvendig å tenke nytt, og se om man kan møtes i et kompromiss, mellom bevaring av opplevelses- og kunnskapstjenester og kompakt utvikling, i områder med sentrumsnært jordbruk. Funnene i vår oppgave tyder på at tiden kan være inne for et møte mellom vern og “samfunnsnyttige formål”.

Overførbarhet

Ettersom landskapet og økosystemtjenestene mennesker mottar fra landskapet varierer fra sted til sted, er det ikke mulig å konkludere med at lokalbefolkningens verdsetting av Søråsjordet og jordbrukslandskapet i Ås, gjelder for alle andre jordbruksområder i vekst. Funnene våre sier imidlertid at det kan knytte seg flere kvaliteter til jordbrukslandskapet enn det som er vanlig å vektlegge i planleggingen. Dette er forhold som bør tas i betraktning i urbaniseringen av områder der jordbrukslandskapet er en viktig del av stedsidentiteten. Flere av regionbyene som skal ta imot mye av den forventede befolkningsveksten i Oslo og Akershus er som nevnt tidligere jordbruksområder. Det kan dermed være aktuelt å undersøke hvilke kvaliteter lokalbefolkningen i disse områdene verdsetter ved jordbrukslandskapet, før man tar avgjørelser som går på bekostning av sentrumsnære jordbruksområder.

Bilde 7.0. Et rimbelagt Søråsjorde.

KAPITTEL 7: avslutning

Kapittel 7 *Konklusjon og videre arbeid, refleksjon og referanseliste*

Bilde 7.1: Vinter og fottråkk på Søråsjordet.

7.1 KONKLUSJON OG VIDERE ARBEID

I denne oppgaven søkte vi å besvare følgende problemstillinger:

I hvilken grad kan sentrumsnære jordbruksområder i vekstområder være en ressurs i stedsutviklingen?

A. Hvilke opplevelses- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?

B. Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?

I konklusjonen vil først underproblemstilling a og b besvares, og deretter hovedproblemstillingen.

7.1.1 Hvilke opplevelses- og kunnskapstjenester representerer sentrumsnære jordbruksområder for lokalbefolkningen i tettstedet Ås?

Denne oppgaven viser at jordbrukslandskapet i Ås tilbyr lokalbefolkningen en rekke opplevelses- og kunnskapstjenester, som utsikt, mental og fysisk rekreasjon, turløyper, estetiske kvaliteter, stedsidentitet og tilhørighet.

Jordbrukslandskapet brukes til helsebringende aktiviteter, sommer som vinter, og er helsefremmende gjennom visuelle kvaliteter som kan bidra til mental rekreasjon hos mennesker. De visuelle kvalitetene ved jordbrukslandskapet bidrar til fysisk aktivitet og mental rekreasjon

hos befolkningen, og kan dermed være av betydning for trivsel og generell folkehelse.

Intervjuobjektene fra lokalbefolkningen i Ås vurderer jordbrukslandskapet som en viktig del av landskapets karakter. Det åpne jordbrukslandskapet har innvirkning på Ås sin identitet, og bidrar til å skape stedsidentitet og stedstilhørighet. Dette er faktorer som er viktige for trivsel og velvære hos befolkningen. Det var også tydelig at aktivitet og opplevelse var aktuelle faktorer som bidro til å skape en relasjon til Søråsjordet og jordbrukslandskapet.

Søråsjordet verdsettes gjennom stedsidentiteten, historien og kulturen det formidler. Jordet skaper en symbolsk sammenheng til Ås som jordbrukskommune, og tilknytningen til NMBU. Denne symbolikken gjør Søråsjordet litt annerledes enn resten av jordbrukslandskapet i kommunen.

Flere av respondentene anså det som negativt dersom de nevnte kvalitetene skulle forsvinne fra sentrumsområdet. En

utbygging på Søråsjordet er et eksempel på et inngrep som vil kunne gå på bekostning av disse kvalitetene som verdsettes så høyt. Dette er derfor kvaliteter som er viktig å ivareta i en urbanisering av Ås, både fordi de direkte påvirker helse og trivsel hos lokalbefolkningen, men også fordi en utvikling som strider med lokalbefolkningens ønsker kan bidra til redusert bostedsattraktivitet.

7.1.2 Hvordan er betydningen av sentrumsnære jordbruksområder for opplevelses- og kunnskapstjenester vektlagt i kommunens arealplanlegging?

Funnene i denne oppgaven viser at opplevelses- og kunnskapstjenestene lokalbefolkningen knytter til jordbrukslandskapet har blitt lite vektlagt i kommunens planlegging. I rådmannens vurdering kom det frem at hovedsakelig verdier for fysisk aktivitet (skiløyper og nasjonale sykkelruter) ble vektlagt i vurderingen av hvorvidt en utbygging gagnar samfunnet, mens stedsidentitet og rekreasjon var helt utelatt fra vurderingen. Dette tyder på at kommunen er lite bevisst disse kvalitetene. Ettersom jordbruksarealene heller ikke er tilrettelagt for ferdsel, er det også mindre tydelig at de brukes som rekreasjonsområde av lokalbefolkningen.

Kommunen har opplevd at det til tider kan være mer konfliktfylt å bygge ned sentrale jordbruksområder, som tyder på at de disse kan ha større verdi for lokalbefolkningen enn de mindre sentrale jordbruksområdene. Dette kommer trolig av at jordbrukslandskapet tilbyr sikt og variasjon i sentrumsområdet, samtidig som de er en kilde til rekreasjon, samt stedsidentitet og -tilhørighet til stedet. Ås kommune har valgt en fortetningsstrategi på sentrumsnære jorder (Ås kommune 2015c). Dette som bør revurderes, ettersom det kan føre til tap av viktige trivselsfaktorer

Flere av kvalitetene respondentene knyttet til jordbrukslandskapet er ikke fysisk målbare, og dermed vanskeligere å kartlegge med mindre kommunen går inn for det. Dette er trolig grunnen til at de “ikke-materielle” kvalitetene i jordbrukslandskapet blir mindre vektlagt i kommunens planlegging. Ettersom det hovedsakelig er allment tilgjengelige rekreasjonsområder som prioriteres i by- og tettstedsplanleggingen, kan det tyde på at man heller ikke vektlegger jordbrukslandskapets verdi for helse, rekreasjon og stedsidentitet i den overordnede, nasjonale planleggingen som danner utgangspunktet for hva kommunen konsekvensvurderer. Disse “ikke-materielle” verdiene er derimot ikke mindre viktig å ivareta i stedsutviklingen, og kommunen bør i større grad verdsette det sentrumsnære jordbrukslandskapet for disse kvalitetene.

7.1.3 I hvilken grad kan sentrumsnære jordbruksområder i vekstområder være en ressurs i stedsutviklingen?

Undersøkelsene i denne oppgaven har vist at det sentrumsnære jordbrukslandskapet kan være en viktig ressurs i stedsutviklingen gjennom verdiene og kvalitetene det representerer for lokalbefolkningen.

At sentrumsnære jordbruksområder kan være av viktig betydning for lokalbefolkningen må erkjennes i kommuneplanleggingen. Dette kan imidlertid komme i konflikt med dagens kompakte fortetningspolitikk, som sier at man skal bygge i nærheten av handels- og kollektivknutepunkter (Statlige planretningslinjer 2014). Som Hanssen (et al. 2015) sier er verden dynamisk, og planleggingen bør derfor også være det samme. Retningslinjer for hvordan man skal planlegge byer- og tettsteder, er lite løsningsorientert i en verden der stadig nye problemstillinger dukker opp (Hanssen et. al 2015). Man bør derfor revurdere om den beste løsningen er å bygge jordbrukslandskapet ut av by- og tettstedskjernene, både fordi det er den beste matjorden som ligger i nærheten av byer- og tettsteder i Norge, og fordi jordbrukslandskapet kan være en verdsett kvalitet av lokalbefolkningen. Et viktig spørsmål blir da om man skal velge å bygge tett rundt kommunikasjons- og

servicesentrum for å bevare grøntområder utenfor byene og tettstedene, eller om man skal velge å bevare grøntarealer integrert i et større by- og tettstedslandskap.

Å velge å beholde sentrumsnære jorder av hensyn til stedsidentitet og rekreasjon, vil som nevnt stå i konflikt med dagens kompakte stedsutvikling som har et sterkt fokus på klima, bærekraft og utbygging nær knutepunkter. Det vil derfor være viktig å ta lokale kvaliteter og variasjoner i betraktning når man står overfor spørsmål om nedbygging av sentrumsnære jordbruksområder, og undersøke grundig hvor viktige disse kvalitetene er for lokalbefolkningen. Etersom dette er snakk om stedegne egenskaper, bør kommunen foreta analyser som fanger opp dette i sine konsekvensvurderinger. I verste fall kan en utvikling av lokalsamfunnene som går på tvers av lokalbefolkningens ønsker føre til nedsatt bostedsattraktivitet og dårligere trivsel. Funnene våre indikerer at sentrumsnære jorder kan tjene formål som aktivitets- og rekreasjonsområder i byer- og tettsteder. Dette er en funksjon som trengs selv i kompakte byer. Bevaring av sentrumsnære jorder trenger derfor ikke implisitt å innebære at man bygger

mindre kompakt. Byer og tettsteder utvikles for mennesker, og faktorer som påvirker menneskers livskvalitet positivt bør dermed være verdsatt i planleggingen.

Funnene våre tatt i betraktning, blir det neste spørsmålet å spørre om det er på tide å tenke nytt. Kan et jorde være et “byrom”? Undersøkelsene våre viser at Søråsjordet i Ås på mange måter er som et “byrom”, fordi lokalbefolkningen bruker det som et. Folkehelse og stedsidentitet er i seg selv viktige aspekter i stedsutviklingen, og det taler for seg selv at det sentrumsnære området har et potensial kommunen bør erkjenne og ta tak i i sin fremtidige utvikling av Ås.

7.1.4 Videre arbeid

Tar man funnene våre i betraktning, bør man arbeide med å integrere opplevels- og kunnskapstjenester fra sentrumsnære jordbruksområder i planleggingen, da disse kan være viktig for helse, stedsidentitet og trivsel. Potensialet i Søråsjordet og de sentrumsnære jordbruksområdene, virker per i dag å være lite vektlagt i planleggingen. Dette kan kanskje skyldes at man ikke har tilstrekkelig kjennskap til opplevels- og kunnskapstjenestene i jordbrukslandskapet, eller at dagens vurderingsmetoder ikke favner om disse verdiene. Lokalbefolkningen i Ås mobiliserer med stort engasjement når det blir snakk om å bygge på Søråsjordet, noe som underbygger at kvalitetene i dette landskapet er høyt verdsatt. Hadde det vært mulig for kommunen å få tak i den samme energien i en prosess, med mål om å gjøre Søråsjordet til en felles arena for sosial og fysisk aktivitet?

Ås har fortsatt mulighet til å bli en foregangskommune for bærekraftig og alternativ utvikling, der jordbrukslandskapet heller utnyttes for å bygge en sterk identitet. Slik Skogheim & Vestby (2010) påpeker har stedsidentitet blitt et svært viktig aspekt i stedsutviklingsprosesser. Samtidig kan stedstilhørighetsperspektivet (Williams et al.

1992) være en viktig ressurs for kommunen å ta tak i, ettersom dette kan styre utviklingen i en retning lokalbefolkningen ønsker. Slik vi har vist gjennom våre undersøkelser, besitter lokalbefolkningen en annen type kunnskap om landskapet enn kommunen, som kan være et viktig bidrag i videreutviklingen av Ås. Lokalbefolkningen utgjør en heterogen gruppe, med ulik bakgrunn, yrker, kultur, alder, med mer, og kan dermed bidra med et spekter av ulike synspunkt og kunnskap. Dette vil si at lokalbefolkningen kan bidra med supplerende informasjon til kommunens kunnskapsgrunnlag. Å høre på den brede stemmen fra lokalbefolkningen kan dermed være en tilnærming som kan gi et fullkomment bilde av verdiene et landskap representerer. Jordbrukslandskapet blir dermed styrket som en mangfoldig ressurs gjennom lokalbefolkningens øyne.

Sentrumsnære jordbruksområder som ressurs i utviklingen av fremtidens regionbyer

Flere av de fremtidige regionbyene, som Asker, Lillestrøm, Jessheim og Ski, er tidligere jordbruksområder, slik som Ås (Juven 2014; Plansamarbeidet 2015). Disse stedene skal alle utvikles etter en kompakt utviklingsstrategi, der sentrumsnære jorder vil bli utsatt for stort utbyggingspress (Hanssen et al. 2015; Plansamarbeidet 2015). I tillegg til at disse stedene er tilknyttet verdifull matjord, kan det tenkes at lokalbefolkningen også her setter pris på jordbrukslandskapet som en del av sitt hverdagslandskap. Lokalbefolkningens verdsetting av jordbrukslandskapet bør derfor utredes, og brukes som en ressurs i utviklingen av fremtidens regionbyer. Disse stedene kunne vært ypperlige foregangssteder for å utforske om det finnes løsninger som kan inkorporere jordbruksområder i byer- og tettsteder, og utfordre de nasjonale planretningslinjene som sier at kompakt vekst skal gå foran vern i sentrale områder (Akershus fylkeskommune og Oslo kommune 2015). Dette kunne både vært et tiltak for å ivareta den verdifulle matjorden, men også et tiltak for å verne om lokalbefolkningens hverdagslandskap, av verdi for stedsidentitet, trivsel og helse. Lokalbefolkningen kan motta økosystemtjenester fra jordbrukslandskapet, som kan være verdifulle å videreføre i urbaniseringen av stedene.

Ifølge teorien former mennesker steder, og steder mennesker (Holloway & Hubbard 2001). Alle steder er dermed unike, og noe av paradokset i det å undersøke opplevels- og kunnskapstjenester fra jordbrukslandskapet er dermed at tjenestene landskapet yter også vil variere fra sted til sted. Selv om funnene våre ikke er direkte overførbare, kan resultatene våre likevel bidra til å belyse at lokalbefolkningen i tidligere jordbruksområder kan knytte en rekke kvaliteter til jordbrukslandskapet. Denne betraktningen vil derfor til en viss grad være overførbart til andre områder, som står overfor en lignende situasjon som Ås. Det kan tenkes at lokalbefolkningen i andre tidligere landbruksområder under vekst også knytter viktige kvaliteter til jordbruket. Funnene våre indikerer derfor at planleggere bør undersøke disse kvalitetene nærmere før de tar avgjørelser som kan føre til tap av økosystemtjenester i jordbrukslandskapet.

Man kan dermed ikke være forutinntatt hvilke verdier lokalbefolkningen i disse stedene knytter til jordbrukslandskapet. Man må ikke søke å finne de samme svarene som vi har kommet frem til i våre undersøkelser av Ås, men stille de samme spørsmålene for å finne ut hvilken verdi jordbrukslandskapet

har for lokalbefolkningen i disse vekstområdene. Ved konsekvensutredninger som gjøres i forbindelse med omdisponering av jordbruksområder, kan man kanskje bruke en tilsvarende fremgangsmåte som i denne oppgaven, for å inkludere de ikke-materielle økosystemtjenestene fra jordbrukslandskapet i utredningene.

For å imøtekomme fremtidens utfordringer og samtidig skape gode bomiljøer i de kompakte byene, bør potensialet i de sentrumsnære jordbruksområdene utnyttes i urbaniseringsprosesser. Jordbrukslandskapet er *ikke* et tomrom i by- og tettstedssammenheng - det er en ressurs!

Bilde 7.2. Snø og utsikt på Søråsjordet.

7.2 REFLEKSJON

I arbeidet med denne oppgaven har vi måttet gjøre noen tematiske avgrensninger, for å få mest mulig ut av tiden vi har hatt til rådighet.

Når det gjelder teorigrunnlaget, har vi fordypt oss i litteratur om hvilke goder mennesker mottar fra naturens økosystemtjenester, samt litteratur om stedsidentitet, -tilhørighet og naturens helsebringende effekter. Vi har først og fremst søkt å avdekke hvilke kvaliteter som knytter seg til det sentrumsnære jordbrukslandskapet. Det har dermed ikke vært en del av oppgavens tematikk å avdekke hvilke positive gevinster man kan få ved utbygging på sentrumsnære jorder. Oppgaven kan slik sett gi et noe ensidig inntrykk av sannheten, fordi vi først og fremst vektlegger hvilke "ikke-materielle" goder man mister ved utbygging på jordbrukslandskap. Vi føler likevel at metoden belyser viktige aspekter ved sentrumsnære jordbruksområder i urbaniseringsprosesser, som kanskje ikke er synliggjort i dagens planlegging.

Med mer tid til rådighet skulle vi gjerne utvidet dokumentstudien, til å omfatte konsekvensvurderinger av flere sentrumsnære jorder i Ås. Slik kunne vi fått et mer helhetlig inntrykk av kommunens vektlegging av immaterielle verdier fra det sentrumsnære jordbrukslandskapet. Vi mener likevel at intervjuet med kommuneplanleggeren har supplert dokumentstudien på dette området.

På grunn av oppgavens tematiske avgrensning, har vi ikke undersøkt hele spekteret av økosystemtjenester som knytter seg til jordbrukslandskapet. Det finnes trolig også stort potensiale knyttet til andre økosystemtjenestegrupper i jordbrukslandskapet, som ikke har blitt reflektert i denne oppgaven. Vi tror likevel oppgaven gir et godt diskusjonsgrunnlag for hvorvidt opplevelses- og kunnskapstjenestene fra jordbruksområder kan være en ressurs i urbaniseringsprosesser.

7.3 REFERANSELISTE

7.3.1 Litteraturliste

- Agnew, J. (1987). *Place and politics: the geographical mediation of state and society*. Boston: Allen and Unwin.
- Agnew, J. A., Shelley, F. M. & Pringle, D. g. (2003). Agnew, J.A. 1987: *Place and Politics: the geographical mediation of state and society*. *Progress in Human Geography*, 27 (5): 605-614.
- Akershus fylkeskommune og Oslo kommune. (2015). *Regional plan for areal og transport i Oslo og Akershus*. Høringsforslag. Høringsfrist 27. februar 2015.
- Albrechts, L. (2005). *Creativity as a Drive for Change: Planning Theory*. 247-269 s.
- Barlindhaug, J. P. (2004). *Livskraftige distrikter og regioner : rammer for en helhetlig og geografisk tilpasset politikk : utredning fra Distriktskommisjonen, oppnevnt ved kongelig resolusjon 7. februar 2003 : avgitt til Kommunal- og regionaldepartementet 12. oktober 2004, b. NOU 2004: 19*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- Berg, N. G. (2002). *Mennesker og steder – vurdering av Stortingsmelding nr. 34 (2000–2001) «Om distrikts- og regionalpolitikken» i lys av stedsteori i geografifaget*. *Plan*, 34 (03): 40-43.
- Berg, N. G. & Dale, B. (2004). *Sted–begreper og teorier. Mennesker, steder og regionale endringer*: 39-60.
- Berg, N. G. & Dale, B. (2013). *Hva er stedsidentitet, og hvordan fanger vi den opp? Å finne sted: metodologiske perspektiver i stedsanalyser*: 23-41.
- Berg, N. G., Dale, B., Førde, A. & Kramvig, B. (2013). *Introduksjon: Metodologiske utfordringer i stedsanalyser. Å finne sted: metodologiske perspektiver i stedsanalyser*: 9-22.
- Bjerkely, H. J. (2008). *Norske økosystemer: økologi og mangfold*. Oslo: Universitetsforl. 392 s.
- Bratli, H. (2000). *Biologisk mangfold i Ås kommune. NIJOS-rapport (trykt utg.), b. 05/2000*. Ås: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging.
- Brown, B., Perkins, D. D. & Brown, G. (2003). *Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis*. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (3): 259-271.
- Brown, B. B. & Perkins, D. D. (1992). *Disruptions in place attachment. I: Place attachment*, s. 279-304: Springer.

- Bruun, M. (2012). Kulturlandskap: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kulturlandskap> (lest 22.11.2015).
- Campelo, A., Aitken, R., Thyne, M. & Gnoth, J. (2013). Sense of place: The importance for destination branding. *Journal of Travel Research*: 0047287513496474.
- Castree, N. (2003). Place: connections and boundaries in an interdependent world. *Key concepts in geography*: 165-186.
- Chow, K. & Healey, M. (2008). Place attachment and place identity: First-year undergraduates making the transition from home to university. *Journal of Environmental Psychology*, 28 (4): 362-372.
- Christensen, S. & Bratberg, E. (2014). Jordbruk: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/jordbruk> (lest 22.11.2015).
- Christensen, S. & Bratberg, E. (2015). Jord: geologi, jordbunnsleære. : Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/jord%2Fgeologi%2C_jordbunnsle%C3%A6re. (lest 21. september).
- Collinge, S. K. (2009). *Ecology of fragmented landscapes*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press. XIII, 340 s.
- Devine-Wright, P. (2014). Dynamics of place attachment in a climate changed world. *Place attachment: Advances in theory, methods, and applications*: 165-176.
- Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2010). Landskapsanalyse. Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi. Versjon februar 0 0. 48 s.
- Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan: Direktoratet for naturforvaltning; Riksantikvaren.
- Distriktssenteret. (2015). Stedsutvikling: Distriktssenteret. Kompetansesenter for distriktutvikling. Tilgjengelig fra: <http://distriktssenteret.no/temaer/stedsutvikling/> (lest 23.11.2015).
- Dramstad, W. (2015). Hva er ditt hverdagslandskap?: Norsk Landbrukssamvirke. Tilgjengelig fra: <http://www.landbruk.no/Nyheter/Blogg/Wenche-Dramstad/Hva-er-ditt-hverdagslandskap> (lest 11.12.2015).
- Faglig råd for bærekraftig utvikling. (2013). Sluttrapport for bærekraftig byutvikling. I: Miljøverndepartementet., K.-o. r. o. (red.).
- Forsberg, E. M., Leisner, Marianne, Leivestad, Pernille og Tollefsen, Kai Rune (2014). *Urbant landbruk – bærekraftig, synlig og verdsatt*. Oslo. 57 s.
- Fortetting*. (2014). Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/fortetting> (lest 11.12.2015).
- Fylkesmannen i Nordland. (2015). Jordvern i Nordland: Fylkesmannen i Nordland. Tilgjengelig fra: <https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMNO/Landbruk%20og%20mat%20dokumenter/Jordvern%20dokumenter/Jordvern%20i%20Nordland%202015%20versjon%20.pdf> (lest 14.10.2015).
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*: Univ of California Press (siteret i Berg & Dale 2004).
- Gilje, K. B. (2015, 2. august 2015). Bymarkens grøde. *Aftenposten*, s. 6-7.
- Granvik, M. & Larsson, A. (2015). Kommunens arbeid med jordbruksmarkens värden – ett stödverktyg.
- Haagensen, T. (2012). Byer og miljø. Indikatorer for miljøutviklingen i “Framtidens byer”. Oslo.
- Halvorsen, K. (2003). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademisk forl. 208 s.
- Hanssen, G. S., Hofstad, H. & Saglie, I.-L. (2015). *Kompakt byutvikling : muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforl.
- Hartig, T., Mitchell, R., De Vries, S. & Frumkin, H. (2014). Nature and health. *Annual Review of Public Health*, 35: 207-228.
- Haukeland, P. (2010). Det landskapsøkonomiske perspektivet. *Landskapsøkonomi–bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling*. TF-rapport, 263: 25-48.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2010). *Opplevelseslandskapet: en ressurs for nyskaping, bred verdiskaping og bærekraftig stedsutvikling i Hjartdal og Svartdal*.
- Healey, P. (2010). *Making Better Places - The Planning Project in the Twenty-First Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Heim, C. (2014). Her varsles sommerværet i Follo. *Østlandets Blad* Tilgjengelig fra: <http://www.oblad.no/nyheter-fra-frogn/frogn/badebyen/her-varsles-sommervaret-i-follo/s/2-2.2610-1.7417084> (lest 05.10.2015).

- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015a). Folkehelse: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/id10877/> (lest 19.11.2015).
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015b). Folkehelsemeldingen – Mestring og muligheter. Oslo: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/innsikt/folkehelsemeldingen--mestring-og-muligheter/id2403403/> (lest 19.11.2015).
- Heltorp, K. (2014). Bodegaen, Samfunnet og studentlivet på Ås. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Tilgjengelig fra: <https://www.nmbu.no/om/historier/node/12043> (lest 29.11.2015).
- Hillier, J. (2008). Plan(e) Speaking: a Multiplanar Theory of Spatial Planning: Planning Theory. 24-50 s.
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001). People and place: the extraordinary geographies of everyday life. Harlow: Prentice Hall. XV, 279 s. : ill. s.
- Jordvern*. (2015). Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/jordvern> (lest 11.12.2015).
- Juven, O. (2014). Ås skal bli ordentlig by: NRK, Østlandssendingen Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/as-skal-bli-ordentlig-by-1.11830483> (lest 09.08.2015).
- Kalleberg, R., Balto, A., Cappelen, A., Nagel, A., Nymo, H., Rønning, H. & Nagell, H. (2006). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi: Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). The experience of nature: A psychological perspective: CUP Archive.
- Klepp, Å. (2015). Norge trenger en ambisiøs jordvernstrategi: landbruk.no. Tilgjengelig fra: <http://www.landbruk.no/Nyheter/Nyhetsartikler/Naeringspolitikk/Norge-trenger-en-ambisioes-jordvernstrategi> (lest 09.08.2015).
- Klima- og miljødepartementet. (2009). Det europeiske landskapskonvensjonen: hverdagslandskapet: Klima- og miljødepartementet (Tidligere Miljøverndepartementet).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2000). Europeisk landskapskonvensjon. Firenze: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-tekst/id426184/> (lest 09.11.2013).
- Konsekvensutredninger: kommuneplanens arealdel. (2012). Oslo: Miljøverndepartementet.
- Landbruk*. (2015). Store norske leksikon, . Tilgjengelig fra: <https://snl.no/landbruk> (lest 22.11.2015).
- Landbruksdirektoratet. (2010). Kulturlandskapet. Tilgjengelig fra: <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/om-kulturlandskap#jordbrukets-kulturlandskap> (lest 22.11.2015).
- Landbruksdirektoratet. (2011). Kommuner under press for å bygge ned matjorda. Oslo. Tilgjengelig fra: <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/areal-og-jordvern/jordvern/kommuner-under-press-for-a-bygge-ned-matjorda> (lest 08.08.2015).
- Letnes, O. (1994). Gjennomslag på nasjonalt plan. Bladet Forskning, 2 (8).
- Lindhjem, H., Reinvang, R. & Zandersen, M. (2015). Landscape experiences as a cultural ecosystem service in a Nordic context: Concepts, values and decision-making.
- Lotherington, A. T. (1990). Intervju som metode, b. SN 1990-146. Tromsø: FORUT.
- Low, S. M. & Altman, I. (1992). Place attachment: Springer.
- MA. (2005a). Ecosystems and human well-being: General synthesis. Millennium Ecosystem Assessment. Island Press, Washington DC.
- MA. (2005b). Millennium Ecosystem Assessment: Ecosystems and human well-being, b. 5: Island Press Washington, DC.
- Maller, C., Townsend, M., Pryor, A., Brown, P. & St Leger, L. (2006). Healthy nature healthy people: 'contact with nature' as an upstream health promotion intervention for populations. Health promotion international, 21 (1): 45-54.
- Nasar, J. L. (1994). Urban Aesthetics. The Evaluative Qualities of Building Exteriors. . I: Environment and Behavior, s. 377-401. Sitert i Strumse 2012.
- Nordh, H. o. T., Kine H. . (2012). Utemiljø i byen. I: Aslak Fyhri, A. L. H. o. H. N. (red.) Norsk miljøpsykologi, mennesker og omgivelser, s. 237-258. Oslo: SINTEF akademisk forlag
- NOU 2013: 10. Naturens goder: om verdier av økosystemtjenester. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning. 430 s.
- NOU 2015: 1. Produktivitet - grunnlag for vekst og velferd. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning. 423 s.
- Nyseth, T. (2015). Kan en eksperimentell tilnærming til planlegging være et redskap i kompakt byutvikling? I: Kompakt byutvikling: muligheter og utfordringer, s. 246-258. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, P. (1992). Natur- og miljøvennlig tettstedsutvikling: faglig sluttrapport. NIBR-rapport (Oslo : 1973-1996 : trykt utg.), b. 1992:2. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Næss, P. (2014). Urban form, Sustainability and Health: The case of Greater Oslo. 1524-1543 s.

- Opheim, I. O. (2013). Plan for kulturminner: Ås kommune. Tilgjengelig fra: <http://www.as.kommune.no/plan-for-kulturminner.5195424.html> (lest 29.11.2015).
- Plansamarbeidet. (2015). Mål. Tilgjengelig fra: <http://plansamarbeidet.no/om-plansamarbeidet/mal-2/> (lest 9.11.2015).
- Power, A. G. (2010). Ecosystem services and agriculture: tradeoffs and synergies. *Philosophical transactions of the royal society B: biological sciences*, 365 (1554): 2959-2971.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K. & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of environmental psychology*, 3 (1): 57-83.
- Puschmann, O. (2005). Nasjonalt referansesystem for landskap: Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. NIJOS rapport, 10: 2005.
- Regjeringen. (2015). Fortetting Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/fortetting-ny/id2363894/> (lest 07.10.2015).
- Resurs. (2015). Tilgjengelig fra: <http://www.miljolare.no/info/ordliste/> (lest 11.12.2015).
- Rådmannen. (2015). Konsekvensutredning arealinnspill - Rådmannens anbefalinger Ås
- Sagdahl, M. (2015). Verdi: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/verdi> (lest 22.11.2015).
- Selman, P. H. (2006). Planning at the landscape scale. London: Routledge. IX, 213 s.
- Skogheim, R. & Vestby, G. M. (2010). Kulturarv og stedsidentitet: kulturarvens betydning for identitetsbygging, profilering og næringsutvikling, b. 2010:14. Oslo: NIBR. 117 s.
- Solerød, H. & Thorsnæs, G. (2015). By: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/by> (lest 06.10.2015).
- St.meld. nr 31 (1992-93). Den regionale planleggingen og arealpolitikken. Oslo: Miljøverndepartementet. 141 s.
- St.meld. nr. 39 (2000-2001). Friluftsliv— Ein veg til høgare livskvalitet. Oslo: Klima- og miljødepartementet.
- Staats, H. (2012). Restorative environments *The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology* (Ed.: S.D. Clayton). Oxford University Press: 445-458.
- Statistisk sentralbyrå. (2003). Digitale tettstedsgrenser. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/a/kortnavn/befteft/digtettgr.html> (lest 22.11.2015).
- Statistisk sentralbyrå. (2010a). Metadata. Jordbruksareal. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/a/metadata/solr.cgi?q=jordbruksareal&sort=score+desc> (lest 22.11.2015).
- Statistisk sentralbyrå. (2010b). Variabeldefinisjon. Dyrkbar jord. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/a/metadata/conceptvariable/vardok/1935/nb> (lest 22.11.2015).
- Statistisk sentralbyrå. (2014). Befolkning og areal i tettsteder, 1. januar 2014. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befteft> (lest 29.09.2015).
- Statlige planretningslinjer. (2014). Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.
- Stephenson, J. (2008). The cultural values model: an integrated approach to values in landscapes. *Landscape and urban planning*, 84 (2): 127-139.
- Stokke, K. B. (2013). Strategisk landskapsplanlegging. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (Forelesning 03.09.2013).
- Stokowski, P. A. (2002). Languages of place and discourses of power: constructing new senses of place. *Journal of Leisure Research*, 34 (4): 368.
- Strumse, E. (1996). The Psychology and Aesthetics: Explaining Visual Preferences for Agrarian Landscapes in Western Norway: Universitetet i Bergen Institutt for psykologi (sitert i Strumse 2012).
- Strumse, E. (2012). Psykologisk forskning om miljøestetikk I: Aslak Fyhri, A. L. H. o. H. N. (red.) Norsk miljøpsykologi - mennesker og omgivelser, s. 283-309. Oslo: SINTEF akademisk forlag.
- Svardal, S. (2011). Berekraftig stadutvikling: verktøy for å vurdere ulike utbyggingsalternativ.
- Swinton, S. M., Lupi, F., Robertson, G. P. & Hamilton, S. K. (2007). Ecosystem services and agriculture: cultivating agricultural ecosystems for diverse benefits. *Ecological economics*, 64 (2): 245-252.
- Tenge, I. (2011). Det blir mindre kvalitetsjord [Kronikk]. *Forskning.no*. Tilgjengelig fra: <http://forskning.no/meninger/kronikk/2011/08/det-bli-mindre-kvalitetsjord> (lest 09.08.2015).
- Thagaard, T. (2013). Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode. 4. utg. utg. Bergen: Fagbokforl.
- Thorsnæs, G. o. A., Svein. . (2015). Ås Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Ås> (lest 30.09.2015).
- Thuen, T. (2003). Sted og tilhørighet, b. nr. 27. Bergen: Programmet. 249 s.
- Tjora, A. H. (2012). Kvalitative forskningsmetoder i praksis. Oslo: Gyldendal akademisk. 246 s.
- Tuan, Y.-F. (1975). Place: an experiential perspective. *Geographical Review*: 151-165.
- Ulrich, R. (1984). View through the window may influence recovery from surgery 420-421.
- Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. (1987). Our Common Future. Rio de Janeiro, Brasil Forente Nasjoner Tilgjengelig fra: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I>.
- Wehn, S. (2015). Økosystemtjenester fra kulturlandskapet. I: Pedersen, R. V. (red.): Norsk Institutt for Bioøkonomi. Tilgjengelig fra: http://www.bioforsk.no/ikbViewer/page/forside/nyhet?p_document_id=117363 (lest 12.08.2015).
- Williams, D., Stewart, W. & Kruger, L. (2013). Place-based conservation: advancing social theory and practice. *Place-based conservation: Perspectives from the social sciences*: 2.

Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W. & Watson, A. E. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14 (1): 29-46.

Ås kommune. (1999). Plan for kulturminner Plan og prosess

Ås kommune. (2015a). Kommuneplan 2015-2027. Kommuneplanens samfunnsdel - Høringsforslag 11.02.2015. Ås: Ås kommune. 26 s.

Ås kommune. (2015b). Planprogram Ås sentralområde (mars 2015). Upublisert manuskript.

Ås kommune. (2015c). Ås kommune. Kommuneplan 2015-2027. Planbeskrivelse - Høringsforslag 14.04.2015. Ås: Ås kommune

Ås kommune. (2015d). Ås kommune. Kommuneplan 2015- 2027. Arealregnskap dyrket/dyrkbar jord 13.04.2014. Ås: Ås kommune.

7.3.2 Bildeliste

Forside. Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 0.1. Pløying av forskningsfeltet på Søråsjordet (sett mot vest). Foto: privat

Bilde 1.0. Gang- og sykkelvei ved Søråsjordet i morgentåke (sett mot vest). Foto: privat

Bilde 2.0. Barcode i Oslo sett fra ruinparken. Foto: privat

Bilde 2.1. Gatebilde Ås sentrum (nord) fra 2012. Foto: Ivar Ola Opheim, Ås kommune. Hentet fra: <http://www.as.kommune.no/as-kommune-vil-ha-blest-og-engasjement-rundt-as-sentrum.5062326-125470.html> (20. november 2015)

Bilde 2.2. Urban dyrking på Geitmyra skolehage i Oslo. Området inneholder skolehager, parselhager, økologisk besøkshage og dyrkningsfelt for foreninger og institusjoner. Foto: privat

Bilde 2.3. "Parco Centocelle", jordbrukspark i Roma, Italia. Foto: Redazione Cultura. Hentet fra: <http://www.tribunaitalia.it/2015/01/21/la-storia-al-quadraro-quattro-lezioni-per-il-parco-di-centocelle/> (20. november 2015)

Bilde 3.0. Korn på Søråsjordet med omgivelser. Foto: privat

Bilde 3.1. Jordbruksområder er opprettholdt og forvaltet av mennesker, men kan gi flere økosystemtjenester, blant annet velvære og estetiske verdier. Foto: privat

Bilde 3.2. Kunnskap og læring (økosystemtjeneste). Dyrking av poteter og andre matplanter på Skøyen skole i Oslo. Foto: privat

Bilde 3.3. Dammer på jordet etter kraftig regnvær. Utsikt til grøntområder kan ha rekreasjonsverdi for mennesker. Foto: Monica Løvli.

Bilde 4.0. Hvordan skal vi knekke masternøtten? Hasseltre øst for Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 4.1. Hvilke verdier, følelser og meninger knytter seg til case-området? Dette skal avdekkes gjennom våre metode. Foto: privat

Bilde 5.0. Plakater brukt i demonstrasjon mot forslaget om utbygging Søråsjordet (nord) i kommuneplanen. Foto: privat

Bilde 5.1. Høyning på Norges Landbrukshøgskole 1949. Foto: Ivar Aasen 1949. Hentet fra: <http://www.oblad.no/as/umb-leter-etter-historiske-bilder/s/2-2.2610-1.3637924> (25. november 2015)

Bilde 5.2. Ås sentrum vest Foto: Digitalmuseet 1948. Hentet fra: <http://digitaltmuseum.no/011012570325?place=%C3%85sg%C3%A5rd%20%C3%85s&pos=11#&gid=1&pid=1> (25. november 2015)

Bilde 5.3. Ås sentrum vest Foto: Digitalmuseet 1961. Hentet fra: <http://digitaltmuseum.no/011012583179?place=%C3%85sg%C3%A5rd%20%C3%85s&pos=1> (20. november 2015)

Bilde 5.4. Ås sentrum vest. Foto: Follo Geodata 2013.

Hentet fra: https://www.google.com/maps/ntrib/102804642899215631537/@59.663471,10.793166,3a,75y,90t/data=!3m7!1e2!3m5!1s-mDTGFoKqaQw%2FUzFr27wS_I%2FAAAAAAAAAAKc%2FXVwGKGOWyU!2e4!6s%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2F-mDTGFoKqaQw%2FUzFr27wS_TI%2FAAAAAAAAAAKc%2FXVwGKGOWyU%2Fw203-h100-k-no%2F!7i2048!8i1366 (25. november 2015)

Bilde 5.5. Landskapsanalysen kan bidra til å sette Søråsjordet i kontekst av det omliggende landskapet. . Foto: privat

Bilde 5.6. Lukket sekvens. Siktlinje markert i figur 5.7. Foto: privat

Bilde 5.7. Lukket sekvens i Ås sentrum. Siktlinje markert i figur 5.7. Foto: privat

Bilde 5.8. Åpen sekvens ved Søråsjordet. Siktlinje markert i figur 5.7. Foto: privat

Bilde 5.9. Åpen sekvens ved Kjerringjordet. Siktlinje markert i figur 5.7. Foto: privat

Bilde 5.10. Søråsjordet tidlig september. Foto: privat

Bilde 5.11. Søråsjordet i midten av september. Foto: privat

Bilde 5.12. Søråsjordet i midten av oktober. Foto: privat

Bilde 5.13. Søråsjordet i slutten av november. Foto: privat

Bilde 5.14. Søråsjordet, sentrumsnært jordbruksområde. Foto: privat

Bilde 5.15. Universitetets (NMBU) forskningsfelt for korn på Søråsjordet. Et eksempel på kunnskapsformidling fra jordbrukslandskapet. Foto: privat

Bilde 5.16. Engasjert lokalbefolkning demonstrerer mot omdisponering av Søråsjordet (nord) i kommuneplanen. Foto: privat

Bilde 5.17. Sykkeltur langs Søråsjordet, godt for kropp og sjel. Foto: privat

Bilde 5.18. Fottråkk og utsikt over det grønne Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 5.19. Solnedgang over Søråsjordet, en verdsatt estetisk kvalitet. Foto: privat

Bilde 5.20. Utsikt over Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 6.0. Korn på Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 6.1. Høstmorgen på Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 6.2. Det går mot vinter på Søråsjordet. Foto: privat

Bilde 7.0. Et rimbelagt Søråsjorde. Foto: privat

Bilde 7.1. Vinter og fottråkk på Søråsjorde. Foto: privat

Bilde 7.2. Snø og utsikt på Søråsjordet. Foto: privat

7.3.3 Figurliste

Figur 1.0. Modell som viser oppgavens oppbygning.

Figur 3.0. NOU-utvalgets hovedkategorier av økosystemtjenester (NOU 2013: 10: 134)

Figur 3.1. De tre grunnleggende komponentene i landskapet; "Forms", "Practices" og "Relationships". Den ytre sirkelen representerer fagdisiplinens interesser i landskapet, og den indre sirkelen representerer verdiene lokalbefolkningen knytter til landskapet. Stephenson 2008. Hentet fra: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204607001661> (20. november 2015)

Figur 5.0. Case-området i regional kontekst. Stedsnavn i lyseblå er fremtidige regionbyer som skal ta mye av den fremtidige befolkningsveksten i Oslo og Akershus. Ås er en av disse. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.1. Ås kommune med utsnitt som viser oppgaveområdets beliggenhet i kommunen. Til høyre: Utsnitt som viser hvor Søråsjordet ligger i Ås tettsted. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.2. Søråsjordet med nærliggende transport- og ferdselsårer og vanlige reisemål. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.3. Landformer og vann ved Ås tettsted. Bakgrunnskart: kilden.skogoglandskap.no (fjellskygge)

Figur 5.4. Arealtyper i Ås tettsted - skog, jordbruk og bebyggelse. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.5. Søråsjordet med nærliggende bebyggelsestypologier. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.6. Søråsjordet med nærliggende kulturminner og landemerker. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.7. Romlige forhold sett fra Drøbaksveien. Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.8. Figur 5.8. Søråsjordet: Rød linje viser området for gjennomføring av mengdeintervjuene. Stiplede linjer viser arealinnspill til kommuneplanen (2015-2027). Bakgrunnskart: Google Earth.

Figur 5.9. Figuren viser hvilke landskapskarakteristikker som ble ansett som de mest typiske for Ås av deltakerne i mengdeintervjuet. Deltakerne ble spurt om å velge tre landskapskarakteristikker, i prioritert rekkefølge, som de mente var mest beskrivende for Ås som sted (se spørsmål 4, i vedlegg nr. 1). Deltakerne fikk velge mellom følgende svaralternativer: jordbrukslandskapet, næringen, sentrum, bomiljøet, skogen NMBU Campus og annet. Tallene 1, 2 og 3 viser hvordan deltakerne rangerte svarene sine, mens tallene 0-20 viser hvor mange som valgte samme rangering.

Figur 5.10. Figuren viser hvor viktig deltakerne i det kvantitative intervjuet mente at jordbruk i sentrumsnære omgivelser er for kunnskapsformidling. Deltakeren svarte på en skala fra 1-5, der 1 var lite viktig og 5 var svært viktig.

Figur 5.11. Figuren viser hvor enige eller uenige deltakerne i mengdeintervjuet ville vært med en eventuell nedbygging av Søråsjordet (se spørsmål 9, i vedlegg nr. 1). Deltakerne fikk fem ulike svaralternativer, som var: helt uenig, litt uenig, enig, svært enig og ingen mening. I tillegg fikk

deltakerne muligheten til å begrunne svaret.

Figur 5.12. Figuren viser verdien sikten jordbrukslandskapet hadde for deltakerne i mengdeintervjuet. Deltakerne ble bedt om å verdisette sikten på en skala fra 1-5, der 1 er lite viktig og 5 er svært viktig (se spørsmål 5, i vedlegg nr. 1). Ingen av deltakerne oppgav de to laveste verdisettingene (1 og 2) som svar.

VEDLEGG 1

Kvantitativt intervjuguide til lokalbefolkning

Intervjuguide for Ås og Søråsjordet

Spørsmålene vil være rettet mot stedets identitet og særpreg, bruk og helsegevinst.

Alder:

Kjønn:

Sivilstatus: student//gift//enslig//småbarnsfamilie//pensjonist//arbeidstaker//annet

Hvor bor du? Ås//annet sted

Hvor lenge har du bodd i Ås?

Bruker du jordbrukslandskapet i Ås til turgåing, rekreasjon eller friluftsliv? Er bruken årstidsbetinget?

Om du skulle beskrive Ås for en venn med tre av disse karakteristikene, hvilke ville du valgt?

Jordbrukslandskapet//Næring//Sentrum//Bomiljøet//Skogen//NMBU Campus//Annet

Verdsetter du sikten til åkrene i Ås i det daglige? Svar på en skala fra 1-5, der 1 er lite viktig og 5 er svært viktig

1   2   3   4   5

Hvor typisk er jordbrukslandskapet (jordene) for Ås som sted (særpreg), der 1 er lite typisk og 5 er svært typisk?

1   2   3   4   5

Hva liker du best med Søråsjordet? Beskriv dette med 1 - 3 stikkord.

Synes du jordbruk i sentrumsnære områder er viktig for å formidle kunnskap om jordbruket (med tanke på betydningen for matproduksjon, selvforsyning, helse, etc.)? Svar på en skala fra 1-5, der 1 er lite viktig og 5 er svært viktig.

1   2   3   4   5

Hvis denne delen av Søråsjordet (langs Drøbaksveien) bygges ned til bolig og næring, hvor enig/ uenig ville du vært i avgjørelsen?

Helt uenig   Litt uenig   Enig   Svært enig   Ingen mening

Utdyp:

Er det noe du annet du ønsker å nevne om jordbrukslandskapets betydning for deg?

VEDLEGG 2

Intervjuguide til lokalbefolkning, kvalitativt

Intervjuguide til intervju med lokalbefolkning

Kjønn:Alder:(Sivilstatus)

Hvor lenge har du bodd i Ås?

Hvilke områder i Ås liker du å gå tur i? Er disse i nærhet av der du bor?

Hva liker du å vise frem i Ås til besøkende?

Hva synes du er Ås sentrums beste kvaliteter?

Er det noe som gjør det spesielt?/Skiller det seg fra andre tettstedssentrum?

Ville du beskrevet Søråsjordet som en del av Ås sentrum eller ikke? (Eventuelt dele ut kart hvor intervjuobjekt tegner en grense rundt sentrum?)

Hvilke landskapstrekk synes du er viktige for identiteten til Ås?

Hvis du skulle beskrive Ås til en venn som ikke har vært der før, hva ville du trukket frem?

Er dette viktige kvaliteter for deg å ha i nærmiljøet?

Føler du Søråsjordet er “typisk” for Ås som sted?

Hvor viktig er den visuelle kontakten med jordbrukslandskapet i Ås for deg? Hvorfor, hvorfor ikke?

Hvor viktig er Søråsjordet for i deg i rekreasjonelt øyemed?

Hvordan bruker du Søråsjordet/området rundt Søråsjordet:

- i sommerhalvåret

- i vinterhalvåret

Føler du jordbrukslandskapet i Ås er viktig for ditt velvære? Utdyp./Hvilken relevans har jordbrukslandskapet for din trivsel i Ås?

Hvor viktig er det for deg at det produseres mat i ditt nærmiljø?/Hvor viktig er det for deg at du har mulighet til å velge lokalprodusert mat?

Hvordan tror du Søråsjordet ser ut i 2025?

Hvor håper du Søråsjordet ser ut i 2025? 2040?

--> Tegneoppgave, få informanten til å tegne ønsket fremtidssituasjon på Søråsjordet

Føler du at utviklingen i kommunen din er forenlig med det du ønsker?

Hvordan tenker du jordbrukslandskapet i Ås burde forvaltes i en urbaniseringsprosess (med økt tilflytting og press på arealer)?

Hva er det sterkeste argumentet ditt for å endre eller ikke endre dagens bruk av Søråsjordet?

Er det noe du avslutningsvis vil føye til?

VEDLEGG 3

Intervjuguide til grunneier/rektor, kvalitativt

Hvilke landskapstrekk synes du er viktige for identiteten til Ås?

Synes du generelt jordbrukslandskapet i Ås er viktig del av stedets identitet?

Søråsjordet er et svært synlig og sentrumsnært jorde. Hvilken rolle tror du det spiller i å formidle Ås' stedsidentitet?

Hvilken nytte vil du si universitetet har av jordet?

Hvilken nytte tror du lokalbefolkningen har av jordet?

Synes du jordbruk i sentrumsnære områder er viktig for å kunne formidle kunnskap om jordbruket?

Tror du Søråsjordet kan være en ressurs for Ås' utvikling slik som det står i dag?

Er det aktuelt å finne prosjekter som kan være kompromisser mellom matproduksjon og allmenn bruk, f.eks. andelslandbruk på Søråsjordet?

Kan dette styrke vernet og gi folk en sterkere følelse av eierskap slik at det blir mer hensiktsmessig å beholde området slik det er?

Kommunen ønsker å styrke forbindelsen mellom sentrum og campus NMBU. Er det et ønske fra universitetet sin side å styrke koblingen mellom Ås sentrum og NMBU Campus? Hvilke kvaliteter og samfunnsnyttige formål ser du i området slik det er i dag? Vil du si at kommunen ser disse kvalitetene når de tar avgjørelser?

Hvordan tror du Søråsjordet ser ut i 2025? 2040?

Hvor håper du Søråsjordet ser ut i 2025? 2040?

Ser du på utviklingen i kommunen som noe som kan styrke Ås' stedsidentitet?

Hva er det sterkeste argumentet ditt for å endre eller ikke endre dagens bruk av Søråsjordet?

Er det realistisk å beholde sentrumsnære jorder i en urbanisering av Ås?

Kan sentrumsnære jorder være en del av bærekraftig utvikling?

Hvordan tenker du jordbrukslandskapet i Ås burde forvaltes i en urbaniseringsprosess (med økt tilflytting og press på arealer)?

Vi har gjort en del intervjuer og funnet ut at folk flest setter pris på jordbrukslandskapet i Ås mtp sikt, pusterom, rekreasjon, det visuelle, etc. Ettersom dette da virker som en kvalitet for innbyggerne, burde dette i teorien være god nok grunn til å la området forbli som det er, selv gjennom en urbaniseringsprosess?

VEDLEGG 4

Intervjuguide til arealplanlegger, kvalitativt

Intro: hva vi skriver om. Har funnet ut at det er viktig for lokalbefolkningen. Har noen spørsmål i tilknytning til de funnene vi har gjort. Vårt case-område er Søråsjordet, og kommunen ønsker å bygge på Søråsjordet, og har sett at det er foreslått omdisponert i kommuneplanen:

Vi har lest litt i kommuneplanens samfunnsdel om Ås kommunes visjoner. Ås kommune ønsker å være en foregangskommune for bærekraftig utvikling. Kan du si noe om hva dere legger i det? Hva anser dere som de viktigste grepene i en bærekraftig utvikling?

Kan man bevare sentrumsnære jorder som et ledd i en bærekraftig utvikling?

Hvordan har lokalbefolkningen blitt involvert i utformingen kommuneplanen?

Vekting av lokalbefolkningens meninger når avgjørelser skal tas: Hvilken "status" har lokalbefolkningens ytringer og innspill til kommuneplanen?

Hvor mange må til fra lokalbefolkningen før meningene veier tungt nok til å ha innvirkning på avgjørelser?

Hva er det sterkeste argumentet til kommunen å bygge/ikke bygge på Søråsjordet?

Hvis grunneier hadde tilrettelagt for en mer allmenn bruk av jordet, hadde det styrket vernet av matjorda? Hadde for eksempel andelslandbruk kunnet være en kvalitet i tilknytning til sentrum?

Hvordan tenker kommunen på at jordbrukslandskapet kan representere noe mer enn

matproduksjon? For eksempel som sosial arena, fellesskapsprosjekter, etc..

Tenker planleggerne i kommunen at nedbygging av slike kvaliteter kan påvirke bostedsattraktiviteten?

Rekreasjon - er det mentale (og fysiske) aspektet ved rekreasjon viktig nok som argument for å bevare sentrumsnære jorder?

Har det noen gang vært en initiativ fra kommunens side om å undersøke mer inngående hvilke brukerinteresser som knyttes til jordbrukslandskapet? Eller kommer dette bare frem gjennom innspill til kommuneplanen, og eventuelle demonstrasjoner?

Sentrumsnære jorder er synlige for mange gjennom at de ligger i et område med mye aktivitet; knutepunkter og butikker mm. Vektlegger kommunen hvordan inntrykket av Ås' landskap endres med de valgene de tar?

Har kommunen noen tanker om stedstilhørighet og -identitet, eller er dette forbeholdt skolebenken? Hva tror dere er viktig for folk som er bosatt i Ås? Er dette noe kommunen reflekterer over når avgjørelser blir tatt?

Hva skal Ås bli? Ønsker dere å ta vare på Ås "image" som det er i dag?

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no